

MOKSLO LIETUVA

2008 m. rugsėjo 18 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 16(394)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 3 Lt

Kad Suomijoje būtų girdimas Lietuvos vardas

Spalio 9–10 d. Rygoje vyks XXIII tarptautinė Baltijos šalių mokslu istorikų konferencija, kurią tradiciškai rengia Baltijos šalių mokslu istorikų ir filosofų asociacija. Tarp konferencijos dalyvių bus ir Helsinkio universiteto profesorius Anto Heikki Albert LEIKOLA, praėjusiais metais paminėjęs savo 70-mečį. „Mokslo Lietuva“ atstovui su profesoriumi iš Suomijos yra tekę bendrauti 2006 m. rudenį Vilniuje pasibaigus XXII šalių mokslu istorikų konferencijai. Manome, kad išsakytos mintys mums įdomios ir šiandien.

Donelaitis kaip Lietuvos simbolis

Gerbiamasis Profesoriau, kalbinau Jus XXII Baltijos šalių mokslu istorikų konferencijoje, dalyvavote 2000 m. mūsų sostinėje vykusioje XIX konferencijoje. Vadinasi, esate šių konferencijų senbuvis?

Ko gero. Dalyvavau šešiose Baltijos šalių mokslu istorikų konferencijose, o Vilniuje lankiausi penkis kartus.

Kam jaučiate didesnę prielaidumą – Lietuvos mokslu istorikams, o gal Vilniui?

Mokslo istorija, taip pat biologijos mokslu istorija, yra svarbiausias mano tyrinėjimų objektas. Lietuvoje jau esu ne naujokas. Apskritai Lietuvoje esu lankęsis ir trijų turistinių išvykų metu. Be to, esu Donelaičio Lietuvos bičiulių draugijos narys Suomijoje, o tai juk taip pat ryšys tarp Suomijos ir Lietuvos. Ilgai šios draugijos prezidentu arba pirmininku buvo Helsinkio universiteto profesorius matematikas Hannu Niemis, kurio senelis buvo garsus folkloristas, Lietuvos bičiulis, to paties Helsinkio universiteto profesorius Aukusti Robertas Niemis (1869–1931).

Kaip buvo įsteigta ši draugija?

Prieš pat mirtį, 1931 m., A. R. Niemis įkūrė Suomų–lietuvių draugiją, kuri buvo atkurta 1990 m. ir pavadinta Donelaičio Lietuvos bičiulių draugija. Ji veikia panašiai kaip Janio Rozentalio kultūrinių ryšių su Latvija draugija, jos pirmininku man yra tekę būti net 9 metus. Suprantama, Suomijoje veikia ir draugija estų kultūrai pažinti. O tų draugijų atsiradimo istorija tokia. Veikė Tarybų Sąjungos ir Suomijos kultūrinių ryšių draugija. Joje buvo aukštų politikų, tad jiems nelabai rūpėjo

Nukelta į 13 p.

Europos biotechnologija: pirmenybė socialinėms reikmėms

Biotechnologijų bendrovė „Fermentas“ kasmet įgyja vis naujesnės ir pažangesnės mokslinių tyrimų aparatūros

Į Vilnių buvo atvykę Europos Komisijos ekspertai, kurie lankysis visose dešimtyje ES šalių – naujųjų narių – ir susipažins su tų šalių pramoninės biotechnologijos padėtimi ir plėtra. Sostinės viešbutyje Artis Europos Komisijos Mokslinių tyrimų generalinio direktorato Gyvybės mokslų skyriaus mokslinis vadovas dr. Morisas Leksas (Maurice Lex) suinteresuotas renginio dalyvius supažindino su 7-osios bendrosios programos svarbiausiais biotechnologijos krypties projektais, jų vykdymo eiga ir naujais kvietimais, kurie bus skelbiami ateityje. Europos biotechnologijos įmonių asociacijos Europa Bio atstovė ponija Kamilė Burel (Camilie Burel) kalbėjo apie tvariosios chemijos technologinės platformos tikslus ir veiklą. Svečiai iš klausė Lietuvos biotechnologijos bendrovių vadovų ir mokslu darbuotojų pranešimus apie šios mokslu krypties ir verslo šakos būklę mūsų šalyje, galėjo išgirsti LR Švietimo ir mokslu bei Ūkio ministerijų pareigūnų poziciją aptariamais klausimais. Savo ruožtu EK ekspertai pristatė šios veiklos ES politiką.

Apie konferencijos darbą, biotechnologijos mokslu ir verslo reikalus kalbamės su Biochemijos instituto direktoriumi prof. habil. dr. Valdu LAURINAVIČIUMI.

Tik kas dešimtas laimi

Iš klausėte Europos Komisijos eksperto ir Europos biotechnologijos įmonių asociacijos „Europa Bio“ atstovės pranešimų. Kaip galėtumėte bent keliais sakiniais apibūdinti ES politikos esmę biotechnologijos mokslu ir versle?

Kaip ir turi būti, ta politika numatyta keliais žingsniais į priekį. Jau dabar mėginama formuoti užduotis, kurios mums kils po keletrių metų. Mūsų bėda, kad mes vis dar nesugebame žvelgti bent keleriais metais į ateitį. Kaip dažniausiai būna, gyvename šios dienos prioritetais.

Konkretizuokime, kokius prioritetus turite mintyje, taigi į ką skatina orientuotis EK ekspertai? Apie ką kalbėta daugiau – apie mokslu ar verslą?

Pasakyčiau, kad labiau buvo pabrėžiamos socialinės reikmės, kurias tenkinant atitinkami sprendimai turi priklausyti ir nuo mokslininkų, ir nuo verslininkų. Pavyzdžiui, svarbu kontroliuoti visą maisto produktų kelią nuo daržo, sodo, lauko iki vartotojo stalo. Įgyvendinant šią reikmę turi veikti ir fundamentinių, ir taikomųjų mokslu atstovai, taip pat gamybininkai. Sociumas formuluoja ir kelia svarbias užduotis, o mokslininkai turi pasiūlyti veiksmingų būdų, kaip spręsti tuos klausimus.

Mūsų biotechnologams tai nauja Amerika?

Visa tai mums žinoma, nes tai 7-osios bendrosios programos prioritetai. Bet mums labai svarbu buvo iš pačių EK vadovų išgirsti, kiek buvo pateikta paraiškų, koks sėkmės koeficientas. Bendrosios programos „virtuvė“ žinoti labai pravartu, mažstant apie ateities projektus ir siekiant laimėti konkursus, gauti finansavimą.

Ir koks biotechnologijos sėkmės koeficientas?

Pasirodo, tik 11–16 proc. paraiškų laimėjo konkursą ir gavo ES finansavimą. Toks rezultatas per keletą Biotech srities kvietimų. Tad jeigu padavęs 10 projektų laimėsi bent vieną, vadinasi, atitinki ES vidurkį.

Ne kažin koks „našumas“.

Tokia realybė. Antrasis pranešimas buvo skirtas šiuolaikinės tvariosios chemijos technologinėms platformoms – kaip jos veikia Europoje. Lietuvoje dabar prasidėjo tikras technologinių platformų kūrimo vėjus, bene 24 platformos sukurtos, tačiau jos funkcionuoja ne visai taip, kaip turėtų. Europinės technologinės platformos atstovė pateikė mums gerą pamoką, savo pavyzdžiu parodė, kaip technologinės platformos turėtų veikti, ką tu-

Nukelta į 11 p.

Biochemijos instituto direktorius prof. habil. dr. Valdas Laurinavičius klausosi ES biotechnologijos ekspertų pranešimų

2–3 p.

TIESIA KELIA
BŪSIMIESIEMS
MOKSLININKAMS

4–5 p.

KOKS BUS
MOKSLO
MUZIEJUS

8–9 p.

PASAULIUI
SKELBĖ APIE
LIETUVOS
KOVĄ

10 p.

KETURI
MOKSLINČIŲ
LINKSMYBĖS
BŪDAI

14,15 p.

LIETUVIŲ
KALBA IR
KOMPIUTERIS

Tiesia kelią būsimiesiems mokslininkams

Projektas *Mokslas. Mokslininkai. Visuomenė* – tai bendra VU Teorinės fizikos ir astronomijos instituto, VU Teorinės fizikos ir astronomijos instituto Planetariumo, Matematikos ir informatikos instituto bei Lietuvos mokslininkų sąjungos iniciatyva. Ja siekiama mokslininkus priartinti prie visuomenės, sukurti naujomis interneto technologijomis pagrįstas bendravimo priemones, skatinti neformalųjį švietimą, supažindinti plačiąją visuomenę su mokslininkų veikla, sudominti ją žmones, ypač jaunimą. Taip pat svarbūs projekto tikslai yra padėti visuomenei prisitaikyti prie greitųjų pokyčių, susipažinti su informacinių technologijų galimybėmis, skatinti diskusijas, stiprinti tarpdisciplininius įvairių mokslo šakų ryšius.

Projekto įgyvendinimo metu sukurto mokslo ir technologijų žinių sklaidos interneto svetainės buvo sujungtos į bendrą portalą *Mokslas. Mokslininkai. Visuomenė* (<http://mokslasplus.lt>): *Eksperimentuok* (interaktyvūs fizikos eksperimentai), *Rizikos fizika* (įdomi ir sparčiai besiplėtojanti mokslo šaka), *Astronomija*, *Planetariumas*, *Lietuviški informacinių ir komunikacijų technologijų terminai*, *Elektroninis paštas – rašyk laiškus lietuviškai, Lietuviškų ir lietuvių kompiuterinių programų sąvadas*, *Daugialypė terpė ir elektroninė leidyba*, *skrynelis Klausk mokslininko*, elektroninių mokslininkų publikacijų archyvas, mokslininkų asmeninių puslapių konstruktorius, laikraščio *Mokslo Lietuvos puslapis*, *Mokslo naujienų* ir *Mokslo renginių* skyreliai.

Mokslas. Mokslininkai. Visuomenė – tai Europos Sąjungos struktūrinių fondų remiamas projektas, skirtas populiarinti mokslą, skleisti žinias apie inovacijas ir technologijas, skatinti visuomenę ir ypač jaunimą labiau domėtis švietimu, mokslu ir galbūt ateityje pasirinkti mokslininko karjerą. Beje, projektas *Mokslas. Mokslininkai. Visuomenė* yra išrinktas 2008 m. Vilniaus regiono lyderiu. Šioje publikacijoje daugiausia dėmesio skirsime bene įdomiausiai ir sudėtingiausiai projekto daliai – eksperimentų svetainei. Mūsų pašnekovai – šios svetainės kūrėjai – projekto vadovas Valentas Daniūnas ir Vilniaus universiteto Teorinės fizikos ir astronomijos instituto mokslo darbuotojas dr. Artūras Acus.

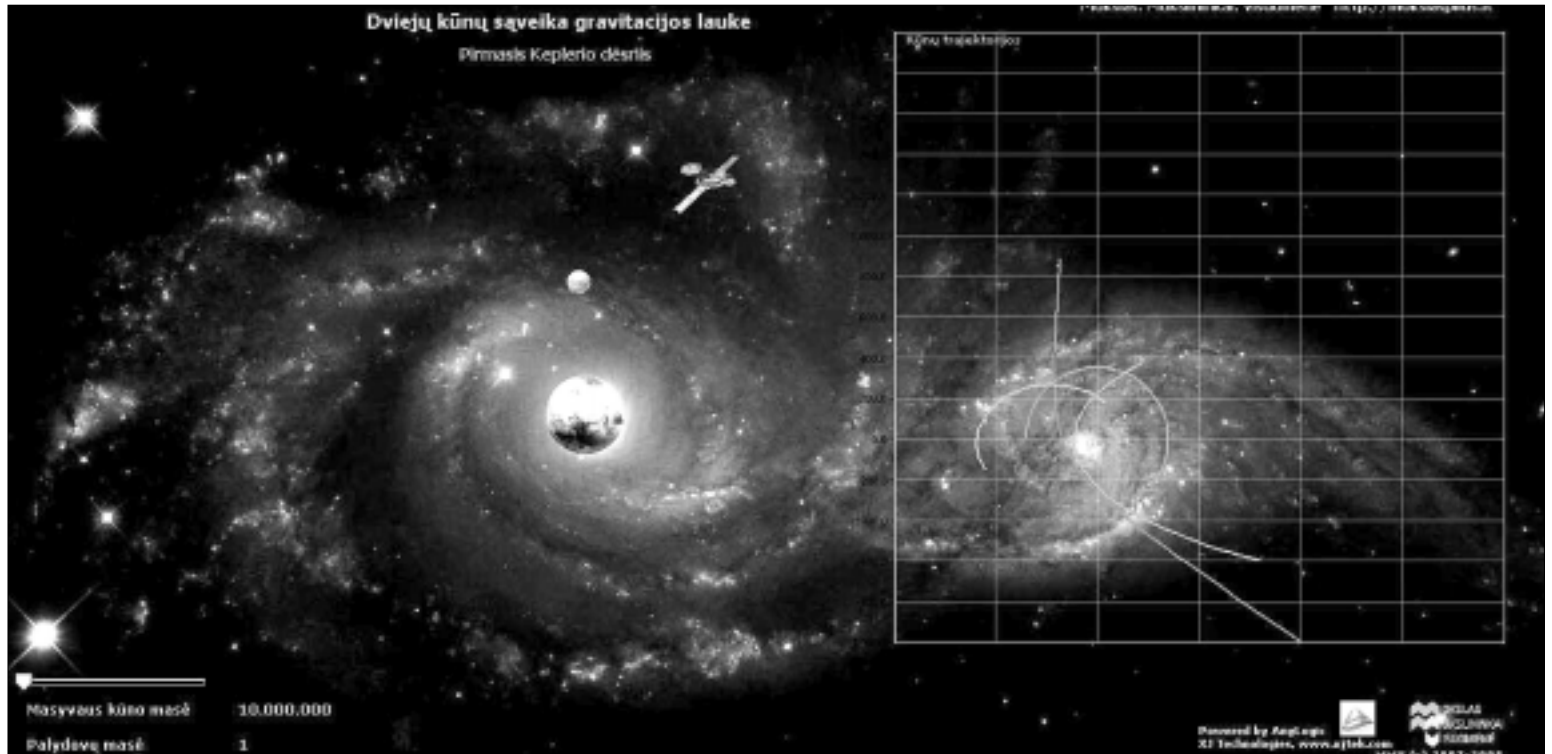
Sudėtingos programos padės sąžiningiesiems

Mokslo Lietuva. *Kuo ypatinga ši projekto svetainė?*

Valentas Daniūnas. Eksperimentų svetainė yra interaktyviausia. Ji skirta labai plačiai auditorijai – nuo moksleivių, studentų iki dėstytojų ir mokslininkų. Kurdami šią svetainę ir siekėme, kad ji būtų atvira visiems. Lietuvoje tai vienintelė tokia interaktyvi tikslųjų mokslų populiarinimui skirta svetainė.

Artūras Acus. Tai techniškai sudėtingiausia portalo dalis, tad ir mums patiems buvo labai įdomu ją kurti.

M. L. Skaitytojams, kurie dar neapsilankė šioje svetainėje, pasakysime, kad ją sudaro šešios svarbiausios dalys: „Virtualūs eksperimentai“, „Įdomioji fizika“, „WebMathematica“,

Kompiuterinis modelis, iliustruojantis apibendrintą pirmąjį Keplerio dėsnį, kuris nusako dviejų kūnų judėjimą gravitacijos lauke

„Žinynas“, „Forumai“ ir skyrelis „Paklausk mokslininko“. Labai daug medžiagos.

V. Daniūnas. Net ir patys nesitiekėjome, kad vienoje svetainėje pavyks sukaupti tiek daug informacijos, tai didelis privalumas. Pakalbėkime apie konkrečias svetainės dalis. *Virtualūs eksperimentai* pagrįsti dviem technologijomis: *AnyLogic* ir *WebMathematica*. Pagal pirmąją technologiją sukurti eksperimentai veikia palaikomi interneto naršyklės lange, vartotojui nereikia nieko papildomai įdiegti ar siųsti. Tai ateities technologija. Galbūt netrukus tokiu būdu naudosimės daugeliu programų.

M. L. Kas ta „WebMathematica“?

A. Acus. JAV bendrovė *Wolfram Research* sukūrė galingą mokslinę programą *Mathematica*, skirtą daugiausia mokslininkams. Tačiau programa puikiai tinka ir mokslui populiarinti, todėl eksperimentų svetainėje ją pritaikėme tikslųjų mokslų entuziastams sudominti ir pritraukti. Tai savotiškas kabliukas „gabioms žuvis“. Taigi mūsų eksperimentų svetainėje skaičiavimus atlieka *Mathematica* programa, o *WebMathematica* juos pateikia vartotojui.

M. L. Gal galite detalizuoti, kuo skiriasi „AnyLogic“ ir „WebMathematica“ programos?

A. Acus. *AnyLogic* atveju į vartotojo kompiuterį iš svetainės atkeliauja programa, ir ji vykdoma vartotojo kompiuteryje. *WebMathematica* atveju programa vykdoma ne vartotojo kompiuteryje, o nutolusiame kompiuteryje. Vartotojas gauna tik galutinį rezultatą. Kiekvienas iš šių metodų turi ir privalumų, ir trūkumų. Pavyzdžiui, *AnyLogic* programą vienu metu gali naudoti labai daug vartotojų – kiekvienas stebi eksperimentą ir jį savaip modeliuoja savo kompiuteryje. Naudojant *WebMathematica* vienu metu vykdoma tik viena ar kelios operacijos. Vadinasi, jei eksperimentą stebi ar skaičiavimus atlieka vienas vartotojas, jis jau gana smarkiai apkrauna serverį. Taigi vienu metu ja gali naudotis ne daugiau kaip keletas vartotojų. Kita vertus, toks „bendravimo“ būdas nekelti jokių reikalavimų vartotojo kom-

piuteriui ir jo programinei įrangai.

WebMathematica programa leidžia apskaičiuoti sudėtingas integralus, nubraižyti paprastas ir sudėtingesnes funkcijas, „gyvus“ paviršius, diferencijuoti išraiškas, net ir spręsti labai sudėtingas algebros lygtis.

M. L. Tai mokiniams didelis palengvinimas. Juk jie ruošdami matematikos namų darbus gali pasinaudoti šios programos teikiama galimybėmis.

V. Daniūnas. Iš dalies tai palengvinimas, bet tik sąžiningiems mokiniams. Ši programa teikia galimybę pasitikrinti atsakymą, bet neparodo tarpinių sprendimų grandžių. Taigi nėra galimybės paprasčiausiai nusirašyti.

A. Acus. Pavyzdžiui, ši programa leidžia spręsti net ketvirtojo laipsnio algebrines lygtis. Per kelias sekundes gaunamas atsakymas, kai žmogus skaičiuodamas užtruktų valandas, turėtų ilgai ieškoti informacijos žinyuose ir, ko gero, atsakyme dar įveltų klaidų. Tas pats pasakytina ir apie diferencialinį skaičiavimą. Kompiuteris suskaičiuoja labai greitai, bet jis skaičiuoja visiškai kitaip negu žmogus, todėl namų darbams atlikti netiks. Žinoma, jau yra sukurta ir tokių programų, kurios imituoja žmogaus skaičiavimo eigą (tai labai neracionalu šiuolaikinių algoritmų požiūriu), bet jos yra mokamos ir skirtos, matyt, daugiau ne mokslui populiarinti ar savarankiškoms studijoms, bet pasipelninti.

Kad pamokos nebūtų „sausos“

V. Daniūnas. Štai *WebMathematica* technologijomis pagrįsti virtualūs astronomijos eksperimentai. Pavyzdžiui, galima pamatyti daugumą žvaigždynų, čia pat pateikiamas ir tarptautinis jų pavadinimas, santrumpa. Kitas eksperimentas – dangaus kūnų sistemos su trimis palydovais modelis. Jis padeda geriau suprasti, kaip juda planetų palydovų sistemos, nuo ko priklauso jų judėjimas. Eksperimento stebėtojas gali pats keisti kai kuriuos dydžius, pavyzdžiui, planetos, sukurančios gravitacinį lauką, ar palydovų masę. Modelyje matyti palydovų orbitos ir greičiai. Kuo arčiau planetos yra palydovas, tuo didesnis jo greitis.

Trečiasis astronomijos kompiuterinis modelis iliustruoja apibendrintą pirmąjį Keplerio dėsnį, nusakantį dviejų kūnų judėjimą gravitacijos lauke. Jame yra parinkti skirtingi palydovų pradiniai greičiai ir atstumai nuo planetos taip, kad planetos – masyvaus kūno – gravitacijos laukas „pagautų“ raudoną palydovą, ir jis imtų skrieti apskritimine orbita. Žalio palydovo pradinis greitis ir atstumas nuo planetos yra tokie, kad jį „pasigavusi“ planeta pri-

Projekto vadovas Valentas Daniūnas ir Vilniaus universiteto Teorinės fizikos ir astronomijos instituto mokslo darbuotojas dr. Artūras Acus džiaugiasi pažymėjimu, kuriame nurodyta, kad projektas „Mokslas. Mokslininkai. Visuomenė“ išrinktas Vilniaus regiono lyderiu

verčia skrieti elipsine orbita. Mėlynojo kūno, atlekiančio planetos link dideliu greičiu, trajektoriją jos gravitacinis laukas tik kiek iškreipia – užlenkia, ir ji iš tiesės virsta hiperbole. O atskriejančio dirbtinio palydovo orbita, paveikta planetos gravitacijos lauko, įgyja parabolės formą. Pamėginkite paleisti šį modelį iš naujo, padidinę masyvaus kūno masę slankikliu. Pastebite, kad mėlynojo kūno trajektorija bus užlenkta smarkiau – sunksnė planeta jį paveiks labiau, tačiau vis tik dar nesusgebės paversti savo palydovu, o kiek lėčiau skriejantis dirbtinis palydovas gali pradėti lėkti nebe paraboline, o labai smarkiai ištemptos elipsės formos orbita. Mažinant planetos masę, akivaizdu, kad palydovai juda labiau išstętomis orbitomis, o didinant – priartėja prie pat planetos.

Be modelių pateikiamos formulės, šiek tiek teorijos, be to, nuorodos norintiesiems išsamiau pasidomėti. Šis nesudėtingas eksperimentas per astronomijos pamokas gali būti puikus mokytojų pagalbininkas.

M. L. Mokyklose tai gali tapti nepakeičiamomis priemonėmis. Juk dažniausiai tos teorijos, formulės tokios „sausos“ ir neįdomios, o iš tiesų jūsų pateikiama medžiaga labai vaizdi.

V. Daniūnas. Virtualūs eksper-

imentai kaip tik ir skirti sudominti, pritraukti, padėti geriau suprasti. Galimas daiktas, kad nuo tokio susidomėjimo prasidės kai kurių mokinių kelias mokslininko karjeros link. Be to, tokia mokslo svetainė – alternatyva įvairiems žaidimams, į kuriuos dabar stačia galva panirę mūsų mokiniai.

Atsilikti negalime

M. L. Tarp virtualių eksperimentų matome ir skyrelį „Sudėtingos sistemos“. Gal galėtumėte plačiau jį pakomentuoti.

V. Daniūnas. Apskritai visi šie eksperimentai pagal tematiką svetainėje yra suskirstyti į keletą grupių – astronomijos, mechanikos, optikos ir bangų, elektros, kvantinės mechanikos ir sudėtingų sistemų. Eksperimentų svetainėje pateikiami

ir AnyLogic programa sukurti sudėtingesni kompiuteriniai modeliai, padedantys geriau suprasti, kaip, pavyzdžiui, mokslininkai prognozuoja ligų epidemijos plitimus ar demografinius pokyčius. Tai iliustruoja gripo epidemijos plitimo modelis ir JAV ekonomisto, Nobelio premijos laureato Tomo C. Šelingo (Thomas C. Shelling) segregacijos modelis.

Pavyzdžiui, molekulių judėjimo, matematinės švytuoklės ar dvigubos matematinės švytuoklės eksperimen-

V. Daniūnas. Dar viena svarbi eksperimentų svetainės dalis – žiny-nas. Čia surinkta į vieną vietą labai daug informacijos: pagrindinės astronomijos formulės ir dydžiai, pagrindinės fizikos, matematikos formulės, SI sistemos fizikiniai dydžiai ir jų dimensijos, nesisteminiai vienetai, fizikinės konstantos, pagrindiniai fizikos apibrėžimai ir dėsniai. Prie šio žinyno kūrimo daugiausia prisidėjo VU Teorinės fizikos ir astronomijos instituto mokslo darbuotojai prof. Pavelas Bogdanovičius,

klausimą iš chemijos ar kitų sričių, ne taip lengva iškart atsakyti. Tėka ieškoti specialistų, o tam reikalinga išplėtotą sistemą.

M. L. Lietuvoje tai unikali interneto svetainė, skirta tiksliesiems mokslams, o juk jie pastaruojų metu pritraukia ypač mažai jaunuolių. Taigi dirbate ir Lietuvos mokslui naudingą darbą. Ar kitose šalyse taip pat esama tokių svetainių?

A. Acus. Žinoma, užsienyje yra sukurta daugybė įdomių ir naudingų svetainių, bet ir mes negalime atsilikti. Turime stengtis patys savo pastangom kurti savo reikmėms pritaiktą svetainę.

V. Daniūnas. Iš tiesų kuriant šią svetainę buvo nuveiktas didžiulis darbas, net didesnis negu galėjome įsivaizduoti, kai jo ėmėmės.

Įdomiosios fizikos stebuklai

M. L. Jūs abu esate svarbiausi šioje svetainėje esančių eksperimentų kūrėjai?

V. Daniūnas. Taip galima sakyti tik iš dalies. Dar yra žmonės, sukūrę visą techninį „pagrindą“, kuriame sukasi šios ir kitos portalo lankytojai nematomos programos. Jos tikrai ne mažiau sudėtingos. Be to, reikėtų paminėti ir „rizikos fizikos“ dalį, kurios kūrimui vadovavo dr. Vygintas Gontis. Šioje svetainėje taip pat yra sukurta labai įdomių šią mokslo šaką iliustruojančių eksperimentų.

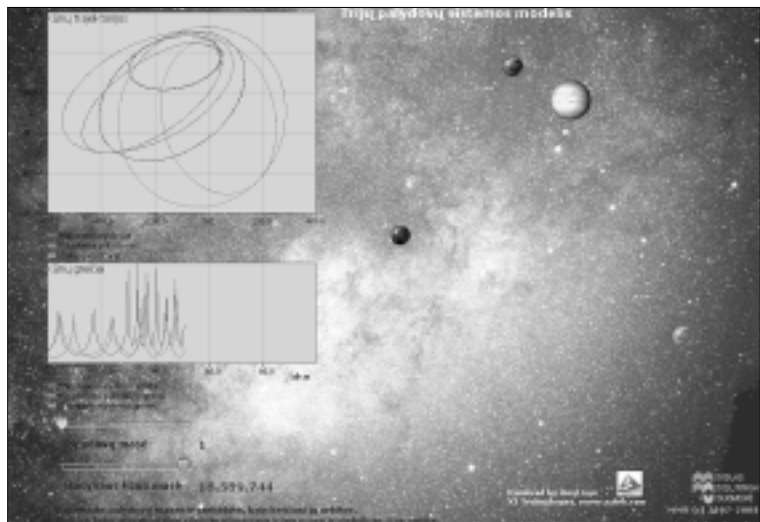
A. Acus. Vieni mes nieko nebūtume nuveikę. Pavyzdžiui, *WebMathematica* eksperimentai daugiausia yra perkelti iš Adolfo Dargio ir mano parašytos knygos *Fizika su kompiuteriu*. Tradicinė spausdinta knyga, žinoma, yra geras dalykas, bet internetas suteikia galimybę daug didesnei auditorijai susipažinti su joje dėstoma medžiaga. Pagaliau pats autorius gali tobulinti savo modelius, pritaikyti naujoms reikmėms ir iššūkiams, o išleista knyga, savaime suprantama, tokių galimybių nesuteikia.

V. Daniūnas. Dar vienas žmogus, daug prisidėjęs prie eksperimentų svetainės turinio kūrimo – VU Teorinės fizikos ir astronomijos instituto Atomo teorijos skyriaus vyriausiasis mokslo darbuotojas prof. habil. dr. Romualdas Karazi-ja, svetainėje demonstruojantis įdomiosios fizikos stebuklus.

A. Acus. Jis yra parašęs daugybę mokslo populiarinimo straipsnių

VU Teorinės fizikos ir astronomijos instituto Atomo teorijos skyriaus vyriausiasis mokslo darbuotojas prof. habil. dr. Romualdas Karaziya kolekcionuoja įdomius žaislus, kurių veikimas pagrįstas fizikos dėsniais

Dangaus kūnų sistemos su trimis palydovais judėjimą iliustruojantis kompiuterinis modelis

mentai gali padėti geriau suprasti mechaninio judėjimo dėsningumus, suvokti analogijas tarp mechaninių ir elektrinių svyravimų. Svetainėje yra ir eksperimentas, iliustruojantis virpesius elektrinėje grandinėje su indukcinė rite, kondensatoriumi ir varža.

Dar vienas sudėtingų sistemų pavyzdys – minėtas Šelingo modelis. Jis vienas pirmųjų aprašė sudėtingos dinaminės sistemos, galinčios saviformuotis, elgesį. Jis įrodė, kad sistemos, turinčios didelį skaičių panašių elementų, galinčių elgtis pagal tam tikras taisykles, savaime organizuojasi į gana sudėtingas stabilias struktūras. Segregacija – tai sistemos dalių atsiskyrimas (izoliavimas).

M. L. Šis modelis padeda geriau suprasti socialinius ir demografinius reiškinius, o pastaruojų metu, kai visuomenė sparčiai keičiasi, tai ypač aktualu.

ilgus metus rengiantis mokinius tarptautinėms fizikos olimpiadoms, ir Gintaras Valiauga. Pastarasis kartu su prof. Vytautu Straičiu jau anksčiau yra sukūręs internetinį *Astronomijos žodyną*.

Dar viena svetainės dalis – *Forumas*. Čia galima rasti įvairių sudėtingesnių fizikos, astronomijos, matematikos ir kitų sričių uždavinių ir net jų sprendimų. Čia rasite ir 2002–2007 m. Tarptautinių fizikos olimpiadų uždavinius.

A. Acus. Fizikos olimpiadų rengėjai prieš olimpiadą *Forume* paskelbia uždavinius, panašius į būsimos olimpiados, kad besidominantieji galėtų išmėginti savo jėgas.

M. L. Matau dar vieną skyrelį „Paklausk mokslininko“. Ar jūsų mokslininkai gauna daug klausimų?

A. Acus. Klausimų pasitaiko ir gana įvairių, tad ne visuomet lengva į juos atsakyti. Institute dirba daugiausia fizikų, ir jeigu gauname

ir knygelių vaikams. Dar iš vaikystės pamenu jo knygėlę *Linksmoji fizika*. R. Karaziijos knygos *Vaivorykštės spalvos, Kaip pakelti Žemę, Kasdienės paslaptys, Šviesos ir šešėlio paslaptys, Žaislai, įdomūs bandymai ir žaidimai* ir daugelis kitų mėgina sudominti fizika net mažiausius skaitytojus. R. Karaziijos aistra – kolekcionuoti įdomius žaislus, kurių veikimas pagrįstas fizikos dėsniais. Jo kolekcijoje yra nemažai unikalių, iš įvairių pasaulio šalių pargabentų žaislų. Taigi pasiūlėme nufilmuoti kai kurių jo surinktų žaislų „fokus“ ir parodyti visiems.

V. Daniūnas. Visi žaislai suskirstyti į kelias kategorijas: masės centras, jėgos ir judėjimas, sukimasis, dujų ir skysčių savybės, šilumos reiškiniai, šviesa ir spalvos, elektra ir magnetizmas. Jų veikimas pagrįstas žinomais fizikos dėsniais, bet žaisluose tie dėsniai pasireiškia stebinančiu, netikėtu būdu. Kai kurie iš jų, pavyzdžiui, plazmos rutulys, padeda išskaidyti magijos burtus, įrodo, kad astrologų ir būrėjų „stebuklai“ – paprasčiausi fizikos dėsniai.

R. Karaziijos teigimu, fizika – įdomus mokslas, kai ją supranti. O lengviausias kelias ją suprasti – pačiam pamėginti atlikti paprastus bandymus, išvelgti fizikos dėsnius įvairiuose reiškinuose, klausiti, kodėl tai yra, ir ieškoti atsakymo. Tikimės, šie eksperimentai padės skaitytojams išvelgti įdomiąją fizikos pusę, suteiks kūrybinio džiaugsmo gaminant ir demonstruojant ap-

rašytus žaislus ir atliekant bandymus.

M. L. Kas dar prisidėjo prie šios svetainės kūrimo.

A. Acus. Kaip jau minėjome, didžiulį darbą atliko G. Valiauga ir P. Bogdanovičius. Vytautas Fokas išplėtė ir patobulino *WebMathematica* modelį. Nemažai prisidėjo VU Teorinės fizikos instituto astronomai ir daugelis kitų darbuotojų

V. Daniūnas. Igyvendinant projektą dirbo apie 50 žmonių. Mes dar nepaminėjome Matematikos ir informatikos instituto specialistų sukurtą multimedijos mokymo modulių, kuriuos taip pat galima atsisiųsti iš šio portalo, sulietuvinatų programų ekspertizę. Jos turėtų padėti tobulėti žmonėms, kuriantiems arba pritaikantiems lietuviškas kompiuterines programas. Taip pat minėtinos *Astronomijos, Lietuvos mokslininkų sąjungos, Mokslo naujienų svetainės, Planetariumo* renginiai (jie vyko „gyvai“, todėl portale jų nėra).

A. Acus. Mūsų mokslininkai pamažu pradeda suprasti – jeigu nori, kad apie tavo darbus sužinotų daugiau žmonių, turi jungtis prie kitų. Tad portalas *Mokslas. Mokslininkai*. *Visuomenė* sujungė daugelio žmonių pastangas. Tikime, kad ši eksperimentų svetainė padės sudominti mūsų mokinius ir jaunuolius tiksliaisiais mokslais, o galbūt net išugdys ne vieną mokslininką.

M. L. Dėkoju už pokalbį.

Kalbėjosi Rūta Krasnovaitė

Žmogus, nesuvaldęs sparnuotųjų žirgų. XXI amžiaus pavojai

Rokas Subačius

Mintis, 2008
284 p.
Viršeliai kieti, 140x205
ISBN 978-5-417-00952-5

Šioje knygoje, remiantis mokslo požiūriu, bet gana populiariai, patei-

kiant daug faktų ir pavyzdžių, pasakojama, kokie pavojai kyla žmonijai ką tik prasidėjusiame XXI amžiuje. Tai ne tik žmogaus veiklos sukeltas klimato atšilimas ir didėjantis gamtos užterštumas, bet ir senkantys energijos šaltiniai, plintantis branduolinis ginklas, stiprėjanti priešprieša tarp islamiškojo pasaulio ir Vakarų, vis rimtesne problema tampantis terorizmas, pasaulio ekonomikos sistemos nestabilumas, globalizacija ir tautų maišymasis, plintančios naujos ligos, žmogaus rūšies degradacija nesant atrankos ir kt. Civilizacijos raida tapo tokia sparti, kad žmogus jau sunkiai besuvaldo vykstančius procesus, kurie grasina sunaikinti biosferą ir patį žmogų. Nejaugi mūsų laikais įsikūnys graikų mitas apie pusdievį Faetoną, įsigėidusį pervažiuoti per dangų Saulės dievo Helijo vežimui, bet nesuvaldžiusį sparnuotųjų žirgų?

„Nanotechnologijos, robotai Marse ir kosminė observatorija prie Saturno, genomo tyrimai ir individualūs vaistai... Mokslo pažanga ir atei-

ties vizijos stulbina. Kita vertus, XXI amžiaus pasaulyje susikaupė daugybė sudėtingų problemų. Ar mūsų modernėjantis protas, naudodamasis vis labiau tobulėjančiomis technologijomis, sugebės įveikti pražūtingas tendencijas, gresiančias visos žmonijos išlikimui ir biosferai? Ar pavyks pakeisti į socialinę, ekologinę, politinę krizę grimziantį pasaulį? Tai priklausom nuo tų problemų suvokimo ir mūsų veiksmų.

Didelę mokslo populiarintojo partitį turinčio erudito Roko Subačiaus knyga „Žmogus, nesuvaldęs sparnuotųjų žirgų“ kaip tik ir padeda mums pamatyti visus šiuolaikinio pasaulio aspektus, įvertinti jo būklę. Suvokti nerimą keliančias raidos tendencijas ir jų priežastis. Autoriaus veikalas labai įvairiapusis ir išsamus. Intriguojanti, bet kartu bauginanti knyga, nuo kurios sunku atsitraukti. Ši knyga suteiks peno apmąstymams ir galbūt pakeis jūsų požiūrį į pasaulį.“

Dr. Rolandas Maskoliūnas

Daugiau informacijos:
<http://www.mintis.org>

M.K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondas, trečius metus vykdamas edukacinių, meninių renginių ciklą „Nacionalinio paveldo išsaugojimui – aktyvi pilietinė iniciatyva“,

Rugsėjo 22 d., 19 val.
Vilniaus rotušėje (Didžioji g. 31)

organizuoja renginį, skirtą Mikalojaus Konstantino Čiurlionio gimimo 133-osioms metinėms, Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimimo 255-osioms metinėms, Baltų vienybės dienai ir Europos paveldo dienoms

Renginyje dalyvaus:
solistai – Aušra Liutkutė (sopranas),
Vilija Mikštaitė (mecosopranas),
Deividas Staponkus (baritonas),
Martynas Švėgžda von Bekkeris (smuikas),
Renata Milašiūtė-Drungilienė (fortepijonas);
folkloro ansamblis „KUPOLĖ“;
bei fortepijono trio „KASKADOS“
(Albina Šikšniūtė, Rusnė Mataitytė ir Edmundas Kulikauskas).
Renginio vedėjas muzikologas Viktoras Gerulaitis.
Veiks M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondo kaupiama paroda „Aplankyti paveldo objektai“.

Renginys ATVIRAS VISIEMS ir NEMOKAMAS
Daugiau informacijos apie Fondo veiklą galite rasti svetainėje internete www.ciurlioniopaveldas.lt

Mokslo muziejaus kūrimas – svari investicija į Lietuvos ateitį (2)

Pabaiga, pradžia Nr. 15

Rugpjūčio 22–24 d. Utenos r. Aukštaitijos nacionalinio parko teritorijoje esančiame Vaišnoriškės kaime, kur įsikūrusi Vytauto Didžiojo universiteto Botaninių tyrimų stotis, vyko Lietuvos mokslo populiarintojų stovykla *Mokslo populiarinimo aktyvas – 2008*. Jos metu buvo rengiami seminarai, diskutuota dėl mokslo populiarintojų veiklos integravimo, sisteminimo, koordinavimo, mokslą populiarinančių neformalių grupių tinklo tvirtinimo ir kitų dalykų. Mokslo populiarintojų stovyklos rengėjai – LR švietimo ir mokslo ministerija, Vytauto Didžiojo universitetas ir Lietuvos biochemikų draugija.

Problemos svarbą aptariame su renginio organizatore Lietuvos mokslo tarybos nare, VDU Botanikos sodo direktore prof. habil. dr. Vida MILDAŽIENE.

Reikia mokslo komunikacijos specialistų

Seminaro metu diskutuota apie mokslo populiarinimo tinklo kūrimą šalyje.

Kalbama apie Mokslo muziejaus kūrimą Lietuvoje. Seminare būta įvairių siūlymų. Jeigu būtų pradėti statyti rūmai kuriame nors mieste, tai būtų didžiulė struktūra, reikėtų milžiniškų investicijų, statyba užtruktų. Mes norime daug greičiau tą padaryti, siūlome formuoti tam tikrą tinklą, kuris sujungtų Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos atitinkamus objektus, kurie taptų tarsi vieno Mokslo muziejaus sudėtinėmis dalimis. Ši veikla turėtų būti suderinta, koordinuojama ir valdoma iš vieno taško. Kiekvienas minėtų trijų miestų Mokslo muziejaus modulis turėtų savo specifinę programą, bet visi jie būtų susieti bendra idėja.

Mokslo muziejaus kūrimas prasidės nuo organizacinės struktūros kūrimo, naujų pareigybių atsiradimo. Stiprinsime valdininkų klaną?

Čia ne valdininkų darbas. Mums gal ir reikėtų stiprios vadybininkų komandos, būtent mokslo komunikatorių. Būtų gerai, kad jauni tam tikrų specialybių žmonės – fizikai, chemikai, biologai, – norintys pasirinkti darbą su visuomene, kaip tik imtųsi tokios veiklos. Gaila, kad mūsų aukštosiose mokyklose kol kas nerengiami, tarkime, mokslo komunikacijos magistras, – būtų naudinga šaliai. Tokių specialistų poreikis neįvertintas. Juk jie reikalingi ne tik mokslo muziejaus veiklai ar mokslo populiarinimo projektams, bet ir kiekvienai mokslo ir studijų institucijai. Mokslininkai patys nesugeba tinkamai reklamuoti savo profesijos, savo mokslinių laimėjimų, profesionaliai ir adekvačiai pristatyti savo darbų svarbą visuomenei. Tai viena iš žemo mokslininkų prestižo ir mažos įtakos visuomenei gyvenimui priežasčių.

Tai gal laikas pradėti rengti mokslo komunikacijos magistrus?

Manau, pats laikas pradėti rengti specialistus, kurie suvoktų, kaip toks darbas turėtų būti atliekamas. Gal net reikėtų pasikviesti dėstytojų iš užsienio, kad jie perteiktų mums naują patirtį. Aišku, pasirenkant lietuvišką Mokslo muziejaus variantą, reikėtų eiti

Būsimieji mokslo populiarintojai VDU Botaninių tyrimų stotyje Vaišnoriškės kaime įdėmiai klausosi seminario pranešimų

savo keliu, nes orientuojamės į savo visuomenę. Ją šviesti gal ir sunkiau negu Anglijos mokinius, nes Lietuvoje šis veiklos baras apleistas. Manau, kad jaunas žmones tokia veikla turėtų sudominti.

Kokie darbai laukia Kauno botanikos sode

Naujuosius mokslo metus pradėjote kaip VDU Botanikos sodo direktorė. Ar šis Jūsų pasirinkimas sietinas ir su aptariamo būsimu nauju muziejaus veikla?

Einu dirbti į Kauno botanikos sodą, puoselėdama mintį, kad jame bus įkurtas vienas iš Mokslo muziejaus padalinių. Aukštojoje Fredoje, kur yra botanikos sodas, labai tinkama ir patraukli erdvė, visiškai atitinkanti sodo ir būsimą muziejaus veiklą. Ryžausi imtis sau naujos veiklos, tvirtai įsitikinusi, kad galima daug ką nuveikti. Neieškau valdininkų, aplink save noriu suburti žmones, kurie nori ir geba dirbti kūrybiškoje komandoje, kiekvienas žinotų, ką daro. Mano užduotis būtų sustyguoti labai įvairias veiklas.

Kauno botanikos sodas yra mokslo institucija. Kaip tas dvi veiklas – mokslinės ir muziejinės institucijų – suderinti, kad nenukentėtų mokslas?

Sunku suderinti. Neabejotina, kad botanikos sodas turi išlaikyti savo klasikines funkcijas, bet juk šiuolaikinis supratimas apie botanikos sodų veiklą yra daug platesnis. Jie turi atsiverti ir būti naudingesni visuomenei. Štai Europa mums atnešė darniosiosios plėtos ir žinių visuomenės šūkius. O juk, išvertus į paprastą kalbą, šie lozungai botanikos sodui labai prasmingi – čia tikrai yra labai turtingos edukacinės erdvės, puiki terpė gamtinės aplinkos apsaugos idėjoms aiškinti ir įgyvendinti, socialiniams, kultūriniais ir net sveikatos apsaugos projektams vykdyti. Kas visa tai turėtų organizuoti? Neišvengiamai turės atsirasti žmonių, kurie dėl šio tikslo ryšis aukoti savo mokslinius interesus. Ką aš tomis sąlygomis pati ga-

lėsiu padaryti kaip mokslininkė? Tarkime, iki pensijos parašysiu kelis gerus mokslinius straipsnius, kuriuos gal kažkiek žmonių perskaitys... Neabejoju, kad merdinčio, apleistu Kauno botanikos sodo atgavinimas ir Mokslo muziejaus sukūrimas būtų daug svaresnė investicija į Lietuvos ateitį, negu straipsniai. Gal mums pasiseks suformuoti mokslo sklaidos ir šios srities edukacinį tinklą. Tada Lietuvoje būtų pradėta nauja ir labai svarbi veikla, kuri galėtų pritraukti vaikus, jaunimą. Tada ir į mokslą ateitų daugiau gabaus jaunimo. Jis mokslui padarys tai, ko aš nepadariau, gal ir dar daugiau.

Bet jau pirmajame šios veiklos etape vertinant Botanikos sodo mokslinę ir nemokslinę produkciją gali kilti daug ginčų ir nesupratimų.

Reikės dėti daug pastangų į naujos sistemos kūrimą. Aišku, kils įvairiausių biurokratiščių kliūčių. Tam reikia būti pasirengus. Moku dirbti mokslinį darbą, tad galėčiau parašyti ne vieną gerą mokslinį straipsnį. Tik ar vien straipsniuose glūdi mokslo reikšmė?

Man pavyko užsiauginti doktorantų komandą, septyni iš jų jau apsigynė mokslo daktaro disertacijas. Kai kurie iš jų pasiryžę toliau dirbti su manimi, ir labai tikiuosi, kad sugebės dirbti man vis mažiau kišančiai į jų veiklą. Kalbu apie VDU Gamtos mokslų fakultete veikiančio Aplinkos tyrimų centro veiklą. Jam vadovauju nuo 2003 metų. Centre dirba aštuoni mokslininkai, vykdoma daug projektų, kai kurie finansuojami iš ES struktūrinių fondų. Centras gana tvirtai stojasi ant kojų, nemanau, kad man reikės labai kištis į jo veiklą.

Ką norėtumėte pakeisti VDU Botanikos sodo veikloje? Juk ir taip ji noriai lanko mokiniai iš visos Lietuvos. Sodo darbuotojai su išmanymu ir meile lankytojams rengia ekskursijas, visi žavisi.

Taip, sode dirba daug entuziasčių, bet esama sistema visų galimybių toli gražu nepanaudoja. Iš 60 ha so-

do teritorijos sutvarkyta gal tik 30 hektarų.

Likęs plotas – natūrali gamta?

Ten Sosnovskio barščiai, o tai daug blogiau. Kas yra Botanikos sodas? Tai ne tik botanika. Ten išpuodingas parkas, istorinė aplinka, buvęs dvaras. Pats botanikos sodas sutvarkytas netinkamai, lankytojai negauna jokios informacijos apie ten augančius augalus, nėra net paprasčiausių užrašų, suoliukų lankytojams atsistoti. Nėra kavinės, kur atsivedęs vaiką lankytojas galėtų atsigerti ar pavalyti.

Tu galėtų būti suinteresuotas ir Kauno miestas, nes Botanikos sodas yra pirmiausia kauniečiams labai svarbus ir patrauklus lankymo objektas. Ar Kauno miesto savivaldybė rodo suinteresuotumą Botanikos sodo veikla ir galimybių plėtra?

Kad savivaldybė susirūpintų, reikia, kad kažkas „surūpintų“. Kadai Kauno botanikos sodo veikla ir tvarkymas buvo įtraukta į miesto strateginius plėtos planus, bet ilgai iškriti. Miesto valdžią pirmiausia reikia sudominti, parodyti naujas veiklos galimybes ir perspektyvas visam Kauno miestui. To nebuvu daroma.

VDU Botanikos sodo direktorė prof. habil. dr. Vida Mildažienė – mokslo populiarintojų stovyklos organizatorė

Galima būtų pasitelkti Vilniaus botanikos sodo Kairėnuose pavyzdį, kur su Vilniaus miesto savivaldybe gražiai bendradarbiaujama.

Man gražu pažiūrėti, kaip protingai ir sistemingai dirba Vilniaus universiteto Botanikos sodas Kairėnuose. Kaip kito universiteto atstovė galiu, tik pagirti ir pasidžiaugti vilniečių triūsu. Pirmiausia jie buvo parengę Botanikos sodo Kairėnuose raidos planą. Jis įgyvendinamas per kelis etapus. Lėšos gaunamos iš įvairių šaltinių, Vilniaus miesto savivaldybė ir ES Struktūriniai fondai tuos darbus remia, geras iniciatyvas palaiko Vilniaus universiteto vadovai. Taip ir mes Kaune turėtumėm daryti.

Nors tokios sistemingos veiklos Kauno botanikos sode nebuvo, lankytojų skaičius didelis – apie 50–60 tūkst. per metus. Vilniaus planeariumas labai didžiuojasi tokiu pat lankytojų skaičiumi. Nerimą kelia mūsų Botanikos sodo rūmų būklė – ji kritiška, paveldą reikia gelbėti. Grįžus iš Vaišnoriškės, jau kitą dieną pateikta paraiška buvusio dvaro pastatų ir parko takų atkūrimui, pritaikymui kultūrinio turizmo tikslams. Dvaro rūmuose norėtume rekonstruoti istorinio stiliaus aplinką, kuri tiktų konferencijoms ir reprezentaciniams renginiams, koncertams, parodoms rengti. Rūmų antrašame aukšte mėginsime kurti būsimą interaktyvų Mokslo muziejaus ekspozicijas. Tai būtų 4–5 edukacinio žaidimo pobūdžio atrakcijos vaikams. Mėginsime suderinti su botanine ekspozicija sode, gamtamokslinė tematika, taip pat tarsimės su vilniečiais ir klaipėdiečiais, kad būsimą Mokslo muziejaus padaliniai vienas kitą papildytų, o ne dubliuotų.

Šis sumanymas jau pradėtas įgyvendinti, projekto aprašymą teikiame Ūkio ministerijos ir ES Struktūrinių fondų remiamo kultūrinio turizmo programai. Kauno botanikos sode, norime sukurti kultūrinio ir aktyvaus poilsio turizmo zonų infrastruktūrą. Botanikos sodo teritorijoje dabar draudžiama važiuoti dviračiais. Norėtumėm įrengti jo pakraščiu einantį dviračių taką-slidžių trasą, gal šiaurietiško vaikščiojimo su lazdomis trasą. Norime, kad būtų žmonėms kur nusiprausti, persirengti, kavinė pavalyti. Planuojame įsteigti ir Senjorų klubą.

Ar po visų šių novacijų Botanikos sodas netaps „pereinamu kiemu“, iš

Tapybiškos vandens lelijos Baluoso ežero įlankoje... Stovyklos dalyvius džiugino įstabūs gamtos vaizdai

kurio išgaruos bet kokiai mokslo institucijai būdinga rimtis?

Minėtos trasos eitį aplink botanikos sodą, ne per augalų augimvietes. Teritorija gana didelė.

Idėjų teikimo metas nesibaigė

Gal pakomentuotumėte ir kitus galimus būsimąjį Mokslo muziejaus tinklo modulius Vilniuje ir Klaipėdoje?

Kauno botanikos sodo muziejinė ir ekspozicinė veikla turėtų praeiti Lietuvos mokinių informavimo ir techninės kūrybos centro Vilniuje projektą *Mokinių jaunųjų tyrėjų atskleidimo ir ugdymo sistemos sukūrimas*. Vaišnoriskėje vykusios mokslo populiariatorių stovyklos seminare šį projektą pristatė Fizikos instituto darbuotoja Rima Stonkutė. Vilniuje Mokslo muziejaus dedamoji dalis bus ir Planetariume įrengti interaktyvūs objektai vaikams. Jei šias idėjas pasisektų papildyti mūsiškėmis, Vilniuje pabuvoję lankytojai į Kauno padalinį vyktų žinodami, kad papildys Vilniuje gautas žinias, patirs kitokių, visiškai naujų išpūdžių. Klaipėdoje turėtų būti visiškai savita Mokslo muziejaus dalis, į kurią galėtų įeiti Jūrų muziejus, manau, kad Baltijos jūros pakrančių tyrimo instituto mokslininkai galėtų sukurti įdomią programą. Pavyzdžiui, gal pavyktų lankytojams pasiūlyti išvyką tiriamuoju laivu į atvirą jūrą.

Svarbi būsimąjį Mokslo muziejaus dalis galėtų būti mobiliosios laboratorijos ant ratų. Be atskirų modulių trijuose didžiuosiuose miestuose, būsimasis muziejus galėtų turėti ir 3–4 mobilias laboratorijas, įrengtas autobusuose. Nesunku būtų pasiekti praktiškai bet kurį šalies rajoną, miestelį. Kelias dienas būtų galima rengti atrakcijas įvairių Lietuvos vietų vaikams. Tokiose mobiliosiose laboratorijose galėtų dirbti studentai, jie demonstruotų fizikinius ar cheminius eksperimentus, pateiktų šiuolaikinės mikroskopijos galimybes.

Per seminarą Vaišnoriskėje Lietuvos veterinarijos akademijos Gyvulininkystės instituto Baisogaloje vyresnioji mokslo darbuotoja dr. Ina Skurdėnienė mums pasakojo, kaip sėkmingai instituto ūkyje auginamus gyvulius praėjusią vasarą demonstravo Kernavėje per Valskybės dieną vykusioje Gyvosios archeologijos šventėje, kur atsirado vietos ir senajai gyvulininkystei. Tai geras pavyzdys, ko reikėtų ir būsimąjį Mokslo muziejaus moduliui. Jis galėtų būti įkurtas Baisogaloje.

Kaimo vaikams gal mažiau įdomu, bet miestiečiams būtų visai pravartu pamatyti, kaip melžiama karvė, iš grietinės sumušamas sviestas, gaminami kiti maisto produktai. Gal praverstų net tokios atrakcijos, kad miesto vaikai savaitgalį patys pamėgintų pasigaminti varškės, suslėgti sūrį ar sumušti sviesto. Visa tai turi būti siejama su paaiškinimu, kokie fizikiniai ar cheminiai reiškiniai vyksta tų procesų metu. Tai žingsnis į biochemijos reiškinų sritį, kuri gana sunkiai suprantama, nors tai labai svarbi ir įdomi sritis, be kurios neapsieina biomedicina. Ko gero, sunkiausiai išdėstomi dalykai mokykloje.

Tose mokslinėse ekskursijose būtų naudinga dalyvauti ir mokytojams. Jie gautų naujų idėjų ir kūrybinių impulsų.

Pažinimas ištis turi būti gilesnis, kad sukeltų savaiminį smalsumą. O esminė Mokslo muziejaus tinklo idėja ir būtų trys dideli ašiniai taškai miestuose, kuriuos jungtų svarbiausia šalies automagistralė, nuo kurios tinklo darbuotojai ar projektus vykdančios studentai, pasitelkę mobilias ekspozicijas, galėtų atlikti išvažiuojamuosius „išpuolius“ į labiau nutolusius periferijos taškus. Visa tai galėtų sieti viena, bet profesionaliai parengta plataus taikymo programa. Jos tikslinėmis grupėmis gali būti ir mokytojai (paskaitų ciklai, praktiniai mokymai), ir mokiniai, ir plačioji visuomenė. Net Lietuvos politikai, kuriems visai negėda viešai tarti frazę „kažkoks ten mokslas...“ Tokia galėtų būti savita, atitinkanti Lietuvos galimybes ir poreikius Mokslo muziejaus versija.

Ar tik pačių mokslininkų reikalas?

Kiek visa ši vizija reali? Juk tai dar tik pirminiai būsimąjį muziejaus apmatai? Jei realu, tai kada galėsime džiaugtis pirmaisiais vaisiais?

Priklausys nuo finansavimo, nes vien entuziazmu toli nenuvažiuosim. Be chemijos reagentų jokios chemijos nepademonstruos. Priklausys ir nuo mūsų gebėjimo įtikinti, kad tokios veiklos reikia ne šiaip, bet tinkamai finansuojamos. Ačiū Dievui, kad kitose ES šalyse tai jau seniai daroma, ne kitaip ir mums teks daryti, juk turime lygiuotis. Tai labai stiprus veiksnys, gal net vienas stipriausių.

Žmogiškąjį rezervą turime, tai parodė ir mokslo populiariatorių skirta stovykla Vaišnoriskėje. Sulaukėme beveik 40 dalyvių, jeigu būtume organizavę ne lietuvių kalba, būtų prisijungę latviai iš Latvijos švie-

timo ir mokslo ministerijos ir Latvijos universiteto. Pristrauktume ir kolegų iš Lenkijos. Tokiai partnerystei stiprinti jau galėtume tikėtis gauti ir ES lėšų. Tačiau tokiai organizacinei veiklai plėsti būtų gerai turėti darbuotojų, kurie už tai gautų atlyginimą. Tegu iš pradžių būtų 2–3 žmonės, bet svarbu, kad jų atsirastų, tada reikalai pajudėtų. O pinigai juk nėra dideli.

Tačiau paramos stygiumi ir šiandien skūstis negalite, tai ne tas atvejis, kai iniciatyva baudžiama.

Parama skūstis negaliu, mokslo festivalių idėją palaiko VDU rektoratas, per atidarymą kalbą visada pasako rektorius. Iškilus problemoms, visada sulaukiu paramos. Tačiau, jei ko šiandien trūksta, tai paramos iš VDU Viešųjų ryšių tarnybos. Mes diskutavome dėl mokslo populiariatorių reikalų ir iš šios tarnybos išgirdome kategorišką aiškinimą, kad mokslo populiariatorius – tai pačių mokslininkų reikalas.

Vadinasi, į pirmą Jums užduotą mūsų pokalbio klausimą „Ar mokslo populiariatorius yra pačių mokslininkų reikalas?“ VDU viešųjų ryšių darbuotojai atsakytų lakoniškai – taip.

Bet juk tai netiesa. Gaila, kad diskusija tuo klausimu nepavyko. Bandžiau su žurnalistikos katedros studentais ir darbuotojais svarbos surengti specialų seminarą apie mokslo populiariatorių, tačiau realaus postūmio padaryti nepavyko. O juk mūsų universitete būtų įmanoma steigti magistrantūrą, kurioje specializuotųsi būsimieji mokslo populiariatorių.

Kiek šios idėjos įgyvendinimas priklauso nuo Viešųjų ryšių tarnybos?

Labai priklauso, nes tos tarnybos darbuotojai labai susiję su Žurnalistikos katedra. Per jėgą jiems tokios magistrantūros neišsiūlysi, o norėdami galėtų įsteigti. Gal iniciatyvos imsis Vilniaus universitetas? Yra daug žmonių, kurie apskritai mano, kad mokslo populiariatorius – tai mokslo žmogaus laiko gaišimas, bet yra daug žmonių, kurie mielai prie mūsų veiklos prisideda.

Mokslo žmonės dar gali suprasti, nes mokslinė veikla, jeigu dirbi atsidėjęs, reikalauja daug jėgų. Bet kai mokslo populiariatorių nesuvokia komunikacijos, viešųjų ryšių atstovai, labai keista.

Kartais ir iš socialinių mokslų atstovų išgirstu, kad nesuprantame socialinių dėsningumų visuomenėje, mėginame padaryti kažką nesavaiminio. Žodžiu, energiją eikvojame kaip don Kichotai.

Esamomis aplinkybėmis tik netradiciškai mąstantieji, t. y. keistuoliai, daugumos manymu, ir gali pakeisti esamą padėtį.

Tų keistuolių dar atsiranda, kaip matote.

Kartais svarbu nedominuoti

Kaip įvertintumėte mokslo populiariatorių stovyklos Vaišnoriskėje rezultatus?

Dabar turėsime vieni kitų kontaktus. Labai svarbu pasidalyti veiklomis, kad kiekvienas pasirinktų sau labiausiai jį dominančią veiklos sritį ir formą. Jei įsigysime pagalbininkų šiai veiklai organizuoti ir plėtoti, tai jau būtų gera pradžia. Tad šią stovyklą įvardyčiau kaip organizacinį veiksmą, kuris būtinas bet kurios panašios veiklos pradžioje. Tai daugiau vadybinis momentas, organizuotos veiklos pradžia.

Būtų liūdniausias scenarijus, jei-gu viskas tuo ir baigtųsi. Mokslo žinių

sklaidai visuomenėje būtinas nuolatinis dėmesys ir pastangos.

Iš pačių moksleivių kyla iniciatyva, ją pristatė Teofilus Kilmonis, dabar jau Vilniaus universiteto Chemijos fakulteto trečio kurso biochemijos studentas. Moksleiviai norėjo steigti mokslo populiariatorių draugijos tinklą. Labai apsidžiaugiau, kad yra norinčių tokį tinklą steigti. Iniciatorių paklausiau, ar jie nenorėtų į savo gretas priimti ir vyresniųjų – mokslininkų. Išgirdau ryžtingą atsakymą: „Ne, mes patys tą padarysim.“ Parodė man norimo kurti darinio įstatus. Supratau, kad ten daug keistų dalykų, nors stengiausi entuziazmo nemašinti. Kas kelia nerimą jaunimui? „Jeigu ateis mokslininkai, jie pradės dominuoti, neleis mums patiems rodyti iniciatyvos,“ – tokia buvo moksleivių pozicija. Į daug ką nelengva buvo žvelgti iš šalies, bet vėliau supratau, kad ir man leidžiama prisidėti. Suprantama, vengiau dominuoti. Dvi savaites susirašinėdami elektroniniais laiškais jie taip ir nesugebėjo susirinkti. Jie nemoka tokios veiklos organizuoti, vadinasi, kažkam reikia domi-

nuoti. Be lyderio nieko nebus. Mums reikia būti visiems kartu, bet vyresniesiems svarbu išmokti nedominuoti. Tokią pamoką gavau iš to bendravimo su moksleiviais.

Gal stovykla, kurioje teko dalyvauti, ir gali būti tokio vyresniųjų nedominavimo pavyzdys?

Šioje stovykloje dalyviai bendrauja, susipažįsta, kartu dalyvauja žygyje baidarėmis, diskutuoja ir seminarų kambaryje, ir prie laužo. Visi kartu mėginome parinkti tinkamą ir skambų vardą būsimajam mokslo populiariatorių tinklui, kurio vizija gimė čia, Vaišnoriskėje. Prirašėme visą lapą, tačiau taip ir likome nepatenkinti, palikome kitam kartui, tegul subręsta. Visa tai yra kūrybinis vyksmas. Kitą kartą susitikus bus lengviau ir paprasčiau imtis tolesnės veiklos. Pirmas žingsnis žengtas.

Puiku. Leiskite Jums, kaip stovyklos sumanytojai ir organizatorei, palinkėti, kad gera pradžia išsilietu į platus mokslo žinių sklaidos visuomenėje barą. Sėkmės.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

VU Chemijos fakulteto trečiojo kurso biochemijos studentas Teofilus Kilmonis ir VDU aplinkosaugos magistrantė Giedrė Paužaitė rengiasi žygiui baidarėmis

Baidarėmis Būkos upe...

Keliaujant į Ilgasalę Baluoso ežere – vienintelį Lietuvoje ežerėlį ežero saloje

„Dunojus“ skandina „Prahos pavasarį“ (2)

Pabaiga, pradžia Nr. 15

Leidinio *Lietuva ir Čekija* iniciatorius ir leidėjas Petras Algis Mikša toliau pasakoja apie *Prahos pavasarį*, kai čekai ir slovakai, mėginami išsilaisvinti iš totalitarinės valstybės varžtų, bandė kurti socializmą „žmogišku veidu“. Šiomet *Prahos pavasariui* sukako 40 metų, bet paradoksas, kad plačioji spauda šiai temai daugiausia dėmesio ėmė skirti ne ankstyvą pavasarį, kaip chronologiškai derėtų, bet rugpjūtį, sukakus 40 metų, kai buvo pradėta Sovietų Sąjungos ir Varšuvos sutarties šalių karinė invazija į tuometinę Čekoslovakiją. *Dunojus* – toks buvo kodinis operacijos pavadinimas.

Mūsų pašnekovui visi tie įvykiai – tai ir asmeninio gyvenimo labai svarbi dalis, jaunystės dienų prisiminimai. 1968 m. rugpjūtį kaip 139-ojo atskirojo zenitinės artilerijos pulko, dislokuoto Černiachovske, Kaliningrado srityje, seržantas P. A. Mikša buvo tarp tų būtiniosios karinės tarnybos karių, kuriems teko čekams ir slovakams suteikti „internacionalinę pagalbą“ – taip buvo vadinama agresija prieš Čekoslovakiją.

Čekai širdyje yra „habsburgai“

Taigi išengėte į laisvės išsilgusią šalį...

Mes buvome antrajame ar trečiajame ešlone, kuris po desantininkų buvo įvestas į Čekoslovakiją bene rugpjūčio 26-ąją. Pirmieji įžengė specialiosios paskirties daliniai („specnazas“), desantininkai ir

KGB rezervistai, dėl kurių ir dabar netyla triukšmas Lietuvoje. Iš Lietuvos buvo nusiųsta daug tų KGB rezervistų, bet šiandien jie tyli, neatrodo, kad būtų linkę dalytis prisiminimais.

Rašytojų sąjungos narys Kęstutis Arlauskas, 20 knygų autorius, apie tuos įvykius ir romaną yra parašęs. Man, kaip tų įvykių dalyviui, romano siužetas atrodo primityvokas. Čekų mergina pamilsta karį lietuvį, kuris šaudo į daugiabutį namą. Per dvi buvimo Čekoslovakijoje savaites miklusis vyrukas merginą „apdovanoja“ vaiku, kuris užaugęs po 30 metų atvyksta į Lietuvą ieškoti tėvo.

Kas patį suerzino šiame siužete?

Čekų mentalitetas niekada neleistų ieškoti tėvo okupanto. Čekai širdyje yra „habsburgai“, net jei to garsiai ir nesako, – kadais galingos ir garsios imperijos palikuonys, nors toje imperijoje čekams ne visada tekdavo svarbiausias vaidmuo.

Čekų ir slovakų santykiai su pabaltijiečiais kareiviais

Dokumentiniuose kino kadruose, o dar labiau Josefo Koudelkos nuotraukose matėme čekoslovakų tautos neapykantą okupantams protrūkius.

Čekoslovakų pasipriešinimas buvo nesmurtinio pobūdžio. Įvažiauvus rusams ir jų satelitams, šalyje visos kelių rodyklės ir informaciniai ženklai buvo nuimti, užtepti arba nukreipti į klaidingą pusę. Pats tą mačiau. Okupantams vietos gyventojai neduodavo nė lašo vandens, meluodavo. Prieš sovietų tankus ėjo čekoslovakų jaunimas su plakatais:

Prie sovietų užgrobtos Čekoslovakijos radijo pastato, Praha, 1968 m. rugpjūčio 21 d.

„Ko čia atvykote? Jūsų tėvynė – Maskva! Ivanai, greičiau grįžk namo.“ Buvo ir aštresnių politinių šūkių: „Leninai, kelkis, Brežnevas išprotėjo!“ Svastika buvo gretinama su raudona penkiakampe žvaigžde.

Buvo matyti, kaip čekai savo sunkvežimiais mėgindavo užkliudyti rusų automobilius, išlaužti dureles ir panašiai. Visai rodė savo priešikumą atėjūnams.

Kokie čekų ir slovakų santykiai buvo su pabaltijiečiais kareiviais?

Ypatingi santykiai, nes lietuvių, latvių ir estų likimas buvo panašus į čekų ir slovakų, todėl jiems daug aiškinti nereikėjo. Daugelį mūsų karių čekai kviesdavosi į namus, apie tai rašo savo prisiminimuose Zigmąs Jonas Mockaitis, Juozas Kiguolis ir kiti. Vyko labai žmogiškas bendravimas.

Buvo ir Sovietų Sąjungai simpatizuojančių senų čekų ir slovakų komunistų. Jie lankydavosi sovietų karo komendantūrose, savotiškose sovietų karo atstovybėse. Po invazijos buvo net toks etatas įvestas – karo atašė. Ligi tol tokių atašė Čekoslovakijoje nebuvo, nes ir sovietų kariuomenės ligi tol nebuvo.

Į tas komendantūras ateidavo ir apsimetėlių, kuriems rūpėjo tirti kareivių nuotaikas. Sakydavo, kad seniai čia gyvena, išsilgę savųjų. Vienas į Dečino pilį, kur buvo dislokuotas mūsų pulkas, nuolat ateidavo su juodais akiniais – gal akis slėpė.

Žodžiu, vyko labai įvairus bendravimas. Kai kas eidavo pas čekus švęsti Kalėdų ar Velykų. Apie tai rašo Algimantas Maulius, kuriam teko būti pulko vado vairuotoju. Čekai ir slovakai sovietų kareiviams pagiežos neįtautė, nes suprato jų nelaisvą padėtį, o karininkus kaltino.

Pastarieji juk patys savo noru pasirinko tokį gyvenimo kelią.

Griežti ir net žiaurūs čekams ir slovakams buvo VDR kariai, jie leisdavo pasireikšti savo vokiškai dvasiai. Prahoje suguldydavo žmones ant grindinio, panaudodavo jėgą, o ilgaplaukiams hipiams liepdavo nutrinti jų parašytus antisovietinius užrašus. Ilgaplaukis valo, o vokietais, atstotės automata, stebi. Labai nekokios asociacijos. Rusai gal šito nedarė.

Tik 1991 m. birželį sovietų kariuomenė išėjo iš Čekoslovakijos. Taigi „laikinas buvimas“ Čekoslovakijoje užsitęsė net 23 metus. Čekoslovakijoje buvo 73 tūkst. 500 sovietų karių su šeimomis ir civilių tarnautojų. Iš viso 113 tūkst. 421 žmogus. Kartu su M. Gorbačiovo „perestrojka“ žlugo ir Varšuvos sutarties blokas, kaip ir visa Sovietų Sąjunga – Vidurio Europos tautų pavergėja.

Kaimelio bažnyčioje paminėti žuvusieji Čekoslovakijoje

Kiek Čekoslovakijos įvykių tema vėlesniais metais buvo svarbi jums, tų įvykių dalyviams? Ar susitikdavote, dalydavo tės prisiminimais?

Grįžęs iš kariuomenės nesijaučiau turįs slėpti savo išpūdžius ar išgyvenimus. Jau studijuodamas Vilniaus universitete bendrakursiams pasakojau, ką buvau patyręs, bet kartą mane išpėjo: manimi domisi KGB. Tikrindavo mano laiškus, kuriuos siunčiau 1969–1970 m. ir vėliau. Čekoslovakijoje buvo vadinamasis „normalizacijos“ laikotarpis – baisiausias metas, kai visi tikrinti, persekiojami. Tų tikrinimų padariniai pasiekdavo ir mus Lietuvoje.

Ką apie „Prahos pavasarį“ ir vadinamąją „internacionalinę pagalbą“ Čekoslovakijai rašys leidinys „Lietuva ir Čekija“?

Pateiksime naujų atsiminimų, kurie dar nebuvo skelbti. Pirmieji atsiminimai buvo surinkti į knygelę *Lauk, okupantai!* Išleista 1999 metais. Vėliau atsiminimus parašė buvęs alytiškis (dabar vilnietis) J. Kiguolis. Jis Čekoslovakijoje buvo sovietų kariuomenės futbolo rinktinės vartininkas, tapo čempionato nugalėtoju, o lietuviai sudarė komandos pagrindą.

Pradėjęs kaupti prisiminimus lietuvių, kuriems ne savo noru teko dalyvauti „Prahos pavasario“ slopinimo įvykiuose, sudaręs ir išleidęs tų prisiminimų rinkinį „Lauk, okupantai!“, tapai čekų ir slovakų laisvės siekių propaguotoju Lietuvoje, pagaliau bendro likimo buvusių lietuvių karių, sakyčiau, vienytoju. Kaip pavyko tuos 1968 m. įvykių dalyvius rasti, sudominti, kad jie užrašytų savo prisiminimus, kitą tariant, individualią atmintį ir patirtį paverstų tautos atmintimi ir patirtimi?

Rasti nebuvo sunku: spaudoje, dienraščiuose paskelbiau žinutę, kviesdamas atsilipti tų įvykių dalyvius – taip ir suradau. Ne visi parašiusių atsiminimai buvo išsamūs ir platūs, bet yra ir gražių išimčių. Štai labai plačius prisiminimus atsiuntė Z. J. Mockaitis. Jie vertingi tuo, kad aprašyta kario kasdienybė. Juose atspindi prisiminimus rašančiojo ir apskritai lietuvių charakteris, mąstymo būdas, nuotaikos, taip pat čekų žmonių, su kuriais autoriui teko bendrauti, charakteriai. Labai įdomūs kariuomenės judėjimo aprašymai, faktų dėstymas.

Iš pradžių stebėjaisi, kaip žmogus gali prisiminti tiek daug įdomiausių smulkmenų. Viskas paprasta: tas kareivis jau tada užsirašinėjo savo išpūdžius. Gal ne dienoraštį rašė, bet savotišką kasdienybės konspektą. Kai buvo paprašytas apie tai papasakoti į diktofoną, galėjo pasirengti. Jau tada buvo galvotas, šviesus žmogus.

Mockaitis buvo iš „partizanų“?

Buvo būtiniosios karinės tarnybos kareivis, vos vos per dvidešimtį metų perkopęs jaunikaitis, kaip ir aš.

Kaip toliau susiklostė Mockaičio likimas?

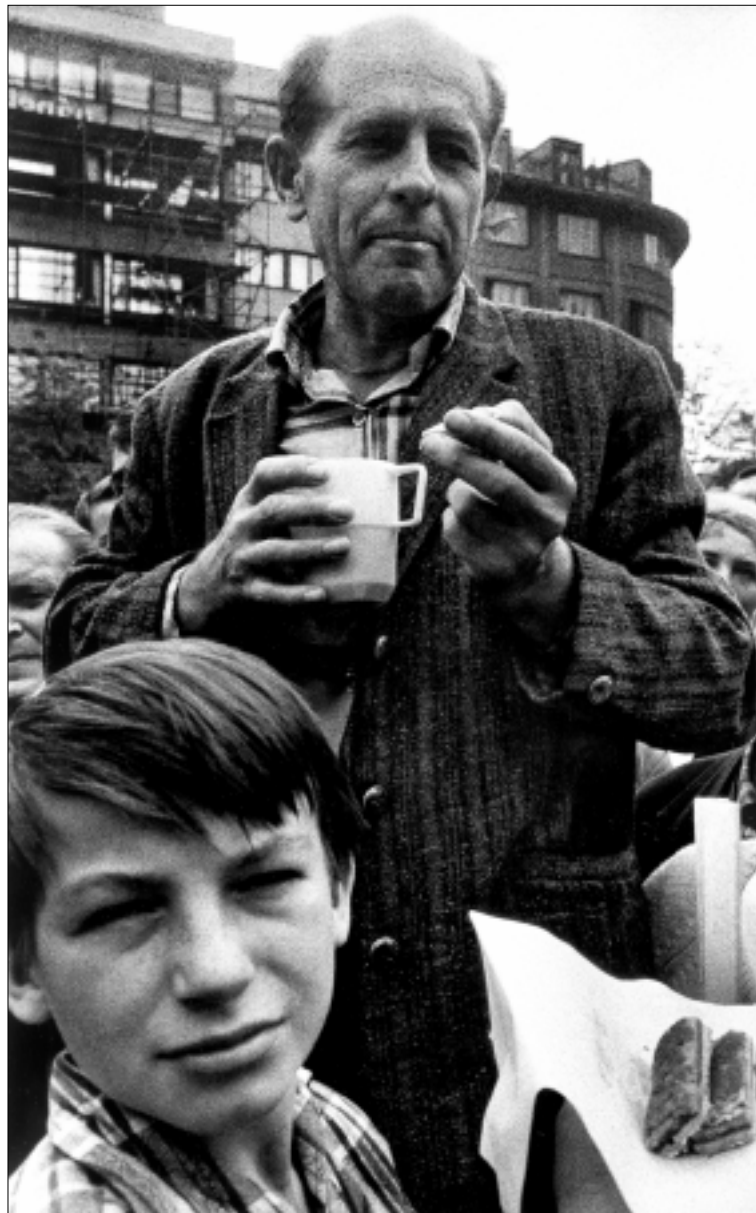
Kariuomenėje buvo vairuotojas. Dirbo traktorininku, dabar ūkininkauja, gyvena Jurbarke. Z. J. Mockaitis paskambino į Čekijos ambasadą Vilniuje, o iš ten jam nurodė mano pavardę. Ambasadoje buvo žinoma, kad tuo labai domiuosi.

Z. J. Mockaičio prisiminimus dabar išspausdinsiu leidinyje *Lietuva ir Čekija*. Artėjant *Prahos pavasario* 40-mečiui Mockaitis su kitais bendraminčiais nutarė rugpjūčio 23 d. surengti sueigą Kiduliuose (Šakių rajone). Kaimelio bažnyčioje už visus žuvusiuosius laikytos Šv. Mišios, paminėtos ir aukos, ir žuvę okupantai.

Kartais Lietuvoje pradeda diskutuoti, kaip mums reikėtų elgtis: ar atsiprašyti čekų ir slovakų už tuos 40 metų senumo įvykius, kai ne savo valia teko tapti okupantais. Žodžiu, kiek čia mes, lietuviai, esame kalti.

O ką pats galvoji?

Galvoju, kad savotiškai atsakyta šiemet susirinkus į Kaimelio bažnyčią. Pasielgta labai išmintingai ir

Emilis Zatopekas rusų okupuotoje Prahoje invazijos pirmąją savaitę

krikščioniškai: laikytos Šv. Mišios už visus 1968 m. įvykiuose nukentėjusius žmones. Po Šv. Mišių buvo surengta tų įvykių dalyvių ir svečių sueiga. Dalyvavo ir vilniečių grupė. Tokiu būdu paminėjome *Prahos pavasario* 40-metį. Neturėtume jaustis kaltaisiais, tačiau nereikėtų siekti ir nekaltų aukų aureolės.

Per įvykių Europoje prizmę

Kokio visuomenės dėmesio tikiesi? Vargu ar leidinys „Lietuva ir Čekija“ pasieks bent mažą dalį tų 40 metų senumo įvykių dalyvių.

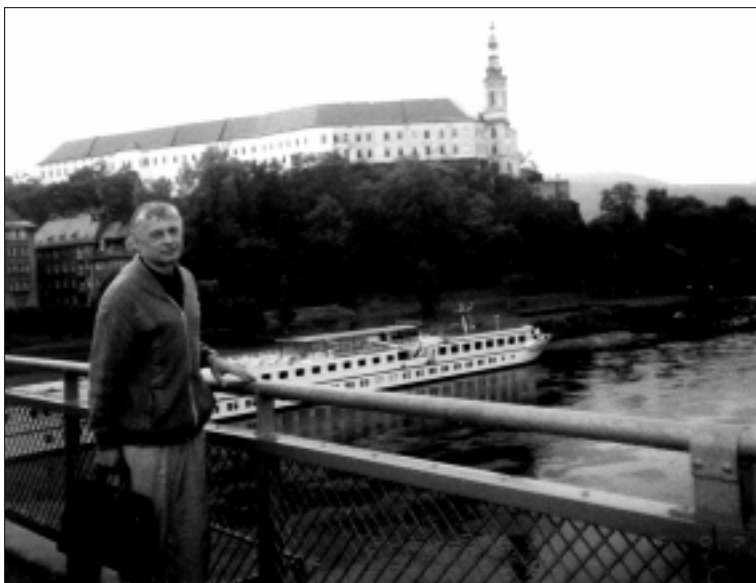
Kažkaip nesusimąsčiau, kad kiekvieną tų įvykių dalyvį būtinai pasiektų jiems skirtas leidinio numeris. Kita vertus, Lietuvos bibliotekose *Prahos pavasario* įvykiams, apskritai Čekijai ir Slovakijai skirtų leidinių labai stinga. Didžiosios šalies bibliotekos mainais gauna iš įvairių šalių literatūros, žurnalų. Jeigu nori gauti kokį nors leidinį, turi pasiūlyti kažką savo, kuo būtų galima sudominti čekus, slovakus ar kitų šalių bibliotekas. Taip dabar verčiasi mūsų svarbiausios bibliotekos.

Dabar čekai išleido dvi gana reikšmingas knygas apie 1968 m. rusų invaziją į Čekoslovakiją. Tai jau no istoriko Františko Emmerto parengta knyga su 1968 m. įvykių dokumentais ir fotomenininko Josefo Koudelkos fotoalbumas *Invazija 1968*. Daug metų J. Koudelka savo nuotraukas skelbė pasaulyje pasirašinėdamas pseudonimu, nes bijojo viešintis. Dabar išleistame albume yra per pustrčio šimto nuotraukų. Tai unikalios reportažinės nuotraukos iš pirmos rusų invazijos savaitės, kai vyko svarbiausi ir baisiausi įvykiai.

Kaip Koudelka sugebėjo būti svarbiausiuose Prahos „karštuose taškuose“? Mieste, prigrūstame okupantų tankų, šarvuotųjų.

Daug kas iš spaudos profesionalų stebisi, kaip Koudelka visur spėdavo, nes, okupacinei kariuomenei paėmus į savo rankas miesto gyvenimą, judėjimas po Prahą buvo varžomas. Buvo įvesta komendanto valanda. Šiuo metu Koudelka laikomas vienu garsiausių pasaulio fotografų.

Apskritai į 1968 m. *Prahos pavasarį*, Čekoslovakijoje vykusias permainas įdomu pažvelgti per įvykių Europoje prizmę. Tais pačiais metais Prancūzijoje vyko dideli studentų neramumai, baigėsi riaušėmis. Ir šiuo metu Prancūzijoje tebediskutuojama, ar tie studentų judėjimų padariniai visuomenei atnešė naudos. Kad ir laisvosios meilės šplitimasis, kitur dar vadinamos sekso revoliucija. Čekoslovakijoje buvo lygiai tas pats. Nuogybėmis užpildyti laikraščiai, žurnalai ir televizijos programos, mums, jauniems kareivukams, buvo stebėtinai ir ligi tol neregėtas masalas.

P. A. Mikša 2000 m. rugsėjį Dečine. Šioje pilyje 1968–1969 m. sovietų 139-ajame atskirajame zenitinės artilerijos pulke jis tarnavo seržantu

Kur jūs galėjote žiūrėti Čekoslovakijos televizijos programas?

Iš Černiachovsko į Čekoslovakiją atvažiuojame su visu savo ūkiu, maisto atsargomis, turėjome ir televizorių, kol saugumas nesumojo, kad reikia atimti. Pirmos okupacijos savaitės vaizdus žiūrėjome per televiziją. Kiti daliniai to nematė. Čekoslovakai dar patys rengė savo programas, tad galėjome matyti, kas iš tikrųjų vyksta.

Ilgokai sovietų saugumas jums leido sąmonėti.

Teisingai, sąmonėti. Apie tai esu rašęs knygoje *Lauk, okupantai!* Niekada negali žinoti, kur nuves didžiuoliai visuomeniniai judėjimai ir permainos visuomenėje. Todėl ir sakau, kad vertinant 1968-ųjų įvykius Čekoslovakijoje labai svarbu jausti ir tarptautinį kontekstą, nuotaikas, kuriomis gyveno kitų šalių visuomenė. Čekai dabar tuos įvykius nagrinėja, leidžia jiems apmąstyti skirtas knygas.

Baltijos šalims buvo lengviau, nes sovietinio modelio socializmas jau buvo nukrišęs, nors ir ginkluotas plieninėmis iltimis. Pats laikas, istorijos neišvengiamybė, jau buvo mūsų tautų pusėje. Ne čekai ir slovakai buvo kuo nors kalti, kad negalėjo užbaigti gerai pradėto darbo, tiesiog jie veikė kitomis dar neparengtomis istorinėmis aplinkybėmis. Užtat jų patirtis buvo viena plytų, iš kurių vėliau buvo sumūrytas daugelio kitų iš sovietų imperijos išsivadavusių tautų Laisvės rūmas.

Kai kas net pačioje Čekijoje šiandien linkęs sumenkinti tuos įvykius, mato padarytas klaidas. Kritikuoja pirmtakus, kad jie nenutraukė ryšių su Čekoslovakijos komunistų partija, į laisvę ėjo kartu su komunistais. Tai neprotinga kritika. A. Dubčekas vadovaujama komunistų partija ryžtingai pasisakė už socialines permainas, žmogaus išlaisvini-

mą. Tai buvo socialiai daug labiau orientuota politika negu mūsų šiuolaikinių „vadukų“ siekiai ir pažadai. Rinka mūsų žmonių negina.

Paradoksas, bet nepriklausomoje Lietuvoje išvis nėra kas gina žmogų, faktiškai žmogus patenka į neišvengiamybę, būtinybę ir kokių tik nori jėgų naująją vergovę, kuriai mūsų sociologai ir filosofai dar turės sugalvoti pavadinimą.

Prahos pavasario ekonominės politikos „tėvas“, čekų ekonomistas Ota Šikas yra parašęs daug veikalų. Jie išversti į daugelį kalbų, taip pat rusų ir net kinų. Tai štai O. Šikas pasisako už trečią kelią: socializmas galutinai susikompromitavo, kapitalizmas taip pat nėra išganymas. Reikia trečio kelio, kuris sujungtų ir rinkos ekonomikos privalumus ir planinės ekonomikos principus.

Gyvename visiškai naujomis sąlygomis: globalizmas, trypiantis ir niekinantis bet kokių tautų identitetą, mums negali būti pavyzdys, nes tai nauja prievartos forma. Daug galėtume pasimokyti ir iš šiandienės Čekijos. Antrąją kadenciją Čekijos prezidentu yra Vaclavas Klausas – garsus ekonomistas. Jis pasisako už „trečiąjį kelią“, į daugelį V. Klausas minčių praverstų įsiklausyti mūsų politikams, politologams, ekonomistams. Vis aštrėjančios energetikos problemos, visiškai reali pasaulyje bado grėsmė – tai neišvengiamos problemos, su kuriomis susiduria žmonija. Tai globalaus masto grėsmės. Mes apie tai pamirštame, pasiduodami besaikio vartojimo šišui.

Emilis Zatopekas Lietuvoje

Ir pabaigai...

Noriu priminti dar vieną mus su čekais siejantį faktą. Lietuvoje nereikia aiškinti, kas buvo Emilis Zatopekas – garsiausias visų laikų Če-

Šios nerestauruotos Dečino pilies sienos mena sovietų okupantus, 2007 m. rugsėjo 1 d.

koslovakijos sportininkas. Kai 2000 m. lapkričio 21 d. E. Zatopekas mirė, buvo pašarvotas Prahos nacionaliniame teatre (*Norodni divadlo*). Ligi tol jokiam šios šalies sportininkui tokios garbės nebuvo suteikta. Tai buvo ypatinga asmenybė, labai aktyviai veikė *Prahos pavasario* metu. J. Koudelka yra užfiksavęs E. Zatopeką, dalyvaujantį tuose įvykiuose. Čekoslovakijos karinėse pajėgose Zatopekas buvo tarnavęs iki pulkininko laipsnio. Tai žinomi dalykai. Vėliau iš E. Zatopeko buvo atimtas pulkininko laipsnis, tautos didvyris buvo priverstas dirbti miške paprastu darbininku. Nuo to mažesnis netapo, nors to ir siekė režimas, kuriam vadovavo Gustavas Husakas. Tiesa vėliau jis pasmerkė „Chartą“ – „normalizacija“ jį priverktė nusilenkti valdžiai. E. Zatopeko žmona Dana Zatopekova buvo pasaulio ieties metimo čempionė, mūsų Birutės Zalagaitytės-Kalėdienės varžovė. Tai štai mūsų prisimintasis E. Zatopekas, pasirodo, buvo lankęsis Lietuvoje 1968 m. gegužės ar birželio mėnesį. Man sunku pasakyti, ar Lietuvos to meto spauda į šį įvykį reagavo, ar išvis paminėjo – reikėtų gerokai pavartyti to meto

laikraščius. Tačiau populiarusis laikraštis *Vakarines naujienas* apie jo atvykimą nerašė. Lietuvoje beveik neteko išgirsti apie to vizito peripetijas.

Žinau, kad E. Zatopekas lankėsi Trakuose, kartu vyko ir istorikas akad. Juozas Jurginis – jis užfiksavo tas nuotraukoje, kurią man teko matyti. Daugelis Lietuvos žmonių to fakto gali ir nežinoti, nes užsieniečius globojo atitinkamos tarnybos, ryšių su užsieniu draugijos nariai. Labai siauras „patikimųjų“ ratas. Pašaliniai prie užsienio svečių ir labai norėdami neįstengdavo prieiti. Manau, kad Emilio Zatopeko atvykimo į Lietuvą faktas yra gana reikšmingas, kad jį prisimintume, rastume gal ir daugiau duomenų.

Ačiū už pokalbį, išsakytas mintis, o ypač tai, kad skatini mūsų žmones rašyti prisiminimus, kartu ir vertinti praeities įvykius. Pasirodo, tie įvykiai nenugrimzdo į nebūtį, bet išlieka aktualūs dabarties įvykių fone. Atskirų mūsų žmonių atmintis, įprasminta rašytiniuose atsiminimuose, turi virsti tautos atmintimi – to vieni kitiems palinkėkime.

Labai dėkingas esu tiems žmonėms, kurie atsiliepė į kvietimą ir parašė tuos savo prisiminimus. Manau kad laikui bėgant tie atsiminimai įgaus vis didesnę išliekamąją vertę, gal peržengs ir šalies ribas. Abejoju, kad laikui bėgant tų atsiminimų daugės, veikia tik mažės kartu su tų įvykių dalyviais. Todėl bet kuris autentiškas liudijimas yra vertybė. Tai ir savotiška tų įvykių dalyvių išpažintis. Būtų labai gerai, jei atsilieptų ir specialiųjų tarnybų žmonės, tegul ir slapyvardžiu. Toli gražu ne kiekvienai kartai tenka patirti tokius išbandymus.

Žodžiu, yra ką aptarti, ką dirbti, bet tai jau kitų pokalbių temos. Ačiū, kad pradėjęs „Prahos pavasariu“ pakėlei tokį didžiulį problemų klotą, verti apie tai mąstyti.

Praha, 1968 m. rugpjūtis. Pirmosios sovietų invazijos dienos

Okupantai ir nesmurtinio pasipriešinimo dalyviai

Kelionė iš Vilnijos į Zanaavykų kraštą (4)

Pradžia Nr. 13

Cingų labdaros fondas ir VŠĮ *Sintautų akademija* į vienadienę ekskursiją *Zanavykų patriotų takais* pakvietė Vilniaus apskrities kai kurių lietuviškų mokyklų (Pabradės gimnazijos *Rytas*, Dieveniškų, Sudervės ir Marijampolio vidurinių mokyklų) mokytojus ir moksleivius. Lietuviškumo propaguotojams Vilnijos krašte norėta parodyti ir kitokio istorinio likimo Lietuvos kraštą – Sūduvą. Vienas iš šios kelionės informacinių rėmėjų – laikraštis *Mokslo Lietuva*.

Ir Donelaitis į pagalbą

Lekėčiuose yra reikšmingas paminklas žuvusiems Žalgirio rinktinės partizanams. Žalgirio rinktinė priklausė *Tauro* apygardai, jungusiai Sūduvos, taigi ir Zanavykų krašto, partizanus. Užrašas paminkle skelbia: „Lekėčių krašto partizanams, „Žalgirio“ rinktinės kovotojams, žuvusiems už Lietuvos laisvę 1945–1952.“ Tarp kitų žuvusių partizanų matėme lekėtiškio Petro Jurkšaičio-Beržo (1922 10 22–1951 05 21) ir aukštaičio Julijono Būtėno-Stėvės (1915 03 24–1951 05 21) pavardes. (Paminkle įrašytas Julijaus vardas.) Abu žuvo tą pačią dieną kovodami prieš okupantus.

Galima apie šiuos du vyrus, padėjusius galvas už Tėvyne, kalbėti prie paminklo, ir tai būtų teisinga. Tačiau bus dar teisingiau, jei nuvyksime į Rūdšilį, prie Linmarko, kur žuvo kovotojai.

Rūdšilį pasiekiami nesijausdami palikę Lekėčius. Juk, anot Bernardo Aleknavičiaus, Lekėčiai – Zanavykų girių centras, iš girios išaugęs ir su giria glaudžiai savo gyvenimą susijęs miestelis. Beje, Aleknavičius kategoriškai vengia ištarti žodį *miškas*, kai kalba apie savo gimtąjį Zanavykų kraštą. Girdi, ir Kristijono Donelaičio kūryboje niekur nerasime šio žodžio. Zanavykai nuo seno sakė: giria, giraitė, pagiriai, šilas. Todėl ir antrosios bolševikų okupacijos metais, kai daug šio krašto vyrų išėjo į partizanus, vietiniai juos giriniais, girios broliais vadino. Miškiniais pradėta vadinti vėliau, kai kraštas imtas sovietinti.

Beje, žodžio *miškas* invazija į Zanavykų žmonių kalbą prasidėjo nuo 1936 m. – vėl remiamės Bernardu Aleknavičiumi. Pokariu žodis *giria* tapo visiškai išstumta jeigu ne iš vie-

Lekėtiškis miškininkas buvęs partizanų ryšininkas Zenonas Rakauskas prie paminklo Žalgirio rinktinės partizanams Lekėčiuose pasakoja apie Lietuvos laisvės kovas

tinių žmonių kalbos, tai bent iš žemėlapių ir šiam kraštui skirtų leidinukų. Įrodymas, kad viskas mainos „ant balto svieto“, o tuos žemėlapius ir leidinius sudaro ne zanavykai.

Tikriausiai reikėtų paaiškinti, kodėl kalbėdami apie zanavykus į pagalbą telkiamės Donelaitį. Tiesa, Albinui Vaičiūnui šis žodis nelabai patinka, mat skamba lyg ir ne visai lietuviškai. Jo autoritetas iš Vilniaus universiteto laikų – kalbininkas, mokslinės lietuvių kalbos stilistikos pradininkas Juozas Pikčilingis, kilęs iš Sintautų valsčiaus ir palaidotas Sintautų kapinėse. Tai štai Pikčilingis (dabar jau remiamės Vaičiūnu), paskaitų metu yra pareiškęs šiokių tokių abejonių dėl sąvokos *zanavykai*. Juozas Balčikonis net sakydavo: „Meskite jūs tą lenkišką žodį. Jeigu jis jums reikalingas, išsiverskite į lietuvių kalbą – užnoviečiai.“ Bet tai jau akademinė diskusija mazgas, mes jo neišpainsime. Albino oponentas šiuo atveju būtų Bernardas, kuris tvirtai laikosi savo požiūrio ir turi neblogų argumentų. Pats laikas bent kai kuriuos priminti.

Zanavykai – mažalietuvių palikuonys

Pasak Bernardo Aleknavičiaus, dabartiniai zanavykai yra mažalietuvių palikuonys, XVII a. iš Prūsijos patraukę į Užnemunę. Tai buvo katalikai, kurie Prūsijoje valstybine religija paskelbus liuteronybę jautė spaudimą, bet laikėsi savo tikėjimo ir papročių. Išlikti savimi galėjo tik keldamiesi į Užnemunę, taip pat per Nemuną. Jau keli šimtai metų Sūduvos kraštas buvo tapęs dykra – kryžiuočiai, novydami jotvingius, vietos gyventojus išnaikino ar privertė pasitraukti į saugesnes žemes. Savo indėlių pridėjo ir lenkai. Žodžiu, atsikrausčius į Užnemunę naujiesiems gyventojams, yra prasmės kalbėti apie tos pačios tautos, bet skirtingos tarmės žmonių išitvirtinimą. Atvykėliai atėjo su savo tarme – donelaitiška šneka, savitu ūkininkavimo ir sodybų statymo būdu, įpročiais ir mirusiųjų laidojimo papročiais, dainomis, net ir savo kanckles atsinešė. Ši nauja lietuvių etninė grupė išplito tarp Nemuno, Še-

šupės ir Višakio (Šešupės dešiniojo intako). Ligi tol ten vyravusi žemaičių tarmė nusileido sodriai donelaitiškai atkaklių šnektai. Tiesa, Donelaitis tada dar nebuvo gimęs, į šį pasaulį jis atėjo tik 1714 m. sausio 1 dieną. Net iš žemaitiškųjų panemunių ruožo – Vilkijos, Serežiaus, Veliuonos, Skirsnemunės, Jurbarko – naujoji tarmė išstūmė senąją, o ties Smalininkais susiliejo su vakarinių aukštaičių šneka.

Lieka apgailestauti, kad „kiečiausio sprando“ ūkininkų ir etninės tradicijos saugotojų dalies netekusi lietuviškoji Prūsija labai sparčiai pradėjo nutautėti, tuo labiau, kad į pasitraukėlių vietas kėlėsi kolonistai iš Vakarų – šveicarai, prancūzai. Ypač po 1710–1711 m. maro epidemijos vyko spartus vietos gyventojų nutautėjimas Gumbinės, Pilkalnio, Stalupėnų apylinkėse, o Rytprūsiose plintantis pietizmas dar labiau spartino tenyškųjų lietuvių nutautinimą. Mat pietizmas kirta tradicijos šaknis, nes šiurkščiai kovojo su liaudies dainomis, pasiinksminimais ir daugeliu tautos stu-

burą palaikiusių tradicijų. Šiam „velnio pramanui“ negailėta piktų žodžių. Užtat labai greitai plito vokiški „pramanai“, juolab, kad Bažnyčia ir oficiali valstybės politika visokeriopai rėmė vokiškus pradus. Valstybės palaikomo pietizmo, kertončio vietos žmonių tautines šaknis, pėdsakų nesunkiai atsekame ir Donelaičio *Metuose*, kai būrų dvasios ganytojas piktinasi lietuviškais dainomis. Viena vertus, jam nepatinka naujų laikų nuopolis, bet, kaip kunigas, jis nepalaiko ir liaudies dainos. Tai į ką remtis bėdinam būrui?

Jo lemtimi tapo rezistencinė kova

Rūdšilio giria – Kazlų Rūdos girių dalis, jos plotas 1582 ha. Nedaug, bet joje telkėsi prieš antrąją sovietų okupaciją kovoję Lietuvos partizaninio pasipriešinimo dalyviai. Jų kova neturi būti užmiršta, ji prasminga tiek, kiek išliks gyva tautos atmintyje. Tie paprasti kaimų ir miestelių žmonės Lietuvos istorijoje nusipelnė kuo garbingiausios vietos, nes jiems tą vietą užtikrino ne aukšta kilmė ar susikrauti turta, bet sąmoningas pasirinkimas eiti ten, kur jie tuo metu Tėvynei buvo reikalingiausi.

Taigi iš daugelio prisiminsime du Rūdšilio girios partizanus. Šešerius metus šioje girioje praleido Petras Jurkšaitis-Beržas, ėjęs įvairias pareigas Žalgirio partizanų rinktinėje, nuo 1947 m. tapęs būrio ir Šturmo tėvūnijos vadu, rezistencijos užsienyje įgaliotinio Juozo Lukšos-Daumanto (Skirmanto) patikėtiniu.

Labai sąmoningas kovotojas. Tą sąmoningumą padėjo išsiugdyti visas ligtolinis Petro gyvenimas. Gimęs Lekėčių valsčiuje, Šlekynėje (Kuro kaimo dalis), būdamas vienuolikos metų neteko tėvo. Jauniausiam šeimoje Petruitei teko visa motinos meilė. Bet ta meilė vaikinuko neišlepino: buvo taikus, darbštus, kaip tai apskritai būdinga šio krašto žmonėms. Užteljęs dainavo Lekėčių Šv. Kazimiero bažnyčios chore. Jaunuolį smarkiai sukrėtė 1941 m. birželio 14–15 d. lietuvių trėmimas į Sibirą. Tarp ištremtųjų buvo ir Petro mokytoja Ona Kaušaitė-Tamulaitienė, rašytojos Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės pusseserė, buvusio savanorio Bernardo Tamulaičio žmona su dviem mažamečiais vaikais.

Kai generolas leitenantas Povilas Plechavičius ėmė organizuoti Lietuvos vietinę rinktinę, Petruitei Jurkšaičiui jokių abejonių nebuvo – Lietuvą reikia ginti nuo bolševikų. Tačiau pajutę, kad vokiečiai nori nuginkluoti „plechavičiukus“, daugelis jos karių apleido rinktinę, į gimtinę pėsčias grįžo ir P. Jurkšaitis. Sovietų partizanai ten jam spėdė spąstus, medžiojo kaip didžiausią priešą, bet nesėkmingai.

Petro lemtimi tapo rezistencinė kova. Jo artimieji buvo ištremti į Sibirą, o partizanams kito pasirinkimo nebuvo. Vykdydamas Lietuvos laisvės armijos vadovybės įsakymą P. Jurkšaitis-Beržas su kitais partizanais įrengė slėptuvę iš Vakarų atskrendančiam desantui, tarp kurio dalyvių buvo ir žinomas žurnalistas, rezistentas Julijonas Būtėnas. Prisiminkime svarbiausius jo gyvenimo apmatius ir nuveiktus darbus.

Rūdšilyje, kur žuvo Lietuvos laisvės kovotojai Petras Jurkšaitis-Beržas ir Julijonas Būtėnas-Stėvė

Anga į partizanų bunkerį, kur žuvo Petras Jurkšaitis-Beržas ir Julijonas Būtėnas-Stėvė

Pasauiui skelbė apie Lietuvos kovą

Kilęs iš Dovydų kaimo Pasvalio krašte. Gimnazijoje pasižymėjo gabumais svetimoms kalboms ir polinkiu į žurnalistiką. Vytauto Didžiojo universitete Julijonas studijavo teisę, kartu baigė Karo mokyklą. Bendradarbiavo katalikiškoje spaudoje, tapo dienraščio *XX amžius* bendradarbiu. Redakcija J. Būtėną siuntė į Paryžių tobulintis politikos mokslų srityje, bet Europoje tvyrojusi artėjančio karo nuojauta privertė grįžti į Lietuvą. 1939 m. J. Būtėnas tapo Lietuvos žurnalistų draugijos nariu, po metų – valdybos nariu.

1940 m. rugpjūtį, kai Lietuvoje šeiminkavo sovietai, J. Būtėnas slaptai perėjo sieną su Vokietija, Berlyne ištraukė į Lietuvos aktyvistų fronto veiklą. Dalyvavo fronto leisto rezistencinio dienraščio *Į laisvę* leidyboje. Prasidėjus Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karui, su redakcija grįžo į Kauną, bet vokiečiams leidinį uždarius priėmė Juozo Keliučio kvietimą VDU dėstyti žurnalistiką. Nuo 1942 m. Berlyne dirbo *Į laisvę* korespondentu, tapo visos pagrindinės Lietuvos fronto spaudos bendradarbiu.

1944 m. grįžo į Kauną, tapo Vietinės rinktinės vado generolo P. Plechavičiaus adjutantu, tačiau 1944 m. gegužės 15 d. naciams likvidavus rinktinę, Kaune buvo suimtas gestapo. Pateko į Salaspilio koncentracijos stovyklą, iš ten į Gdynės lagerį. Pabėgo, Berlyne susirado

VLIK'ą, dirbo šio komiteto informacijos biure. Toliau aktyviai reikėsi rezistencinėje veikloje. 1947 m. išrinktas Lietuvos žurnalistų draugijos vicepirmininku. Rašė emigrantų DP laikraščiams, tapo tarptautinio DP laikraščio *Im Ausland* užsienio politikos apžvalgininku.

J. Būtėnas mokėjo vokiečių, prancūzų, anglų, rusų, švedų kalbas, Vokietijoje garsėjo kaip puikus politikos apžvalgininkas. Tačiau paveiktas Juozo Lukšos-Daumanto apsisprendimo grįžti į pavergtą Lietuvą ir kovoti prieš raudonuosius okupantus, pasiryžo taip pat kaip desantininkas keliauti į Lietuvą. 1949–1950 m. mokėsi amerikiečių žvalgybos mokyklose netoli Miuncheno. Susisiekęs su partizanais tikėjosi pasauliui teikti žinių apie lietuvių pasipriešinimą okupantams. Ne nuotykių ieškojo, bet būdo veiksmingai prisidėti prie kovos – ne ginklu, bet spaudos žmogui prieinamomis priemonėmis. Norėjo pažadinti Amerikos lietuvių ryžtingiau palaikyti Lietuvos laisvės kovą.

Žuvo kaip didvyriai kovoje

1951 m. balandžio 19 d. žurnalistas Julijonas Būtėnas-Stėvė (kai kur rašoma Strėvė) ir Jonas Kukauskas-Gardenis parašiusiais nusileido į Kazlų Rūdos girią, netoli Višakio Rūdos. Nusileidimas nebuvo sėkmingas: nusileidimo vietą išdavęs medžiū šakose pakibęs parašius. Teko brautis pro enkavedistų žiedą, slapstyti. Matyt, sovietų žvalgyba užsienyje ne-

naudė, apie desantą žinojo. Petras Jurkšaitis-Beržas, per ryšininką sužinojęs, kur slapstosi atvykėliai, organizavo jų perkėlimą į jiems iš anksto parengtą slėptuvę Rūdšilyje netoli Lekėčių.

Beržas apie desantininkų atvykimą privalėjo nedelsdamas pranešti J. Lukšai-Daumantui. Jų pasimatymas neįvyko, bet į savo bunkerį Beržas negrįžo, gal jau žinojo, kad ten vyko mūšis, todėl nakvoti ryžosi su desantininkais. Nuojauta Beržo neapgavo. Tai buvo paskutinė Beržo ir Stėvės nakvynė Rūdšilyje. Iš NKVD suvestinių išskyla štai toks tų įvykių vaizdas.

Balandžio 19-ąją, kai du desantininkai nusileido Kazlų Rūdos girioje, ten buvo sutelktos ne šiaip pajėgos: dvi šaulių divizijos, du rinktiniai batalionai pasieniečių kariuomenės, visa Kauno milicijos mokykla, šaulių mokyklų pulkų seržantai ir apygardų įgulų kariai. Iš viso apie 2500 kovotojų, neskaitant saugumiečių, informatorių ir agentų. Operacijos vadovas buvo pats LSSR valstybės saugumo ministras generolas Piotras Kapralovas, o tiesiogiai vadovavo generolas majoras Ivanas Pankinas, pulkininkas KGB viršininkas Ilja Pačkojas, operatyvinės grupės viršininkas Nachmanas Dušanskis ir Pavelas Vetrovas.

Šios operacijos metu gegužės 20 d. buvo susprogdintas P. Jurkšaitis-Beržo bunkeris, žuvo keturi partizanai (tarp jų dvi moterys.), vienas paimtas gyvas. Gegužės 21 d. Rūdšilyje du batalionai apsupo bunkerį, kuriame nakvojo P. Jurkšaitis-Beržas, J. Būtėnas-Stėvė ir Jonas Kukauskas-Gardenis. Atsidarius angai, išsoko Petras Jurkšaitis-Beržas ir ėmė šaudyti į kareivius. Partizanų vadas buvo nukautas automatu ugnimi trys metrai nuo bunkerio.

J. Būtėnas-Stėvė taip pat mėgino išsokti, bet pašautas krito atgal į bunkerio angą, kitas metė vidun granatą. Į paviršius buvo ištrauktas žuvusio Julijono Būtėno-Stėvės kūnas. Ištraukė ir apsvaigintą parašiusininką Joną Kukauską.

Esama ir kitokių šių įvykių versijų. Pagal vieną iš jų, matydamas beviltišką padėtį, į J. Būtėną šovęs Kukauskas, kad šis nepakliūtų į nelaisvę, o pats prarijęs nuodų ampulę, bet likęs gyvas. Buvo tvirtinama, kad Kukauskas buvęs NKVD agentas. Iš trijulės tik jis liko gyvas. Buvo tardomas, išstremtas į Sibirą, bet žmonių pasitikėjimo nebeatgavo. 1999 m. J. Būtėnas po mirties buvo apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordino Komandoro kryžiumi. 2001 m. P. Jurkšaitis suteiktas kapitono laipsnis (po mirties), jis apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio ordinu (po mirties).

Įprasminimas

Žuvusiųjų giminaičiai Rūdšilyje, prie Linmarko, pastatė kuklų metalinį kryžių su užrašu „Prie šio bunkerio 1951 5 21 rusų apsupti žuvo Petras Jurkšaitis-Beržas, Julijonas Būtėnas-Stėvė.“ Kaip jau minėta, Lekėčiuose žuvusiems Žalgirio partizanams pastatytame paminkle taip pat įamžintos šių kovotojų pavardės, tik vietoj Julijono ten parašytas Juliaus vardas.

Į šių Lietuvos patriotų žuvimo vietą prie Linmarko, į Skausmo kalnelį veda ekskursijų trasa. Tautodailininko Prano Paleckio sukurta kopolytėlė su Marijos Sopulingosios skulptūra taip pat įprasmina šios vietos svarbą. Tik joks dabarties rankų tvarinys pagal emocinį povei-

Rūdšilio legendos

Bernardas Aleknavičius

Iš žemės gelmių trykstantys kriptoliniai šaltiniai, išlakūs pušynai ir skarotų eglių sienos – tai Rūdšilis, Zanavykų pasididžiavimo gamtos grožio viršūnė. Rytinis Rūdšilio pakraštys tvirtai įsirėmęs į Nemuno šlaitą. Čia išdidžiai legendomis apipintas stūkso Šėtijų piliakalnis, kurį žmonės Jundakalniu vadina. O ir Rūdšilis prie Šėtijų – jau Liekės kraštovaizdžio draustinio dalis. Šiaurėje Rūdšilio nuo Juškinės skiria Žiegeždris tarp giris su Pažiegeždriu ir jau bebaigiančiu išnykti Sirvydų kaimu. Kiek toliau į rytus prie Rūdšilio prigludę Kvietiškių, Tirmėnų, Šėtijų kaimai, o pietinis Liekės tarp giris su Jančių ir Lekėčių kaimais neleidžia Rūdšiliui susisiekti su Paryžinės giria, kuri savo praeimi taip pat turtinga ir galėtų daug, oi daug papasakoti...

Nuo seno nuostabioji Zanavykų Rūdšilio giria garsėja legendomis. Ir XX a. tautos kova už laisvę ir nepriklausomybę su bolševikiniais okupantais apipinta legendomis, todėl praeitis niekada neuėis užmarštin. Praeitį menančios legendos ateities kartoms bylos apie šio žemės lopinėlio, prigludusio prie Nemuno, nelengvą žmonių gyvenimą, kovą, kraują, išdavystes ir pasiaukojimą.

Tokia jau legendų prigimtis: kalbėti tautai iš praeities į ateitį. Legendos gyvos ir gyvena su mumis, su kiekvienos kartos praeimi ir blaviu žvilgsniu į ateitį. Legendų niekas nekuria. Jos gimsta pačios. Ir Rūdšilio eigulio Vinco Tamulaičio iš Sirvydų kaimo sūnaus Viktoro žūtis už Lietuvos laisvę skendi legendoje. Tėvas iš sribių išvagia jau užkastus sūnaus palaikus, parsiveža juos prie namų ir laidoja Rūdšilyje. Tuomet paslaptį gaubė trumpa vasaros naktis. Ir tik prie vieno beržo buvo galima pamatyti dažnai padedamas gėles. Mirus eiguliui Vincui Tamulaičiui aštuoniolikmečio gimnazisto – kovotojo Viktoro Tamulaičio palaidojimo vieta nugrimzdo į legendą.

Skausmo kalnelyje Rūdšilyje prie kryžiaus tautiniais drabužiais pasipuošusios Lekėčių vidurinės mokyklos moksleivės dega žvakutes. Liepsnelių virpesys skiriamas žurnalisto Julijono Būtėno (1913–1951) atminimui. Čia jo žuvimo

vieta. Rūdšilio žemė apšlakstyta laisvės kovotojų krauju. Ir šią kraują persunktą žemę rieškutėmis semia mažas berniukas, Būtėnų giminės palikuonis, ir pila jas ant drobulės, kad galėtų nuvežti į Julijono Būtėno gimtinę ir išberti ant žuvusio kovotojo tėvų kapų. Tai jau ne tik legenda, bet kartu ir simbolis, sujungiantis Zanavykus ir Aukštaitiją į bendrą lietuvių tautą.

Žinoma žurnalisto Julijono Būtėno žuvimo vieta, bet nežinomas jo kapas. O Rūdšilyje, kuriame ir Lekėčių kapinės, turime paminklą su įrašu: „Nežinomas Taurų apygardos Žalgirio rinktinės partizanas.“ Ar tai ne legenda! Yra kapas, o kas jame ilsisi? Ir tūkstančiai Lietuvos motinų stovėdamos prie šio žemės kauburėlio nubraukia skausmo ašaras, nes gal čia guli jų vienturtėlis...

Ir prie Tirmėnų Rūdšilio pagirys skendi legendoje. Tai čia 1945 m. vasarą Jono Stanislavaičio sodyboje buvo atkurtas Lietuvos laisvės armijos štabas. Kiek vėliau čia buvo suimtas ir vyriausias Lietuvos ginkluoto pasipriešinimo vadas, generolas Motiejus Pečiulionis (1888–1960).

Tame pačiame Rūdšilyje, prie Sausraisčio, turime ir dar vieną legendą. Prie pušies prikaltas kryžius ir įgriuvusi žeminė byloja, jog 1952–1953 m. žiemą šioje vietoje rengėsi žiemoti laisvės kovotojas Kostas Zaranka-Bitė. Bet žiemos jis čia nepraleido. Raninės eigulys Gurskis už Kostui pažadėtą maišą rugių papjovė eiguvos klauone miegantį laisvės kovotoją, o palaikus išvežęs į girią prie Pažiegeždris užkasė. Pats už Judo sidabrinis, norėdamas praturtėti, palikęs Raninę ir įsikūręs Kaune nugrimzdo į sovietinio nužmoginimo liūną.

Tai toks tas Zanavykų Rūdšilis su praeimi ir nūdienu. Tik gaila, kad kai kurie nurašinėtojai šią Zanavykų girią kartais sumenkina. Ir *Visuotinė lietuvių enciklopedija* – ne išimtis. Joje (t. XI p. 701) rašoma: „Lekėčių miške yra gamtos paminklas – Lekėčių šaltinis.“ Viename sakinyje du netikslumai! Ne Lekėčių miške (girioje), kuris yra prie Jančių, bet Rūdšilyje, yra ne Lekėčių, bet Didysis šaltinis. Bet nepaisydamas tokių ir panašių klaidų, Rūdšilis išdidžiai ošia, primindamas zanavykams nelengvą Novužės krašto praeitį.

Žvilgsnis iš partizanų bunkerio

lą dieną, nepriklausomai nuo pareigų ir vietos visuomenėje.

Dar pasakysime, kad aprašomosios 1951 m. gegužės 19–24 d. operacijos metu raudonieji okupantai Kazlų Rūdos giriose aptiko ir sunaikino 14 partizanų bunkerius, nukovė 11 tikrų patriotų, du paėmė gyvus. Ne vienas tos operacijos dalyvis stalinietis ir šiandien tyliai tūno Rusijoje ar Izraelyje, užplūdus jaunystės dienų prisiminimams gal artimiesiems pasakoja apie savo „žygdarbius“ Lietuvos žemėje, tikriausiai mini jiems nieko nesakančias lekėtiškių pavardes. O juk net 140 jų buvo išstremti į Rusijos šiaurę ir Sibirą... Tai tik maža dalelė tos kainos, kuri sumokėta už tai, kad gyvas būtų Lietuvos vardas.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

KETURI MOKSLINČIŲ LINKSMYBĖS BŪDAI PAGAL NAUJUS LIETUVIŠKUS ĮPROČIUS

Įspūdinga bajorų rikiuotė

Matydamas, kaip įvairių personažų kaukėmis prisidengę mūsų šaunuoliai be saiko išdykauja, negali susilaikyti nuo pagundos kalbėti apie apgailėtinais juokingus dalykėlius. O pavojingas pagundas vis pakiša tas begėdis mūsų laikas. Argi gali likti paniures, kai prieš tavo nosį linguoja lietuviška Nobelio panūdu-sių eiseną, kai rimtų figūrų su juodais smokingais ir prisegtomis „peteliškėmis“ rikiuotė nekantriai laukia Nacionalinės pažangos premijos teikimo procedūros. Iš tikrųjų įspūdingas „vaizdelis“, kaip kartą yra sakęs didysis agurkų avantiūristas ir nuolatinis mūsų bažnytkaimio linksmybių žadintojas.

Viskas būtų nuostabu, nes pagaliau piniginiais įvertinimais apdovanojami neabejotinai nusipelnę asmenys. Tik ta nuplagijuota ir todėl neoriginali ceremonija tarsi deguto šaukštas medaus puodynėje. O išsirikiausiųjų stovėsena prašyte prašosi aštrios satyriko plunksnos. Plebėjiškos manieros ir kompleksuota laikysena tarsi tikros nenaudėlės, išduodančios valstybinės reikšmės paslaptį apie tai, kad čia prieš mus chaotiškai stypčioja žemdirbių palikuonys, kuriems būtina ceremoniamui apranga „nelimpa“ prie kūno, nors plyšk pusiau iš aitraus pykčio. O kaip stropiai prieš TV kameras jie stengiasi vaidinti bajorus! Bet nieko čia ypatingo nenuveiksi – „sermėga“ vis tiek arčiau „dūšios“.

Akivaizdu, kad istorija mums skaudžiai keršija už nedovanotiną dvarų ir aristokratų tradicijos pra-

radimą. Nežinome, kaip tinkamai išreikšti pagarbą ar rodyti dėmesį damoms, kaip ir kada užsirišti kaklaraištį ar užsisėgti peteliškę. Vienas jau visiems įgrišęs ministras kasdien nuo ryto iki vakaro laksto su peteliške (pikti liežuviai plaka, kad ir į pizamą išliuogęs jis nenusisega savo pasmakrės „banto“). Taigi juokingoji mūsų kasdienybės pusė atsiskleidžia, ne tik kai regime iškilmingą mokslo aukštumas įveikusią vyrų, moterų ar apsuksnių gudruolių eiseną, bet ir tuomet, kai mūsų tėviškėlės atstovai susitinka su kilmingais užsienio diplomatais ar karališkųjų šeimų nariais, retkarčiais užklystančiais į egzotišką Europos nuošalę, taip įspūdingai aprašytą Prospero Mérimé *Lokyje*.

Ir štai mūsų bažnytkaimio artojėlių palikuonys, galop suvokę, kad Nobelio premiją jie regės kaip savo ausis, pasiryžo nušluostyti nosį pačiam Švedijos karaliui, teikiančiam garsiuosius apdovanojimus. Kaip parapijonys nutarė, pasitarė su klebonu, taip ir padarė: Pažangos premijos procedūroje regime ir smokingus, baltas krūtines su peteliškėmis, ir orkestrą – ne kažkokį dūdų ar folklorinį, bet simfoninį, diriguojamą Gintaro Rinkevičiaus ar Modesto Pitrenė. Žinoma, čia ir LNK, ir butaforinė reklama. Skamba gaudžia bažnytkaimio padangė. Gal net Stokholme bus girdėti?

Saldus širdžiai kerštas

Gyvename keistu laiku, kai visuomenės, kaip ir jos egzistavimo garanto – valstybės, elgsena tampa

nepaaiškinama. Viskas čia daroma tarsi tyčiojantis iš savęs ir kitų. Darbai pradami nuo priešingų veiksmų nei sako sveikas protas. Pasirenkamas kelias, kuris veda į akviletę ar suka ratu, lyg juo klaidžiotų naktį pasiklydęs benamis.

Į minėtos problematikos svarstymus nesivelsiu, bet mėginsiu pažvelgti į tai, kas dabar man kelia susirūpinimą: Lietuvos intelektualinio gyvenimo paradoksai, iškilę mokslo ir studijų reikaluose.

Prieš kelerius metus buvo panaikinta habilitacija. Mat nuspręsta, kad tokio aukščiausio mokslinio laipsnio nereikia. Aiškinta, kad JAV ir kitos valstybės apsiribojo vien tik eilinio daktaro laipsniu. Tad mums – „naujiesiems“ europiečiams reikėtų imti pavyzdį iš „patyrusiųjų“ (čia verta prisiminti sovietmečiu nuolat girdimus raginimus lygiuotis į „didįjį brolių“). Bet ar pagalvota apie mūsų istorinę ir kultūrinę patirtį, apie mokslinės veiklos specifiką? Gal mokslininkų siekiai neprivalo tenkintis tik vieninteliu laipsniu? Ar suprato mūsų klerkai, tvarkantys tuos reikalus, kad JAV akademinės institucijos nesitenkina paprastu daktaro laipsniu; ten aiški kvalifikacijos, kompetencijos ir veiklos produktyvumo išraiška – trys profesoriaus vardo lygmenys, kurie su kaupu kompensuoja tik vieno mokslinio laipsnio nepakankamumą. Įsidėmėtina tai, kad Lietuvoje mokslinių laipsnių klausimą sprendė pilkos, valdžios struktūrose šiltai įsitaisiusios vidutinybės, neradusios vietos akademiniam gyvenime, kur reikia ne tik gabumų, bet ir pasišventimo sunkiam darbui, mokslininkui žengiant tikslo link. Žvelgiant į reikalo esmę, habilitacijos panaikinimas – tai nevykėlių kerštas darbštiesiems.

Jau pastebima jaunų ir ambicingų mokslininkų reakcija į šį nevykėlių sumanymą: jie, siekdami pelnytai gauti tikrą (ne „procedūrinį“) habilituoto daktaro laipsnį, rengiasi ginti disertacijas Lenkijos, Vokietijos, Prancūzijos universitetuose. Viena mūsų istorikė, nesenai Krokuvos universitete apgynusi darbą, kuris ten buvo labai gerai įvertintas, grįžo su ten įteiktu jai habilituoto daktaro laipsnio diplomu.

Iškilus kebliam klausimui, kaip ir kam teikti pedagoginį profesoriaus vardą, laikinai buvo įvesta vadinamoji „habilitacijos procedūra“, kurios slenkstį peržengusiems atsiranda galimybė įgyti prestižinį, širdį glostantį vardą. O dabar, kai pasklido gandas, kad ir „procedūra“ bus atšaukta, daugelis garbės trokštančiųjų, pagauti naujo kvaitulio, puolė „procedūrintis“. Suprantama: vis dėlto geriau „procedūrinis“, nei paprastas „daktarėlis“.

„Pašaukus partijai ir...“

O dabar apie dar vieną linksma reikaliuką, pakvietusį skubiai steigti popierinius „aukščiausio lygio mokslo centrus“, kuriuos valstybė dviprasmiškai žada remti (tikriausiai tik platoniskai mylėti). Inicijavūs veikėjai suskubo agituoti: junkimės į tuos formalius sambūrius – gal ką nors naudingo išpešime. Žino-

Tiltas į niekur...

ma, pirmiausia buvo kreiptasi į „naudingus“ mokslininkus, turinčius blizgančius anketų įrašų atributus, kaip antai: solidžių monografių, skelbtų užsienyje straipsnių, tarptautinių programų ir kitų didžiųjų girtinų dalykų. Visai nesvarbu, kad juos vienija tik dirbtinai konstruojama centras pagrindžiantis tekstas. O jei trūksta vieningumą įrodančių argumentų, visi tekste išvardyti dalyviai spekuliatyviai nudažomi viena spalva, stengiantis grimą tepti kuo ryškiau. Ir galop po 2008 m. gegužės „penkiadienio“ savaitgalio glėbiai tokių paraiškų užplūdo valdžios kanceliariją.

Visiems akivaizdu, kad tikrieji tyrimų centrai, kaip ir mokslinės mokyklos, atsiranda ne „iš viršaus“ nuleidus „parėdimus“, bet natūraliai susijungiant iškilimams mokslininkams, kuriuos vienija bendras tikslas, artima tematika, gilus ir plačiai pripažintas įdirbis. Tikras (nesumanipuliuotas) mokslinio centro branduolys bręsta dešimtmečiais; kai pasiekiamas „kritinis“ taškas, įvyksta kokybinis šuolis, sukuriantis neformalų ir veiksmingą centrą. Bet Lietuvoje viskas vyksta priešingai – pagal sovietinio mentaliteto šabloną: „pašaukus partijai ir vyriausybei“.

Burtažodžio žavesys

Plačiai pagarsintų „slėnių“ vaju – dar vienas nuotykis mūsų nusteikto bažnytkaimio padangėje. Čia aptiksi įvairius žanrus: ir rimtą pokalbį, ir egzaltuotą deklaraciją, ir paslėptus ketinimus, ir net politinius

žaidimus. Tad ką reiškia tas *slėnis*, skambantis tarsi burtažodis? Iš kokių kemsynų išskridęs šis turtus žadantis aitvaras? O atsirado jis labai „sovietiskai“, kai nuo valdžios viršūnių per žemesnių struktūrų kanalų buvo „nuleistas“ vaju steigti *integralių mokslo, studijų ir verslo centrų (slėnių) plėtros programos*, imituojančias pagarsėjusį JAV *Silicon Valley* modelį. Pastarasis sumanymas užjūryje kūrėsi natūraliai susijungiant mokslininkams su galingomis verslo korporacijomis ir remiant valstybei. Veiksmingas darinys, nešantis milijardus, gimė iš giliai apmąstyto aktyvių asmenų poreikio įgyvendinti abiem pusėms naudingus tikslus, iš paskatos tenkinti intelektualinius poreikius ir pateisinti visuomenės gerovės siekio viltis. Lietuvoje kaip jau įprasta – reikalai prasideda nuo viršaus. Valstybė (teisingiau tariant, jos kanceliarijų biurokratai, įrodinėjantys savo reikšmingumą) siūlo, ragina ir stumte stumia jungtis mokslą su verslu. Žinoma, susidomėjimą rodo ir „apačios“, bet jų judesiai vangūs, daugiau reklaminių nei dalykiniai; čia išimaisio ir „sezoniniai“ vidaus politikos reikalai.

Žiūriu į tai linksmai, tik nuotaiškai drumsčia velniūkščio pašnibždėtas klausimėlis: galbūt mūsų gudruoliams tai dar viena rami pievelė „slėnio“ atokaitoje po sočių pietų paplepėti apie didžius tikslus ir tėvynės meilę? Labai patriotiška perspektyva!

Algimantas Kripaitis

Tarp dviejų stichijų

Atkelta iš 1 p.

rėtų daryti, kokių užduočių imtis, pagaliau, kokius būtinus veiksmus turėtų atlikti, ką turėtų jungti ir kam daryti įtaką.

Ir ką turi veikti, kam daryti įtaką?

Veikti sprendimų priėmimą vyriausybėje, fondus, kurie formuoja mokslo politiką. Iš svečių lūpų išgirdome ir daug kitų naudingų dalykų. Labai naudinga pamoka, kaip visa tai reikia daryti.

Brangiai kainuojančios pamokos

O ką naujo ir gero išgirdot iš Lietuvos pranešėjų?

Lietuvos finansų ministerijos atstovas pristatė, kaip ministerija per struktūrinius fondus planuoja pagalbą verslui ir mokslui. Ūkio ministerijos pranešėjas pateikė savo požiūrį. Bendrovių vadovai pristatė savo vadovaujama įmonių biotechnologijos reikalus: kas padaryta, kas daroma ir ko tikimasi ateityje.

Tai buvo optimistinis ar pesimistinis žvilgsnis?

Pesimistiškai realistiškas. Apibendrinta, kokioje padėtyje dabar esame.

Žinome, kad dideliu optimizmu mūsų tautiečiai niekada nepasižymėjo...

Visi gerokai nusivylę ES struktūrinių fondų panaudojimu praėjusiame etape. Šio proceso dalyviai daugiau mato trūkumų, negu daugiau gauti nauda.

Kas sutrukdė gauti didesnės naudos?

Visi tikėjosi didesnės naudos, negu realiai reikėjo tikėtis. Tikėtasi, kad lėšų gavimo taisyklės bus paprastesnės, kad laisviau bus galima disponuoti gautomis lėšomis. Niekas nemanė, kad tiek daug lėšų, ypač vykdant „minkštesnius“ projektus, bus akivaizdžiai iššvaistytas arba panaudota visiškai neracionaliai.

Kas vertė lėšas švaistyti neracionaliai?

Tokios buvo tų lėšų naudojimo taisyklės – ne iš Briuselio padiktotos, bet pačių mūsų valdymo institucijų nusistatytos. Štai pavyzdys. Per pirmąjį struktūrinių fondų įsisavinimo etapą vyko daug įvairių kursų, mokymų. Veikta pagal tipinę schemą: buvo surenkami specialistai, kuriuos reikia apmokyti ir skaitomos jiems paskaitos. Kodėl reikėjo tas paskaitas skaityti brangiausiame viešbučiuose, kodėl to nebūvo galima daryti mokslo institucijose, universitetuose? Ten auditorijos specialiai pritaikytos paskaitoms, seminarams. Bet ne, reikėjo veržtis į prabangiausias ir brangiausias viešbučius.

„Užsirausta“ ant pačių susidarytų taisyklių. Mat institucijoms – projekto pareiškėjoms – pačioms tų mokymų nebuvo leista organizuoti ir jiems vadovauti, būtina reikėjo skelbti viešuosius konkursus, telktis įvairių firmų. Taisyklėse buvo numatyta, kad projektų pareiškėjai negalėjo būti jų vykdytojai. Mums toks absurdas nė į galvą nebūtų šovęs, bet mūsų skelbtą konkursą būtinai turėjo laimėti kažkas iš šalies, nieko bendro neturintis nei su biotechnologija, nei su chemija. Suprantama, laimėjo viešbučiai, viešųjų ryšių bendrovės. Dideli pinigai, kurie turėjo būti skirti mokslui, kvalifikacijos kėlimui, nuplaukė į šalį.

Gal taip brangiai ir turi kainuoti patirtis? Antrą kartą ant to paties grėblio gal neužlipsime?

Bent jau Ūkio ministerijos atstovo pranešime nuskambėjo, kad taisyklės naujame struktūrinių fondų įsisavinimo etape bus supaprastintos, gal gyvenimas taps lengvesnis.

Europos biotechnologija: pirmenybė socialinėms reikmėms

LR Ūkio ministerijos sekretorius Arūnas Keraminas, Europos Tvariosios chemijos technologijos platformos Pramoninės biotechnologijos skyriaus projektų administratorė Kamilė Burel, Europos Komisijos Mokslinių tyrimų generalinio direktorato Gyvybės mokslų skyriaus mokslinis vadovas dr. Morisas Leksas ir „Sicor Biotech“ generalinis direktorius prof. habil. dr. Vladas Bumelis

Jei kalnas neina pas Mahometą...

Nėra pinigų – sunkus gyvenimas, yra pinigų – ne ką lengvesnis. Mums visada blogai. O kaip EK ekspertai įvertino Lietuvos biotechnologijos reikalus? Beje, vertino verslą ar mokslą?

Iš tiesų vertino pagal galutinį rezultatą, t. y. verslo reikalus, tačiau šiuolaikinės biotechnologijos verslas be stipraus mokslo neįmanomas. Matydami galutinį rezultatą, t. y. produktą, ekspertai puikiai išsivaiduoja ir mokslinę dalį. Manau, kad šioje konferencijoje niekas nesuabejojo, kad Lietuvoje labai stiprus mokslas, turime daug gerų mokslininkų, specialistų. Tai ir buvo pasakyta per spaudos konferenciją.

Deja, Lietuvoje nėra sukurta sąlygų, kaip mokslininkų gebėjimus ir žinias „įdarbinti“, t. y. komercializuoti. Buvo pabrėžta, kad nėra pakankamai stipraus ryšio tarp mokslo ir verslo, kuris turėtų naudoti mokslininkų sukurtus rezultatus.

Juk kalbame ne apie bandelių kepimą, bet apie labai sudėtingą verslą. Pečiuti vyrukai šio verslo neišplėtos. Tai gal patys mokslininkai ir turėtų inicijuoti verslą? Jei kalnas neina pas Mahometą...

Jeigu mokslininkai kurs verslą, tai bus verslininkai, o ne mokslininkai.

Tačiau ar kai kuriose srityse taip neatsitiko?

Atsitiko. Tie, kurie sugebėjo, norėjo ir galėjo verslininkais tapti, jais ir tapo. Ir dabar tarp biotechnologijos bendrovių vadovų yra profesorų, habilituotų daktarų. Jie buvo mokslininkai, bet išėjo į verslą. Kai kurie ir dabar išsina, štai visai neseniai susikūrė mokslinė firma *Imunolita*. Tai biotechnologijos firma, tyrinėjanti kamienines ląsteles ir kurianti jų banką. Firmai vadovauja dr. Evaldas Liutkevičius, buvęs mokslininkas. Tokių žmonių yra, bet jų aiškiai per mažai. Matau dvi priežastis, kodėl jų nėra daug. Pirmą: Lietuvos ekonominė padėtis, įstatymai nėra palankūs kurtis inovatyvioms įmonėms. Antra: atsirado daug geresnių galimybių savo žinias

panaudoti užsienyje. Daug lengviau nuvažiuoti į kokią garsią užsienio kompaniją ir pasiūlyti savo žinias. Parduodamos žinios apie galimą naują produktą. Firma pati padarys didžiąją dalį juodo darbo.

Jeigu gimtajai šaliai nereikia, o kažkam pasaulyje reikia, tai gal nieko smerktino, kad mokslininkai parduoda savo žinias? Juk žinios tik tada turi vertę, kai kažkam reikalingos. Jeigu Lietuvos verslo erdvė per silpna mūsų žinioms panaudoti, tai jas komercializuoti reikia plačiam pasaulyje.

Visai teisingai. Sveikintina, jeigu mokslo žmogus rado, kur pritaikyti savo žinias ir gebėjimus. Gal susidarius sąlygoms grįš į Lietuvą, tegul ir kaip pasaulinės kompanijos atstovas. Gal net įsteigs tos bendrovės filialą Lietuvoje.

Ar daug tokių atvejų žinote?

Tie, kurie išvažiavo iš Lietuvos, su mumis nesusipyko. Palaikome ryšius su užsienyje dirbančiais mūsų tėvynainiais, ir tai geras ženklas. Susiklosčius palankioms sąlygoms, jie grįš.

Kiek kainuoja gera idėja

Paklausiu ir kitaip, savotiškai atspindėdamas kito mąstymo tautiečių poziciją. Ar sunkus darbas, mūsų mokslo institucijų mokslo derlius nenuplauks į kitus aruodus? Mūsų šaliai gauna vergo dalį, o jų darbo vaisiais naudojasi tarptautinės kompanijos.

Deja, tai seno mąstymo reliktas. Tai man primena tuos nepriklausomybės pradžios laikus, kai tik ką buvome ištrūkę iš sovietų imperijos. Tada mums buvo pasakyta: jūs dabar laisvi, „darykite biznį“... Tada kai kurie turintys idėjų mokslininkai pradėjo skaičiuoti: mano idėja, mano technologija, aš tam sukurti paaukojau pusę gyvenimo, gamintojas tegul imasi gaminti, o man moka 80 proc. gauto pelno.

Su maždaug panašia nuostata tuo metu ir aš vykau į JAV, kur mane buvo pakvietusi viena kompanija. Ten „bosas“ man pasakė: „Įprasta pasaulinė praktika, kad mokslininkui, pasiūliusiam labai gerą idėją, jos įgyvendinimo planą, sukūrusiam veikiančius modelius, techno-

logijas ir netgi gaminio pavyzdžius, iš firmos gali tekti iki 5 proc. gauto pelno, jeigu jo idėja bus įgyvendinta.“ Štai tiek kainuoja kad ir geriausios idėjos ir mūsų darbas, palyginti su tuo, kas tenka jų įgyvendintojams. Toks yra pasaulis, jis tiek tegali mokėti už mūsų „krūvino darbo“ rezultatus.

Biochemikai, biotechnologai gal tuo pranašesni, kad atradę naują reakciją, naujo junginio gavimo būdą, jeigu tas junginys bus pradėtas naudoti vaistų sintezavimui ar kokiais kitais tikslais, išgarsės pasaulyje ir gal net pretenduos į Nobelio premiją. Bet ne visi mokslininkai dirba tokiose perspektyviose srityse. O iš jų taip pat reikalaujama puikių rezultatų, skverbimosi į pasaulio mokslo žinių erdvę. Tai tas pats, kaip lengvasvorė boksininkė išleisti prieš supersunkiasvorę Kličko. Gal būkime realistai, kiekvienas tevelkia savo horizontą?

Nesutinku. Kaip tik šiandien reikia orientuotis į aukščiausių horizontą. Štai kad ir Lietuvos augalininkystė ar gyvulininkystė. Į šias sritis skverbiasi visiškai naujos technologijos. Viena ar kita forma į Lietuvą ateis ir genetiškai modifikuoti augalai, patinka mums tai ar nepatinka. Tokie augalai jau ateina. Tai ne šiaip augalai, nebįjantys kokio nors pavienio – ne. Tai technologijos, kurios smulkiais fragmentais į visą maisto auginimo ir parengimo grandinę. EK iškėlė šūkį: „Reikia saugaus maisto!“ Jeigu reikia, kad riešutai neturi būti užkrėsti aflatoksinu (tam tikros *Aspergillus* rūšies gaminami mikotoksinais), tad būtina imtis tokių technologinių priemonių, kad net galimybių užkratui atsirasti nebūtų.

Tai naujų technologijų perėmimas. Kur čia mokslo vieta?

Tai toks kelias. Kol nauja technologija bus įdiegta, daug mokslininkų turės darbo diegiant ir pritaikant, o paskui palaikant modernias technologijas maisto ir žemės ūkio pramonėje. Žemės ūkyje tas kelias kartais gali būti net ilgesnis negu naujų vaistų sukūrimo ir gamyboje. Žemės ūkio produktas yra žmogaus tiesiogiai vartojamas, todėl jam turi būti skirta ypač daug dėmesio. Tai tiesioginis sąlytis su žmogaus orga-

nizmu, tad tyrimai gali užimti ne vienus metus. O ir augalai neužauga per vieną dieną.

Juk pasaulis visa tai ir taip daro? Gal užtektų perimti gerą tarptautinę patirtį?

Pasaulyje pasitikėti galima, bet esame mokslininkai, svarbu ir patiems tame pasauliniame procese dalyvauti. Jeigu dalyvausime su savo žiniomis, tai tegu bent visai nedidelį savo fragmentėlį padarysime, bet mes pasieksime labai daug – sukursime modernios valstybės klimatą, naujausioms intelektualioms technologijoms tinkamą aplinką. Ir tada jos pačios čia ateis. Jei nedalyvausime kuriant modernų mokslą, nebus kam perimti gerą tarptautinę patirtį. Juk intelektualios technologijos neina į Mozambiką, nors ten pigi ir žemė, ir darbo jėga.

Bet dviračio gal nereikėtų išradinėti? Sutaupyti jėgų ir laiko.

Net ir labai norėdami negalėtume dviračio išrasti. Šiais laikais viskas apie viską yra žinoma.

Jūsų vadovaujamo Biochemijos instituto 40-mečio proga surengto apskritojo stalo diskusijų metu buvo pasakyta: Lietuvoje kelios institucijos dirba panašius darbus, bet viena apie kitą nieko nežino. Štai kokia atskirtis ir elementarus neinformuotumas. O Jūs sakote: viskas yra internete, tereikia pasiimti.

Šiuose žodžiuose yra dalis tiesos, bet ne instituciniu lygmeniu. Yra nedaug, dažniausiai nestiprių laboratorijų. Jos greičiau imituoja mokslinę veiklą, o ne vykdo rimtus mokslinius tyrimus.

Norėtumėte, kad Jūsų vadovaujamo instituto darbą sektų budri institucinė akis, nurodytų, kur nukrypote nuo „kurso“?

Valingų nurodymų, kaip turi dirbti biochemikas ar biotechnologas nereikia, bet reikia sudaryti tokią sąlygą, kad būtume priversti dirbti iš visų jėgų ir matytume perspektyvą. Reguluoti mokslą reikia taip, kad darbuotojas būtų suinteresuotas ne tik išgyventi, bet ir geriau gyventi. Siekdama išugdyti tarptautinio lygio mokslininką, valstybė turi labai daug investuoti į žmogų, bet jis dažnai panaudojamas nekvalifikuotam darbui – visokių popierių rašymui. Valstybė turi siekti, kad mūsų mokslininkas savo veiklą derintų prie savo krypties europinių prioritetų, turėtų galimybę dalyvauti konkursuose, tarptautinėse programose, žodžiu, būtų pasaulinio mokslinio gyvenimo aktyvus dalyvis. Valstybė jam turi padėti, jei nori, kad į jo parengimą investuotos lėšos atsipirktų.

Dabar visi susirūpinę energetikos problemomis. Ką čia gali pasiūlyti biotechnologija?

Labai daug. Naudojant dabartines biotechnologijos galimybes, kurios išbandomos ne tik mėgintuvėliuose, bet ir eksperimentiniuose sklypeliuose, būtų galima „išspausinti“ apie 50 proc. Lietuvoje reikalingų degalų.

Skamba viliojančiai ir beveik neįtikėtina. Kokios sąnaudos visam tam reikalingos?

Kalbu apie augalus, medieną, kai kurias žemės ūkio organines atliekas, taip pat tokias žemės ūkio žaliavas, kaip cukriniai runkeliai. Taigi galėtume išgauti pusę mums reikalingo degalams skirto etanolio ir kitų biodegalų kiekio.

Taigi biochemikai, biotechnologai ne tik manipuliuoja molekulėmis, bet ir siekia labai konkrečių tikslų.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčia – pleištas vokiečių rankose

Prof. Arnoldas Piročkinas

Pradžia Nr. 14

Vienašališkai vokiečių konferencijai patvirtinus Klaipėdos superintendente Franco Gregoro parengtą dokumentą, kad Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčia nesiskiria nuo Karaliaučiaus konsistorijos ir pripažįsta jos administracinę viršenybę, Klaipėdos krašto direktorija atsakė ryžtingu 1924 m. kovo 22 d. *Paliepimu*, paskelbtu *Klaipėdos krašto valdžios žiniose* (1924 03 28, Nr. 27, p. 222–223). Šį *Paliepimą* pasirašė Lietuvos vyriausybės aukštasis įgaliotinis Klaipėdos kraštui (Jonas) Budrys ir krašto direktorijos vardu (Viktoras) Gailius su (Endriumi) Borchertu.

Paliepimas susideda iš penkių pastraipų. Pirmojoje sakoma: „Atskirumui Klaipėdos Krašto evangelikų Bažnyčių Parapijų nuo visų Prūsijos Žemės Bažnyčių Vyriaus-

bių (Karaliaučiaus Konzistorijos, Vyriausios Bažnyčių Tarybos (Rotos) Berlyne ir Synodžių) pavadinama (=skiria. – A. P.) Krašto Direktorija Klaipėdos Krašte kunigaujanti Kunigų Bažnyčių Komisarų Klaipėdos Kraštui [...]“. Toliau apibrėžiami komisaro uždaviniai ir teisės. Penktajame paragrafe nurodomas komisaro kadencijos laikas: „Sudarius galutinius Valdymo Organus (Vyriausybę) Klaipėdos krašto evangelikų Parapijų Reikalams, padeda (=nutraukia. – A. P.) bažnyčių Komisaras savo Tarnybą (Urėdą).“

Kovo 31 d. *Klaipėdos krašto valdžios žiniose* (Nr. 28, p. 239) išspausdinamas tos pačios datos paskelbimas: „Einant Paliepimu iš 22 Merco 1924 (Waldž. Žinios Pustl. 222 s.) pavadinamas kunigas Gailius iš Rusnės Bažnyčių Komisarų Klaipėdos Kraštui.“ Paskelbimą pasirašė: (Andrius) Borchertas ir (Jonas) Birškus, abu krašto direktorijos nariai. Direktorijos pirmininkas Viktoras Gailius, matyt, vengdamas dviprasmiškos padėties vyresniojo brolio Valentino skyrimo į aukštą ir problemišką postą savo parašu nepatvirtino.

Šie du kovo pabaigoje direktoriaus paskelbti potvarkiai buvo tarsi lazda, įbesta į skruzdėlyną. Jau balandžio 1 ir 2 d. pagrindiniame vokiečių rupore dienraštyje *Memelner Dampfboot* (Nr. 78 ir 79) pasirodo straipsnis *Kampf gegen die evangelische Kirche* (Kova su evangelikų bažnyčia). Jau antraštė rodo, kad vokiečių spauda ir veikėjai direktorijos pastangas spręsti administraci-

nę Klaipėdos krašto evangelikų liuteronų bažnyčios problemą vaizdavo kaip kovą su religija. Straipsnyje dviem argumentais kategoriškai neigiamas direktorijos potvarkis nutraukti Klaipėdos krašto bažnyčios ryšius su vadinamąja Senosios Prūsijos evangelikų bažnyčios unija: „Potvarkis neturi jokio teisinio pagrindo, nes valstybė negali tvarkyti bažnyčios reikalų, o antra vertus, jo neįmanoma įgyvendinti, nes evangelikai gyventojai, vadinasi, beveik visi Klaipėdos krašto žmonės tam priešinsis.“

Tikriausiai ne paskelbtojo straipsnio autorius sugalvojo teiginį, kad „valstybė negali tvarkyti bažnyčios reikalų“. Neieškodami pradininko, galime pasakyti, kad užvirusiame ginče dėl Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčios priklausomybės teiginys sąmoningai iki įkyrumo kartotas neatsižvelgiant nei į liuteronų bažnyčios mokymą grindžiančius dokumentus, nei į Vokietijos pasaulietinės valdžios santykių su šia bažnyčia istorinę patirtį – ilgamžę tradiciją. Kad valstybės ir evangelikų bažnyčių bendravimas Vokietijoje (taip pat kituose kraštuose) būtų aiškus mūsų dienų skaitytajui, pamėginkime bent trumpai apibūdinti jį istorijos būvyje. Čia mums pasitarnaus 1924 m. rugpjūčio 13 d. pradėto leisti Klaipėdoje laikraščio gotiškėmis raidėmis *Pajūrio sargas* straipsnis „Evangeliškoji bažnyčia ir valstybė“. Jo autorius, pasirašęs raidėmis *ist*, mums nežinomas. Straipsnio duomenis papildysime ir savo turimais faktais.

Pirmiausia norėtusi pabrėžti, kad evangelikų mokymo apie santykį su valstybe esmė grindžiama apaštalo Pauliaus laiško romiečiams 13 skyriaus nurodymu: „1. Kiekvienas žmogus tebūna klusnus viešajai valdžiai, nes nėra valdžios, kuri nebūtų iš Dievo, o kurios yra – tos Dievo nustatytos. 2. Kas priešinasi valdžiai, tas priešinasi Dievo sutvarkymui. Kurie priešinasi, užsitraukia teismą.“ (Šventasis Raštas. – 1998. – p. 1779). Klaipėdos evangelikų bažnyčios atskyrimo nuo Prūsijos „motinos bažnyčios“ šalininkai yra kelis kartus priminę savo oponentams laiško 13 skyrių, bet šiems apaštalo Pauliaus žodžiai nedarė įspūdžio.

Apaštalo Pauliaus nurodymų dvasia vadovavosi liuteronybės pagrindus suformulavęs *Augsburgo išpažinime* (*Confessio Augustana*) ir 1530 m. juos *Augsburgo reichstage* imperatoriui Karoliui V įteikęs Pilypas Melanchtonas: šalies valdovas pripažįstamas bažnyčios galva. Jam turėjo padėti ir tikėjimo reikalavimus įgyvendinti konsistorija. Pasaulietinis valdovas (karalius, kunigaikštis) dvasininko pareigų neatliko, teologijos problemų nesprendė. Iš tikrųjų jis buvo tik vyriausias šalies bažnyčios administratorius. Kadangi po 1648 m., sudarius vadinamąją Vestfalijos taiką, Vokietija liko politiškai ir administraciškai susiskaldžiusi į bene 300 pasaulietinių ir religinių valstybių, tai nesusiformavo nė vieninga vokiečių evangelikų bažnyčia. Jų būta kelių. Pavyzdžiui, Saksonijos (1806 m. paskelbta karalyste), Bavarijos (nuo 1806 m.

taip pat karalystė), Heseno ir kitos kunigaikštystės turėjo savarankiškas evangelikų bažnyčias. Didžiausia ir įtakingiausia evangelikų bažnyčia veikė Prūsijos karalystėje. Jos pavaldumas valstybei (karaliui) yra ryškiausias pavyzdys, kaip bažnyčia paklūsavo valdžios valiai.

Pajūrio sargo straipsnyje nurodoma, kad 1794 m. Prūsijos karalystėje bažnyčios teises ir santykius nustatė *Visuotinoji valstybės teisė* (*Allgemeines Landrecht*), kuri evangelikų bažnyčią visiškai suvalstybinusi. Valstybei priklausiusi Vyriausioji bažnyčios priežiūra (§32), kurią vykdžiusi tikybių (kulto) ministerija. Valstybė šaukusi bažnyčios sinodus ir tvirtinusi jų nutarimus.

Kad įsitikintume, kaip beatodairiškai, nepaisydama esminių dogminių principų, Prūsijos valdžia kišosi į evangelikų bažnyčios vidaus reikalus, turėkime galvoje 1817 m. spalio 31 d. karaliaus Frydricho Vilhelmo įsaką, kuriuo buvo sudaryta dviejų skirtingų bažnyčių – liuteronų ir reformatų – unija. Kažkodėl ir *Pajūrio sargo* autorius, ir kiti direktorijos šalininkai šį prievartinį aktą buvo išleidę iš akių. Dauguma evangelikų nuolankiai pakluso karaliaus savivalei. Tik 1841 m., metais anksčiau mirus unijos kūrėjui, sušaukta me sinode buvo atkurta savarankiška Prūsijos liuteronų bažnyčia.

1870–1871 m. Prūsijos karalystė pergalingame kare įveikė Prancūziją. 1871 m. sausio 18 d. Versalyje paskelbiama Vokietijos imperija, kurios imperatoriumi tapo Prūsijos karalius Vilhelmas I, o Berlynas – imperijos sostine. Tačiau vieninga Vokietijos evangelikų liuteronų bažnyčia nesusikūrė. Tik Prūsijos karalystės evangelikų bažnyčia 1873–1876 m. buvo reorganizuota. Karalius ir toliau liko vyriausiuoju bažnyčios Prūsijoje vyskupu. Kulto ministerijos teises perėmė Vyriausioji evangelikų bažnyčios taryba (*Evangelischer Oberkirchenrat*) Berlyne. Prūsijos karalystėje buvusių provincijų prezidentų funkcijas atliko provincijų konsistorijos, vadovaujamos generalinių superintendentų (*Generalsuperintendent*). Visa Mažoji Lietuva priklausė Rytprūsijų provincijai (*Provinzialkirche Ostpreussen*), kuri kartu su kitomis karalystės bažnyčių provincijomis sudarė Senosios Prūsijos bažnytinę uniją. Ją administravo minėtoji Vyriausioji evangelikų bažnyčios taryba. Lietuviškai nusistatę Klaipėdos krašto evangelikai liuteronai rūpinosi atsipalaiduoti nuo šios tarybos, turinčios būstinę Berlyne, ir esančios Karaliaučiuje Rytų Prūsijos provincijos konsistorijos.

1919 m. rugpjūčio 11 d. Vokietijoje įsigalioja vadinamoji Veimaro konstitucija, įtvirtinusi demokratines respublikos santvarką ir atskyrusi bažnyčią nuo valstybės. Tad oficialiai nutrūko tiesioginis valstybės ryšys su bažnyčia. Konstitucija, *Pajūrio sargo* aiškinimu, taip pat užkirtusi kelią jungtis ir tarptautines tikybinės bendruomenės: jos galinčios būti „tikta valstybės rubežiuose“. Ši aplinkybė turėjo būti palanki atsiskyrimo nuo Prūsijos bažnyčios šalininkams, taigi, nuosekliai svarstant problemą, rodos, nebuvo ko prieš-

tarauti, kad Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčia ir jos visokioms įstaigoms dera pripažinti priklausomybę Lietuvai.

Kuriems ne kuriems evangelikams liuteronams galėjo rodytis priklausymas Lietuvai neįmanomas todėl, jog ji buvo katalikiškas kraštas. Kaip jos valdžios vadovai katalikai aprobuos evangelikų bažnyčios veiksmus! Iš tikrųjų tuo laiku, 1923–1924 metais, kaip tik visus valdžios postus turėjo katalikiška krikščionių

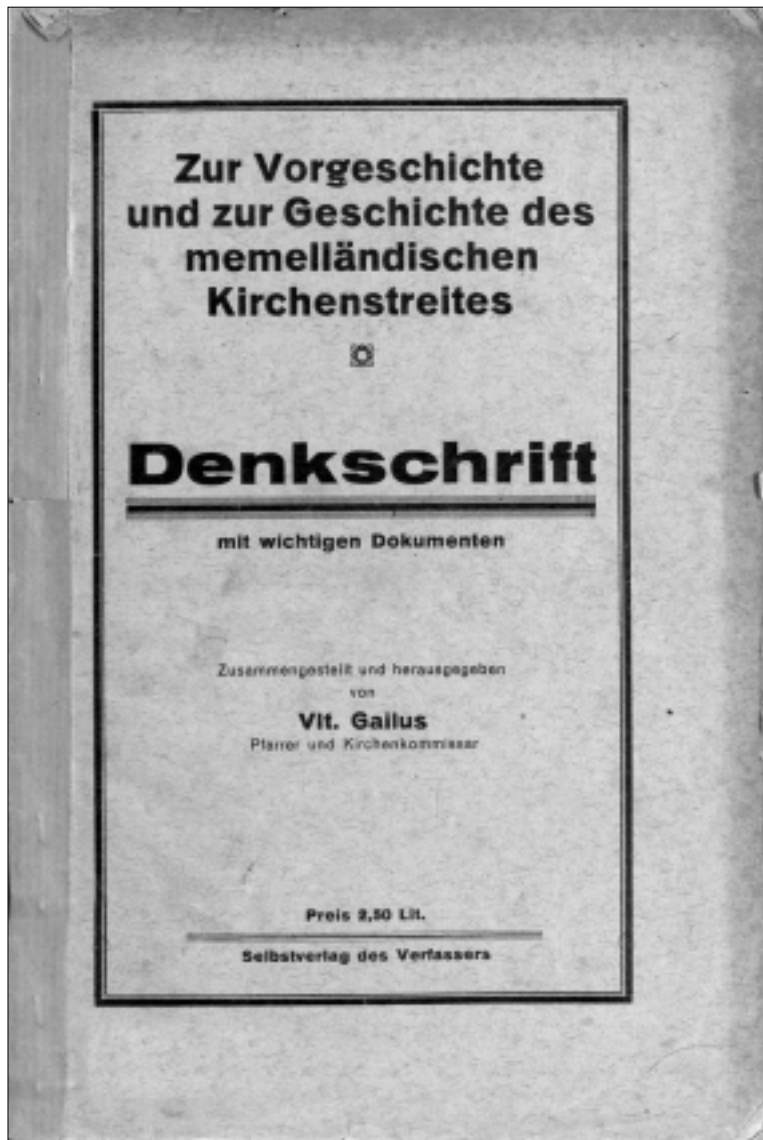

Rusnės kunigas Valentinas Gailius, 1924 m. ejęs Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčios komisaro pareigas

demokratų partija: ir prezidentas, ir Seimo pirmininkas, ir vidaus reikalų bei švietimo ministrai buvo katalikai. D. Lietuvos evangelikams tokia padėtis nekėlė nuostabos. Antai D. Lietuvos evangelikų liuteronų konsistorijos prezidentą ir viceprezidentą iš sinodų (jų buvo trys: lietuvių, vokiečių ir latvių) pateiktų kandidatų skirdavo vieną kurį Lietuvos prezidentas, o narius tvirtindavo švietimo ministeris, (žr. Gudaitis K. Lietuvos evangelikai. – Hamiltons, Ont., 1957. – P. 61, 71). Pagaliau įteigė abejojantys būtų pasidairę po Vokietiją, tai ir čia būtų radę panašų atvejį: ištisai katalikiškos Bavarijos karalystės valdžia iki 1918 m. taip pat tam tikrais atvejais tvirtindavo evangelikų organų nutarimus.

Pagaliau netgi Katalikų Bažnyčia, skirdama vyskopus caro Rusijoje, turėjo savo sprendimą derinti su šalies valdovu. 1847 m. liepos 22 d. (rugpjūčio 3 d.) Rusijos ir Vatikano konkordatas apribojo iki tol buvusią Rusijos teisę skirti katalikų vyskupijų vyskopus nominatus, bet vis dėlto stačiatikių valdžios įstaigos ir po konkordato galėjo siūlyti vyskupų kandidatus, o popiežius iš jų paskirtus vyskopus tam tikrais caro įsakais juos tvirtinti – pripažinti Rusijos administracijos pareigūnais (žr. Merkys V., *Motiejus Valančius*, Vilnius, 1999, p. 162, 168). Tai gi be stačiatikio valdovo sutikimo katalikų vyskupas negalėjo eiti pareigų. Toks religinei daugumai priklausiančio valdovo ar vadovo aktas, pripažįstantis religinės mažumos instituciją ir jos nutarimą ar patvirtinantį pareigūną, suprastinas ne kaip kišimasis į religinius reikalus, bet kaip jų veiklos legalizavimas.

Bus daugiau

Valentino Gailiaus knyga, kurioje atskleidžiamos vokiečių klastos prieš jį

Kad Suomijoje būtų girdimas Lietuvos vardas

Atkelta iš 1 p.

užsiimti smulkesniais dalykais, tokiems kaip atskirų tarybinių respublikų kultūros pažinimas. Vėlesniais metais padėtis pasikeitė, pradėjome kurti atskiras draugijas, rinkome joms atitinkamus vardus.

Galima spėti, kad draugijos, skirtos buvusių sąjunginių respublikų kultūrai pažinti, buvo steigiamos ir todėl, kad pradėjo byrėti Sovietų Sąjunga. Taigi ir tos draugijos, ko gero, pirmiausia atsirado dėl kintančių politinių sąlygų, o ne dėl labai didelio suomių domėjimosi sovietinėmis respublikomis. Bet gal klystu?

Suprantama, draugijų atsiradimą pirmiausia reikėtų sieti su tuo metu vykusiais politiniais įvykiais. Visos šios draugijos kultūriniais ryšiams palaikyti įsikūrusios Helsinkio centre esančiame pastate. Kiekviena draugija turi po atskirą kambarelį, gal tik estams tradiciškai skirta daugiau vietos. Draugijas remia Suomijos švietimo ministerija. Gal reikėtų paminėti, kad tai nelabai tradicinė ministerija, joje yra du ministrai – švietimo ir kultūros, vadovaujantys atskiriems departamentams. Suomijoje yra ir daugiau ministerijų, kuriose tvarkosi ne vienas, o du ministrai. Draugijos ne vien iš ministerijos gauna truputį lėšų, kurių užtenka išlaikyti sekretorę. Beje, Donelaičio draugijos sekretorė yra lietuvė, ištekėjusi už suomio.

Kiek narių turi Donelaičio draugija Suomijoje? Kokie žmonės yra šios draugijos nariai?

Draugija vienija įvairiausių žmonių. Draugijoje apytikriai yra 300 narių.

Susirinkę tikriausiai ne vien apie Donelaitį kalbate?

Donelaitis – tik simbolis.

Giminystė

Jei atmintis manęs neapgauna, giminystės ryšiais esate susijęs su rašytoja Maila Talvio-Mikkola?

Kad jau prisiminėme Mailą Talvio, tai pasakysiu, kad mano senelė ir Maila Talvio buvo pusseserės, taigi jų motinos buvo seserys.

Maila Talvio ir jos vyras, žinomas suomių kalbininkas Josepis Julius Mikkola (Joseppi Julius Mikkola) bičiuliausi su Vincu Kudirka ir kitais XIX a. pabaigos lietuvių atgimimo veikėjais. Vadinasi, per giminystės ryšius ir Jūs esate susijęs su lietuvių kultūrai svarbiais asmenimis.

XXII Baltijos šalių mokslo istorikų ir filosofų asociacijos nariai: prof. Anto Leikola, prof. Rein Vihalemm (Tartu universitetas), prof. Peter Muursepp (Audentes universiteto rektorius, Talinas), prof. Romualdas Šviedrys (Niujorko politechnikos universitetas), prof. Libertas Klimka, dr. Janis Kletnieks (Latvija), prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis, prof. Kęstutis Makariūnas ir Hein Tankler (Tartu universiteto bibliotekos vadovas)

Man yra tekę ne kartą susitikti su prof. Stasiu Skrodeniu, Lietuvos-Suomijos draugijos ilgamečiu pirmininku. Giminystės ryšiais taip pat esu susijęs su latviais – kita mano močiutės sesuo buvo ištekėjusi už latvių rašytojo Janio Rozentalio.

Kaip visi esame susiję dvasios ir net giminystės ryšiais – latviai, suomiai, lietuviai.

Vis dėlto tokie ryšiai nėra labai dažnas reiškinys.

Jeigu būtų buvusi Jūsų valia, tai draugiją Lietuvos kultūrai pažinti tikriausiai būtumėte pavadinę Vinco Kudirkos vardu? Juk per Mailą Talvio su šiuo vardu susijusi ir Jūsų giminė.

Taip, tikriausiai, nes Maila Talvio-Mikkola net romaną apie Vincą Kudirką yra parašiusi, o Lietuvai tai labai reikšminga asmenybė. Man sunku pasakyti, kodėl ryšiui tarp Suomijos ir Lietuvos buvo pasirinktas Kristijonas Donelaitis.

Ar Donelaičio poema „Metai“ yra išversta į suomių kalbą?

Neišversta, nes nėra paprasta rasti suomių vertėją, kuris sugebėtų šį sudėtingą kūrinių kvalifikuotai išversti iš lietuvių kalbos. Vertėja Ula Liza Heino daug metų užsiima vertimais iš lietuvių į suomių kalbą. Ji yra pareikšusi, kad kai turės dau-

giau laiko, imsis Donelaičio vertimo į suomių kalbą.

Ar suomiai pažįsta Lietuvą

Ar paprasta bendradarbiauti Suomijai ir Lietuvai moksle, kultūros srityje? Susidaro išpuodis, kad tų ryšių ir bendradarbiavimo nėra per daug, nors politinės sąlygos, atrodytu, palankios. Ar suomiai mano, kad pažįsta Lietuvą? Ir apskritai, ar jiems rūpi daugiau pažinti?

Nelabai pažįsta, nes dėmesį Lietuvai ir Latvijai Suomijoje gerokai „blokuoja“ Estija. Antra priežastis, kad estai patys gerai pramoko suomių kalbos, net ir tarybiniais laikais galėjo žiūrėti Suomijos televiziją. Suomiai, kurie studijuoja suomių kalbą ir ruošiasi būti mokytojais, išklauso nedidelį estų kalbos kursą. Suomiją ir Estiją skiria mažas nuotolis, tad nieko nuostabaus, kad suomiai noriai važiuoja į Estiją, daug mažiau vyksta į Latviją ir dar mažiau į Lietuvą. Bet dabar jau auga turizmas ir į šiuos kraštus.

Tačiau suomių smalsumas nedarė išpuodžio, jeigu jie ne itin domisi tuo, kas vyksta priešingame Baltijos jūros krante.

Apskritai suomiai yra sėslūs ir

konservatyvūs. Tačiau būdami ES nariai gauname daug daugiau informacijos apie kitas ES nares, pateikiama įvairių lentelių, kuriose lyginami įvairių šalių, taip pat Lietuvos rodikliai.

Nokijoje neliko „Nokijos“

Kaip apibūdintumėte šiandienį Suomijos mokslą? Kokios svarbiausios kryptys plėtojamos, į kokius šalis ar ES poreikius orientuojatės? Juk prioritetai tikriausiai nustatyti?

Manau, kad bendra mokslo padėtis yra gera, ir ypač tokiose srityse kaip ekologija, genetika, su elektronika susijusi inžinerija. Kaip tik su šia sritimi sietinos bendrovės Nokia pastangos. Ji geba išugdyti labai daug gerų specialistų.

Ko gero, būtent koncernas „Nokia“ ir yra Suomijos inžinerinių ir technologinių laimėjimų pagrindas. Lietuva tokio galingo pramonės ir mokslinių tyrimų darinio neturi, tad ir Lietuvos mokslas grindžiamas kitais pagrindais.

Išties su Nokia susijęs didysis Suomijos verslas ir pramonė, veikiantys visą šalies ekonominę būklę. Nokia įsikūrusi mažame mieste-lyje netoli Tampere, jo vardas ir yra

Nokia. Tiesa, dabar Nokios mieste-lyje Nokia nebeveikia (Nokijoje Nokijos neliko). Dabar Nokia padalinių yra daugybėje Suomijos vietų, taip pat užsienyje.

Suomijoje mokslas be „Nokia“ neišsivaizduojamas, tačiau juk ir valstybė tikriausiai imasi tam tikrų priemonių ir pastangų, siekdama palaikyti šalies mokslą? Kaip Suomijos mokslo politiką galima būtų apibūdinti? Ar valstybė imasi reguliavimo funkcijos, o gal yra šelpėja? Mama globėja, o gal griežta kontrolierė?

Vis tik svarbiausias valstybės vaidmuo – skirti pinigus. Didžioji jų dalis skiriama universitetams. Gyvuoja ir Suomijos mokslų akademija, kurios vaidmuo – paskirstyti lėšas pagal įvairius projektus. Taip pat Suomijos mokslui lėšų skiria ir Suomijos mokslo taryba.

Suomijos mokslų akademijos

Beje, Suomijoje yra dvi mokslų akademijos. Viena – tai dvikalbė Suomių-švedų mokslų akademija, o kita – Suomijos mokslų akademija. Jos skiriasi tik kalba.

Ar Suomių-švedų mokslų akademija vienija ir švedijos mokslininkus?

Ne, tai nacionalinė Suomijos mokslų akademija. Minėtų akademijų nariai siūlo naujus narius, bet jų skaičius ribotas. Šias akademijas remia valstybė, jos gauna finansavimą iš vyriausybės, tačiau lėšų gauna organizacijos, bet ne jų nariai. Vienas iš tų akademijos narių esu ir aš, bet jokių pinigų už narystę negaunu. Gaunu tik metinę suvestinę akademijos veiklos ataskaitą.

Ar visų narių statusas vienodas, o gal esama gradacijos?

Visi Akademijos nariai vienodi. Ne tik nėra jokių „akademikų“, bet net ir susirinkimuose vienas į kitą nesikreipiame „daktare“ ar „profesorium“, kreipiamės „pone, ponnia“.

Tačiau Suomijoje esama įvairių mokslo laipsnių. Aš pats ir mano vyresnysis brolis esame universiteto profesoriai, o trečiasis brolis dirba Raudonojo kryžiaus kraujo perpylimo stotyje ir jis taip pat gavo profesoriaus vardą.

Suomijoje galima gauti ir akademiko titulą, bet jį suteikia šalies prezidentas. Šis titulus nesiejamas su

Nukelta į 15 p.

LIETUVOS ŽEMDIRBYSTĖS INSTITUTO TARYBA INFORMUOJA

apie viešą konkursą
instituto direktoriaus pareigoms užimti

Išsamiau – Valstybės žinių priede *Informaciniai pranešimai* (2008 m. rugsėjo 12 d. Nr. 69(1), p. 55) arba instituto interneto svetainėje <http://www.lzi.lt>

Papildoma informacija teikiama tel. (8 ~ 347) 37271, 37275, el. paštu virgis@lzi.lt.

Instituto taryba

LIETUVOS ŽEMDIRBYSTĖS INSTITUTO TARYBA INFORMUOJA

apie viešą konkursą
Augalų patologijos ir apsaugos skyriaus vedėjo pareigoms užimti

Išsamiau – Valstybės žinių priede *Informaciniai pranešimai* (2008 m. rugsėjo 12 d. Nr. 69(1), p. 54) arba instituto interneto svetainėje <http://www.lzi.lt>

Papildoma informacija teikiama tel. (8 ~ 347) 37271, 37275, el. paštu virgis@lzi.lt.

Instituto taryba

GEOLOGIJOS IR GEOGRAFIJOS INSTITUTAS (GGI)

skelbia konkursą instituto direktoriaus pareigoms užimti.

Kandidatas į Geologijos ir geografijos instituto direktorius turi būti:

- Lietuvos pilietis;
- aktyvus geologijos, geografijos ar kitų gamtos mokslų mokslininkas;
- turintis vadovavimą moksliniams tyrimams ir kolektyvams patirties;
- susipažinęs su mokslinė veikla Lietuvoje ir Europos Sąjungoje reglamentuojančiais teisės aktais;
- konkurso dieną ne vyresnis kaip 65 metų amžiaus.

Kandidatas į Geologijos ir geografijos instituto direktorius pateikia šiuos dokumentus:

- asmens dokumento kopiją;
- mokslų daktaro (habilituoto daktaro) diplomo kopiją;
- gyvenimo aprašymą;
- mokslinių publikacijų sąrašą, kuriame pažymėtos svarbiausios;
- Geologijos ir geografijos instituto raidos koncepcijos metmenis;
- geologijos ir geografijos mokslų plėtojimo Lietuvoje viziją.

Kandidatų į GGI direktorius dokumentai priimami 30 kalendorinių dienų nuo konkurso paskelbimo spaudoje.

Dokumentai pateikiami GGI moksliniam sekretoriui arba siunčiami registruotu laišku (Geologijos ir geografijos institutas, T. Ševčenkos g. 13, LT-03223, Vilnius).

Instituto tarybos pirmininkas

Kad lietuvių kalba kompiuterio naudotojui nebūtų svetima

Tarp 9 svetainių, sukurtų vykdamas projektą ir interneto portalą *Mokslas. Mokslininkai. Visuomenė* (<http://mokslasplus.lt>), yra ir skirtų lietuvių kalbos vartojimo kompiuteriuose dalykams. Tai *Lietuviškų kompiuterinių programų sąvadas* ir *Elektroninis paštas – rašyk laiškus lietuviškai* svetainės.

Apie šias svetaines kalbėsime su vienu iš kūrėjų – Matematikos ir informatikos instituto Informatikos metodologijos skyriaus tyrėju Viktoru DAGIU. Gera proga kiek plačiau pasigilinti į problemas, kurios šandien rūpi ne vien informatikams, nors pirmiausia būtent jie tiesia tiltus platesniam lietuvių kalbos vartojimui kompiuteriuose.

Programavimas ugdo mąstymą

Kaip atsitiko, kad Matematikos ir informatikos institute būtent Informatikos metodologijos skyrius buvo pasitelktas kurti projekto „Mokslas. Mokslininkai. Visuomenė“ svetaines, kurių tikslas – paskatinti kompiuterių vartotojus plačiau pasinaudoti lietuvių kalbos galimybėmis?

Pradėsiu iš toli. Dar apie 1980-uosius mūsų skyrius pradėjo domėtis programavimo mokymo problemomis. Tada Šveicarijoje *Algol* kalbos pagrindu jau buvo sukurta nauja programavimo kalba *Pascal*. Ją 1970 m. sukūrė Niklausas Virtas (Niklaus Wirth). Tuometinis mūsų skyriaus vadovas Gintautas Grigas nutarė, kad tai bene geriausiai programavimui mokytis tinkama kalba. Ir iš tiesų ligi šiol daugelyje švietimo įstaigų ši kalba dar naudojama programavimo pradmenų mokymui. 1981 m. mūsų institute buvo įkurta iki šiol veikianti Jaunųjų programuotojų neakivaizdinė mokykla. Įsitikinome, kad kol vaikas moka mažiau svetimų kalbų, jį daug lengviau mokytis programavimo, jeigu mokomoji medžiaga pateikiama gimtąja kalba.

Vidurinėse mokyklose tuo metu informatikos dar nebuvo mokoma – pradėta tik nuo 1986 m. TSRS švietimo ministerijos nurodymu. O mums nuo praėjusio amžiaus 9-ojo dešimtmečio pradžios teko pradėti neakivaizdžiai mokytis programavimo, rašyti metodinę medžiagą, leisti atitinkamas knygeles. Gintautas Grigas su studentais kūrė mokymui skirtą Paskalio programavimo kalbos kompiliatorių, jis buvo išbandytas ir naudojamas Jaunųjų programuotojų neakivaizdinėje mokykloje. Kompiliatoriui sukompiliavus ir įvykdžius sprendžiamą uždavinį, visos klaidos būdavo nurodomos lietuviškai.

Kai nuo 1986 m. mokyklose pradėta mokytis informatikos, imta mokymui skirtą programinę įrangą kurti ir Lietuvoje, atsirado poreikis tas programas versti iš užsienio kalbų į lietuvių kalbą. Tada visai natūraliai mes užsiėmėme tos programinės įrangos lietuvinimu, taip pat lietuvių kalbos pritaikymu darbui su kompiuteriais.

Ką turite mintyje kalbėdamas apie mokymąsi programuoti? Mokyti dirbti su konkrečiomis pasaulyje sukurtomis programomis? Konkrečių metodų taikymo? O gal mokyti specialaus mąstymo būdo?

Kaip čia paprasčiau pasakius... Iš dalies tai mąsty-

Matematikos ir informatikos instituto Informatikos metodologijos skyriaus tyrėju Viktoro Dagio teigimu, nėra jokių kliūčių elektroninėje erdvėje naudoti lietuvišką raidyną

mo būdas, o gal dar tiksliau būtų – tam tikrų profesinių įgūdžių įgijimas ir metodų taikymas. Tuos dalykus perteikti galima ir nestudijuojant aukštojoje mokykloje. Senovėje taip ir būdavo: meistras pasitelkdavo mokinius, jiems perteikdavo savo profesines ir meistriškumo paslaptis. Tačiau ilgainiui buvo suvokta, kad teorines žinias perteikti racionaliausia mokykloje, į suolus susodinus iš karto daugiau mokinių ar studentų. Reikalingos bendrosios žinios ir bendri įgūdžiai.

Dabar mokykliniame informacinių technologijų kurse programavimo liko mažai, informatikos disciplina mokykloje suvokiama kaip naudojimas esamomis programomis, kurių pasaulyje daugybė. Mokykloje siekiama, kad mokinyš įgytų tam tikrų darbo su kompiuteriu įgūdžių. Stengiamasi ne kalti komandas ar išmokyti spaudyti mygtukus, bet mokomasi, ką galima padaryti su kom-

Lietuviški rašmenys elektroninio pašto laiškuose
<http://www.liks.lt/elpaliet/>

piuteriu. Bent taip turėtų būti. Mūsų Jaunųjų programuotojų mokykloje taip pat mokome bendrųjų programavimo įgūdžių. Susipažįstama su valdymo ir duomenų struktūromis. Įvairiose programavimo kalbose jų aprašymas ir naudojimas skiriasi, bet principai tie patys. Jeigu jaunuolis toliau studijuos informatiką ar norės dirbti programavimo srityje, kurti tinklalapius ir panašiai, jam pravert mokykloje įgytos žinios.

Programavimas išties ugdo mąstymą, nes moko numatyti visus galimus skirtingus problemas sprendimo atvejus. Moksleivių informatikos olimpiadose uždavinių programos reikia parašyti taip, kad esant bet kokiems pradiniais duomenimis programa veiktų ir duotų tei-

singus rezultatus. Programuotojas turi numatyti visus galimus atvejus.

To paties reikia gyvenime: derybose su verslo partneriais, bankininkystėje, diplomatijoje, politikoje tarp valstybių ir t. t. Vienas iš tokių naudingų dalykų – veiklos planavimas ir suvokimas, kad kompiuteris daro tai, ką aš jam nurodžiau, o ne tai, ko aš norėjau, kad jis darytų. Programavimo disciplina išmoko mąstymo disciplinos, moko išvengti mąstymo dviprasmybių.

Ne žmogus kompiuteriui, bet kompiuteris žmogui

Kaip suvokėte, ko reikia mokyklai, moksleiviams? Vienas dalykas patogiajai darbuotis mokslo institute, ir visai kitas – vidurinės mokyklos reikmės bei kasdieniai uždaviniai.

Pradėję šia veikla domėtis gana daug bendravome su mokytojais, mokiniais. Nemažai mums padėjo darbas organizuojant jaunųjų programuotojų olimpiadas. Kelerius metus kartu su Gintautu Grigu organizavome olimpiadas Lietuvoje, penkerius metus važinėjome su moksleiviais į pasaulines informatikos olimpiadas. Dabar tai daro kiti mūsų skyriaus darbuotojai, tad ryšys su gambiausiais moksleiviais nutrūko.

Įgyta patirtis leidžia teigti, kad kompiuteris turi tarnauti žmogui, o ne žmogus turi taikytis prie technikos ribotumo. Tas pats taikytina ir kalbai.

Iš pradžių naudojome daugiausia anglų kalba parašytas programas, mintyje turiau ne pirminį programos tekstą, bet vadinamąją programos sąsają. Tie, kurie nepakankamai moka anglų kalbą, dirbdami kompiuteriu tikriausiai patirdavo nemalonumų, jei ekrane pasirodžius langeliui su angliškai parašytu klausimu, jo nesuprasdavo ir pasirinkdavo neteisingą atsakymą.

Reikia turėti mintyje, kad daugelis angliškų kompiuterinių terminų yra pusiau žargoniniai, veikiau intuityvūs, o ne funkciniai, pvz., koks nors USB atmintukas pavadinta *flash*. Fotoaparate tai blykštė, bet kompiuteriye niekas nežaibuoja.

Metafora?

Prie įvairių metaforų galima praprasti, bet jos kartais neaiškios, tad verčiant kyla sunkumų. Lietuvinant programas stengiamasi, kad neaiškūs tekstai būtų patikslinti, o terminai labiau atitiktų esmę.

Kai kurie darbuotojai, įpratę prie angliškų terminų, teigia, kad jiems angliškų terminus vartoti paprasčiau negu lietuviškus.

Nes taip įpratę. Kai ilgą laiką dirbi su angliška programa, o pasikui tenka atsisėsti prie sulietuvinotos, tenka truputį pamąstyti. Net ir angliškose programose kartais ta pati funkcija iš vienos meniu grupės perkeliama į kitą – užsimušk ieškodamas. Tad ne viskas nuo kalbos priklausau.

Kompiuterijoje svarbu išmokyti elgtis su skirtingomis operacinėmis sistemomis ir taikomosiomis programomis, nes skirtingos firmos jas skirtingai suprojektuoja. Panašiai ir mobiliųjų telefonai: vienokia sistema yra *Nokia*, kitokia *Sony Ericsson*. Tenka truputį pavargti, kol išmoksi naudotis kitos sistemos telefonu. Taip pat kompiuteriai: *Apple* sistemos kompiuteriai turi visai kitokią sąsają negu *Microsoft* sistemos kompiuteriai.

Kam patogiau dirbti su lietuviškomis programomis – gerai išmanančiam darbą su kompiuteriu, o gal tik pirmuos žingsnius žengiančiam?

Labai patogiu vaikui, kuris nemoka anglų kalbos. Patogu vyresniems žmonėms, ne tik pensininkams, bet ir vidutinio amžiaus žmonėms. Juk tarybinėje mokykloje užsienio kalbų buvo mokoma labai nepapraktiškai – negavome jokių ben-

dravimo, kalbėjimo užsienio kalba įgūdžių. Kalėme taisykles ir užsienio kalbos žodžius.

Europoje ir visame pasaulyje programos verčiamos į savąias kalbas. Dideles, populiarias programas į įvairias kalbas verčia patys gamintojai, į mažesnių tautų kalbas verčia si patys naudotojai. Viena iš mūsų skyriaus veiklos sričių – programų lokalizavimas.

Kodėl reikia programą lokalizuoti?

Todėl, kad išversti į lietuvių kalbą nepakanka. Tarkim, datos formatai: skirtingose šalyse rašoma skirtingai. Net latviai ir lietuviai datą rašo skirtingai.

Koks ryšys sieja lokalizavimo ir internacionalizavimo prasmes?

Tai dvi to paties reikalo pusės. Programos autoriai arba tobulintojai turi ją parašyti pagal internacionalizavimo principus, kad programą būtų galima nesunkiai pritaikyti ir kitoms kalboms. O lokalizavimas – tai pastangos iš originalo kalbos išversti į savąją kalbą. Jeigu programa nėra tinkamai internacionalizuota, jos neįmanoma lokalizuoti. Bet tai specialistų rūpestis.

Kur slypi lietuviškų programų naudojimo sunkumai?

Didžiausi sunkumai slypi mūsų provincialume: mes nemylime savosios lietuvių kalbos, negerbiame kalbininkų ir apskritai specialistų – mokytojų, gydytojų.

Stipriai pasakyta. Kodėl tvirtinate, kad nemylime gimtosios kalbos?

Į savo kalbą prigrūdame skolinių, rusiškų keiksmažodžių, užuot retsykiu sodriai nusikeikę lietuviškai. Galėtume vartoti daugiau lietuviškų žodžių, nepamiršti sinonimų, žaismingų lietuviškų posakių.

Viso pasaulio kalbose yra „aukštasis“ stilius, kuriuo kalba išsilavinę žmonės, ir yra prasišokų kalba. Net ir mūsų gimtąją kalbą iš gyvenimo stumianti anglų kalba yra juk ne vien

Elektroninis paštas – rašyk laiškus lietuviškai!
<http://mokslasplus.lt/elpaliet/>

Oksfordo aliumnų kalba, bet ir žemiausių prastuomenės sluoksnių „puskalbė“.

Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto dekanas Antanas Smetona pasiūpė, kad anglų kalba išnyks anksčiau už lietuvių kalbą. Tai todėl, kad mes visi išsiujuosę tą anglų kalbą gadinam. Kaip mokam, taip taja kalba kalbam ir rašom. Beje, Didžiojoje Britanijoje normalu, laikoma kultūringa kalbėti savąja tarme. O mes Lietuvoje neretai savo tarmių gėdijamės.

Kokios programos jau išverstos į lietuvių kalbą?

Yra išversta įvairių programų. Iš didesnių – išversta ir raštinės programų rinkinys *Microsoft Office*, ir jo alternatyva – atvirojo teksto programų kompleksas *OpenOffice.org*. Lokalizuoti naršyklė *Mozilla Firefox*, pašto programa *Mozilla Thunderbird* ir įvairių mažesnių programų. Taip pat verčiamas LR Švietimo ir mokslo ministerijos konkursus laimėjusias švietimui skirtas programas, kartais tenka atrinkti tinkamiausias mokymuisi. Tariamės su autoriais, kad leistų naudotis. Kai kyla lokalizavimo sunkumų, prašome autorių patobulinti pirminį programos tekstą.

Ar suku gauti leidimus naudoti įvairias programas? Ar visas jas autoriai sutinka parduoti?

Tai priklauso nuo programos populiarumo, aišku, ir autorių. Štai viena mokymuisi skirta programa buvo įdėta į internetą, bet kai paprašėme leidimo ją naudoti ir versiti į lietuvių kalbą, išgirdome atsakymą, kad autoriai tokia prekyba neužsiima. Išgyrėme programą, kad labai tinkama mokymuisi, ir jie nusileido – leido versiti ir naudotis. Daugelis programų nemokamos, bet verčiant reikia įdėti darbo.

Rašykime laiškus lietuviškai

Dabar pasisukime į mokslo ir technologijų žinių sklaidos interneto svetaines, kurios sujungtos į portalą „Mokslas. Mokslininkai. Visuomenė“. Tarkim, svetainė „Elektroninis paštas – rašyk laiškus lietuviškai“. Nuo ko ji prasidėjo? Tai taip pat Matematikos ir informatikos instituto Informatikos metodologijos skyriaus darbas?

Pati pradžia – ten pat, bet greitai atsirado rimtų pagalbininkų iš Lietuvos kompiuterininkų sąjungos Mokymosi sekcijos ir kitų organizacijų. Labai daug šioje srityje nuveikė puikus kompiuterių specialistas Rytis Umbrasas iš Alytaus.

Kai atsirado elektroninis paštas, niekas nemanė, kad jis taps visuotine bendravimo priemone, nes iš pradžių buvo skirtas dirbančiųjų su kompiuteriais vidiniam ryšiui, tarnybinėms reikmėms. Tačiau buvo pradėtas taikyti plačiau ir labai išplito, nes tai yra labai greita ir patogi bendravimo priemonė. Kai prieš kokių 15 metų pradėtas pla-

čiau naudoti Lietuvoje, iškart susirūpinta: kaip galima rašyti be būdingų lietuviškų rašmenų – be nosinių, „paukščiukų“? Regis, Atviro Lietuvos fondo buvo iš rusų perimta *Demos Mail* pašto sistema, imta rašyti lietuviškai, bet kildavo ir klivinių. Ėmėme tyrinėti, kodėl sulietuvinta programa „bukuoja“, kodėl kartais gautas lietuviškas laiškas ateina iškraipytas? Kodėl vieni adresatai tą patį laišką mato iškraipytą, kiti gerai? Kodėl atsakius į laišką, grįžusio pirminio laiško raidės būna iškraipytos?

Šiuos dalykus ėmėmės tyrinėti maždaug prieš aštuonerius metus. Lietuvos kompiuterininkų sąjungos svetainėje sukūrėme tinklalapį, skirtą lietuviškų rašmenų vartojimo elektroninio pašto laiškuose problemoms. Tinklalapis buvo sukurtas pagal žinyno principą, neaiškinant gilių teorijų. Buvo pasakyta, kad lietuviškai susirašinėti galima, parašyta, kokiomis koduotėmis reikia siųsti laiškus. Kitoje dalyje buvo pateikta populiariausių programų suderinimo lietuvių kalbai instrukcijos. Net daug neišmanydamas kompiuterijos, atvėręs savo naudojamą pašto programą ir įvykdęs instrukcijos reikalavimus, naudotojas galėjo būti ramus, kad lietuviški laišukai kelias gerai įforminti ir juos adresatas gaus įskaitomus.

Ar pavyko išsiaiškinti, kodėl kai kurios grįžtančio elektroninio laiško raidės perduodamos klaidingai?

Naudojant skirtingas koduotes, ta pati lietuviška raidė gali būti užkoduota skirtingu kodu. Ne visos programos gali išsiųstus tekstus teisingai atpažinti. Yra programų, kurios tinka tik angliškiesiems tekstams – netinka kitoms Europos kalboms. Lietuviški rašmenys yra keliose aš-

tuonių bitų koduotėse. Kai kurios senos programos parinkdavo koduotę, kuri neatitinka operacinės sistemos koduotės. Jeigu pašto programa sugeba iškoduoti, tai gerai rodys. Jei ta pašto programa išvis netinkama lietuvių kalbai, o žmogus ją naudoja, tai vietoj lietuviškų rašmenų gali gauti nesuprantamus simbolius. Kartais jam lietuviškos raidės rodomos gerai, bet atsakant į laišką lietuviškos raidės gali būti sugadintos.

Taigi kai Teorinės fizikos ir astronomijos institutas ėmėsi kurti projektą *Mokslas. Mokslininkai. Visuomenė*, turėjome nemažą įdirbį. Tada mūsų instituto Informatikos metodologijos, taip pat ir prof. Laimučio Telksnio vadovaujamam Atpažinimo procesų skyriui buvo pasiūlyta prisidėti prie projekto. Mes pasiūlėme sukurti visuomenei tris naudingas svetaines: *Lietuviški informatinių technologijų terminai*, *Lietuviškų ir liuanizuotų kompiuterių programų sąvadas* ir *Elektroninis paštas – rašyk laiškus lietuviškai*. Dr. Nerutė Kligienė sukūrė multimedijos svetainę *Daugialypė terpė ir elektroninė leidyba*, vyko nuotoliniai multimedijos kursai. Telkėmės specialistų ir iš kitų institucijų – Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto, Kauno technologijos universiteto.

Kad būtų mažiau „švepluojančių“

Kokius darbus teko atlikti, kuriant minėtas svetaines?

Skelbėme konkursus, samdėme ekspertus, kurie vertino programų sulietuvinimo kokybę. Jie nurodė kiekvienos programos klaidas, trūkumus. Elektroninio pašto progra-

mos buvo vertinamos pagal tai, kaip jos tinka siųsti lietuviškus laiškus. Geriausios programos yra tos, kurias instaliavus nereikia nieko derinti, laišukai automatiškai siunčiami taisyklingai. Vertinant programas šie dalykai buvo nurodomi.

Lietuviškų kompiuterinių programų sąvadas
<http://mokslasplus.lt/lkps/>

Vien ekspertavimo pakanka? Juk kažkas turi šalinti blogų koduotėių neigiamus padarinius?

Mes programų autoriams pranešėme, nurodėme programų klaidas. Programų tekstus autoriai turi patys taisyti. Kalbu ne apie ekrane matomus tekstų trūkumus, bet pačios programos klaidas: ji parenka ne tą pradinę koduotę, į laiškus atsakant daro ne tą, kas reikalinga, ir panašiai. Laišką apiforminant daug tarnybinės informacijos naudotojas nemato, o toje informacijoje surašyta, kokia koduotė siunčiama, kaip antraštė užkoduota ir t. t. Kai kuriems programų autoriams siūlėme keisti visą netinkamą algoritmą, kiti gali per parą trūkumus ištaisyti. Vertindami pašto programas daugiausia dėmesio kreipėme į tai, kaip tos programos siunčia laiškus, ar patogios naudoti. Pavyzdžiui, ar pridėjus rinkmeną negadina lietuviškų raidžių pavadinime ir panašiai.

Baigdami vykdyti projektą ekspertizę santraukas išvertėme į anglų kalbą. Tai jau ne trumpas klaidos nurodymas, bet išsamiai, kartais net su paveikslėliais parodyti trūkumai. Programų autoriai galės reaguoti, nors priversti, aišku, negalime. Pašto programų yra šimtai. Kam lietuvių kalbai naudoti netin-

kamas, jeigu galima taikyti tinkamiausias. Mūsų uždavinys ir buvo nurodyti programų autoriams ir naudotojams, kurios programos labai geros, kurios – geros, bet reikia pasitvarkyti, o kurios – problemiškos, reikia būti budriems. Kai kurios programos išvis netinka lietuviškiems laiškam. Antai *draugas.lt* tinka lietuviškiems laiškam, o *placiai* išreklamuotas *Inbox.lt* visiškai netinka susirašinėti lietuviškai.

Projektas *Mokslas. Mokslininkai. Visuomenė* buvo skirtas daugiausia sklaidai. Vienos veiklos rodė, kuo mokslininkai užsiima, ką tyrinėja – tai mokslo sklaidos (populiarinimo) siekis. Kitos veiklos buvo skirtos kai ko naudotojus pamokyti. Mūsų svetainių siekis buvo dvejopas: ir pamokyti, ir paskatinti lietuviškai rašyti, naudoti lietuviškas programas.

Kas toliau? Nors projektas „Mokslas. Mokslininkai. Visuomenė“ baigėsi, tikriausiai paskutinis taškas nepadėtas.

Technškai nėra jokia problema kompiuteriu rašyti taisyklingai lietuviškai, tik keistas psichologinis įsitikinimas kartais kliudo suprasti, kad lietuvių kalba elektroniniame pašte ir internete turi būti švari, taisyklinga. Projektą tam ir vykdėme, kad mažiau būtų tokių „švepluojančių“. Kad elektroniniame laiške „šunelis“ netaptų „sūneliu“ ar panašiai. Džiugu, kad į lietuvių kalbos vartojimą kompiuteriuose vis palankiau žvelgia jauni žmonės – ši nuostata atsispindi ne viename tinklaraštyje, interneto forumuose.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Kad Suomijoje būtų girdimas Lietuvos vardas

Atkelta iš 13 p.

mokslų akademija.

Tai garbės vardas, jokių oficialių pareigų akademikai neužima?

Tai tik vardas, jis nesietinas su pareigomis.

Ar visuomenei aišku, ko vertas koks profesorius Suomijoje?

Šiaip žmonėms ne visai aišku. Jeigu į asmenį nesikreipiama „profesoriau“ ar „daktare“, nesureikšminamas vardas ar laipsnis, tai taip pasireiškia suomių visuomenės demokratiškumas?

Tai sena tradicija. Kai aš dar buvau studentas, profesoriaus vardas reiškė aukštą statusą, bet dabar daug universitetų, tad daug ir profesorių. Viskas paprastėja. Reikia turėti galvoje, kad Suomijoje niekada nebuvo labai daug kilmingų asmenų, turtingų buržua, tad kilti visuomenės laiptais lengviausia buvo per lavinimąsi, mokslą. Todėl ir tie moksle daugiau pasiekę asmenys atrodė labai iškilūs.

Suomių požiūris į savo kalbą

Kaip Suomijos visuomenė vertina mokslininkų veiklą, ar supranta, kuo jie užsiima? Ar mokslininkai nori, kad jų veikla būtų propaguojama, viešinama?

Mokslui skirtų publikacijų spaudoje nemažai. Yra žurnalas *Mokslas*, skirtas visuomenei. Jis puikus mokslo populiarintojas suomių kalba. Spausdinama daug įvairių sričių straipsnių ir jis populiarus tarp skaitytojų. Tai privatus žurnalas. Jį Helsinkyje leidžia bendrovė,

užsiimanti keleto kitų žurnalų leidyba, leidžianti didžiausią šalies laikraštį.

Kaip laikosi Suomijos mokslo žurnalai?

Kai kuriuos tų žurnalų leidžia mokslo draugijos, o kai kuriuos – mokslų akademijos. Iš tiesų tai yra valstybės leidiniai.

Kiek tų žurnalų turite? Kokiomis kalbomis išsina?

Gal kelis šimtus, bet išties mokslinių žurnalų gal šimtas. Kai kurie žurnalai labai siauros specializacijos. Spausdinami dažniausiai anglų kalba.

O humanitariniai leidiniai?

Humanitarai spausdinasi anglų, švedų kalbomis. Jeigu spausdinama straipsnyje nagrinėjama lokali istorinė problematika, tai jis eina švedų ir suomių kalbomis. Jeigu nagrinėjamos europinės problemos – dažniausiai anglų kalba.

Tame pačiame žurnale straipsniai spausdinami keliomis kalbomis?

Taip.

Ar darote straipsnių santraukas (reziumė) kitomis kalbomis?

Dažniausiai ne, bet jeigu straipsnis išspausdintas suomių kalba, tai dažnai reziumė pateikiama anglų kalba.

Ar visuomenė patenkinta esama suomių kalbos padėtimi šalyje?

Svarbiausia, kad turėtume gerų mokslininkų, kurie galėtų suomių kalba parašyti paprastiems žmonėms apie tai, kas daroma moksle, to trūksta. Būtent mokslo populiarinimo dalykus dar galima būtų tobulinti. Man pačiam yra tekę parašyti gana daug mokslo populiarinimo straipsnių.

Kokia kalba suomia rašo vadovė-

Biologas Helsinkio universiteto profesorius Anto Leikola ir VU Ekologijos instituto Cheminės ekologijos ir elgsenos laboratorijos vadovas dr. Vincas Būda tariasi dėl dalyvavimo rengiant tarptautinį leidinį, skirtą Čarlzo Darvino artėjančioms 200-osioms gimimo metinėms paminėti

lius moksleiviams, studentams?

Vidurinių mokyklų vadovėliai rašomi suomių kalba, o jeigu mokykloje mokoma švedų kalba, tai ir vadovėliai parašyti švediška. Universitetuose paprastai mokslinėms disciplinoms naudojami vadovėliai anglų kalba.

Kokia kalba universitetuose vyksta paskaitos?

Daugiausia suomių kalba. Tik Helsinkio universitete taip sutvarkyta, kad maždaug 15 įvairių sričių profesorių savo kursus skaito švedų kalba. Ir tai nepriklauso nuo to, kokia to profesoriaus gimtoji kalba.

Kaip Jums atrodo, ar Lietuvos studentai Lietuvos universitetuose turėtų paskaitų klausytis, studijuoti gimtąją kalbą, ar orientuotis į anglų kalbą?

Geriausia būtų, kad studentai

paskaitų klausytųsi savo gimtąją kalbą, bet vadovėlius skaitytų anglų kalba, žodžiu, tarptautinius vadovėlius. Vis dėlto tokiose mažose šalyse kaip Suomija sunku parengti gerus vadovėlius gimtąją kalbą. O tokių dalykų kaip ekologija ar genetika vadovėlių gal nėra prasmės rašyti savąja kalba, nes jie greitai sensta. Tad reikia vis naujų vadovėlių, ir tik didelės šalys gali sau leisti prabangą juos parengti.

Ir pabaigoje. Kaip vertinate Baltijos šalių mokslo istorikų ir filosofų konferencijas?

Paskutinėje 2006 m. konferencijoje Vilniuje buvo labai įdomūs biologijos sekcijos pranešimai. Būtent tos sekcijos darbe man ir teko dalyvauti. Įdomiausia ir naudingiausia šiose konferencijose – sutikti žmo-

nių, kurie dirba panašios krypties darbus. 2008 m. rudenį Rygoje susitikime su daugeliu jau pažįstamų įvairių šalių mokslininkais.

Ar vėl susitikime ir Vilniuje po ketverių metų?

2007 m. man sukako 70 metų, tad man jau nėra paprasta dalyti pažadus, bet mano tėvas buvo geros fizinės būklės net ir 85-erių, o motina gyveno iki 87-erių. Mano senelė mirė 68-erių metų, bet spėjo pagimdyti 18 vaikų. Tėvas buvo septynioliktasis. Aš pats teturiu du vaikus ir tik tris anūkus. Vis tiek suomių tauta neišnyks.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Dievo dovana ir kiaušiniene*

Atsiliepiamas į prof. Vytauto Vitkausko straipsnį *Dibisota dena būs*, išspausdintą Lietuvos žiniuose 2008 07 23.

Visų pirma norėčiau pareikšti didelę pagarbą straipsnio autoriui – žymiam kalbininkui, padariusiam nepalyginamai daug lietuvių kalbos labui. Vien jo darbas su didžiuoju 20 tomų *Lietuvių kalbos žodynu* vertas amžino tautos atminimo ir dėkingumo. Plačiai žinomi ir kiti jo leksikografijos, dialektologijos, akcentologijos darbai, taip pat populiarios knygos apie lietuvių kalbos svarą ir grožį. Toks didžiulis įdirbis negali nesužavėti ir neleidžia neišreikšti pagarbos žmogui, visą savo gyvenimą atidavusiam gimtosios kalbos puoselėjimui.

Vis dėlto drįstu nesutikti su kai kuriais straipsnyje išsakytais faktais ir jų interpretacijomis. Pirmiausia, straipsnyje reiktų išskirti 3 dalis, tarp kurių ryšys neatrodo labai akivaizdus.

Pirmoji susijusi su dabartine lietuvių kalbos tyrinėjimų padėtimi. Sunku nesutikti su autoriumi, kad leksikografiniam darbui, senų parengtų leidinių išleidimui, LKŽ tyrinėjimams reikia skirti daugiau dėmesio. Tam galima tik pritarti. Bet negalima sutikti, kad tai visai nedaroma. Per pastaruosius kelerius metus (būtent dabartinės direktorės – Jolantos Zabarskaitės – vadovavimo laikotarpiu) institutas parengė ir išleido daugybę svarbių (tarp jų ir leksikografinių) leidinių. Galima paminėti, pavyzdžiui, puikią tarmių aprašymo seriją (*Vakarų aukštaičiai šiauliškiai: mokomoji knyga*, 2007; *Vakarų žemaičiai: mokomoji knyga*, 2006; *Vakarų aukštaičiai kauniškiai ir Klaipėdos krašto aukštaičiai: mokomoji knyga*, 2005; *Mielagėnų apylinkių tekstai*, 2006; *Kučiūnų krašto šnektos tekstai*, 2006; *Zietelos šnektos tekstai*, 2005; *Šakių šnektos tekstai*, 2006; *Lietuvių tarmės II // Lithuanian dialects II*, 2005; *Dieveniškų šnektos Žodynas*, 2005, t. 1, A–M). Dauguma šių leidinių išleista su kompaktinėmis plokštelėmis, leidžiančiomis išgirsti gyvą kalbą, o tai, be abejo, gerokai padidina leidinio vertę ir, be kita ko, reikalauja daug kruopštaus darbo. Kai kalbame apie žodynus, būtina paminėti ir didžiulį instituto atliktą darbą sudarant 20 tomų *Lietuvių kalbos žodyno* elektroninę versiją. Tai neįkainojamas indėlis į pasaulio baltistiką, leidžiantis viso pasaulio mokslininkams naudotis unikaliais lietuvių kalbos duomenimis neišeinant iš savo kabineto. Manau, kad šis darbas tikrai ne mažiau vertingas už konferenciją, skirtą šio žodyno tyrinėjimams (tai irgi, be abejo, labai svarbu). Pažymėtina ir tipologinių tyrinėjimų rinkinių serija *Lietuvių kalbos gramatikos darbai* (leidžiama A. Holvoeto), gilios monografijos, parašytos instituto darbuotojų (Zigmas Zinkevičius, *Lietuvių tarmių kilmė*, 2006; Kazimieras

Garšva, *Lietuvių kalbos paribio šnektos (fonologija)*, 2005; Vytautas Ambrazas, *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė*, 2006; Stasys Keinys, *Dabartinė lietuvių terminologija*, 2005; Jonas Klimavičius, *Leksikologijos ir terminologijos darbai: norma ir istorija*, 2005; Danguolė Mikulėnienė, *Cirkumfleksinė metatonija lietuvių kalbos vadažodiniuose daiktavardžiuose ir jos kilmė*, 2005 ir kt.), senų lietuvių kalbos paminklų perleidimas (Samuelio Boguslavo Chylinosio *Biblija. Senasis Testamentas*, I tomas, lietuviško vertimo ir olandiško originalo faksimilės, 2008; Jono Bretkūno *Postilė: studija, faksimilė ir kompaktinė plokštelė*, 2005; Jono Jaknavičiaus *Ewangelie polskie y litewskie: dokumentinis leidimas ir kompaktinė plokštelė*, 2005). Taigi, manau, vis dėlto negalima sakyti, kad „nebėra kam prižiūrėti lietuvių kalbos, ja rūpintis“, kaip rašo gerbiamasis profesorius. Ir ar verta iš tokio leidinių gausumo išskirti vieną lietuvių–vengrų kalbos žodyną, kuriame straipsnio autorius aptiko neleistinų žodžių? Sunku spręsti apie knygą, kurios nemačiau, bet dvikalbiame žodynu negalima taikyti *Lietuvių bendrinės kalbos žodyno* reikalavimų, nes jis turi atspindėti ne normą, o vartoseną. Žinoma, kalbos kultūra – didelė problema, labai aktuali dabartinėje Lietuvoje, dėl dar nenusistovėjusios literatūrinės normos įvairūs kalbos žanrai sunkiai atskiriami ir painiojami. Kalbos stilistika (ir šnekamoji kalba, slengas) reikalauja itin įdėmių tyrinėjimų. Bet kas gi neleidžia viso to daryti? Negi neišvardyti „rusakalbiai“, klastingai prasiskverbę į lietuvių kalbos institutą?

Čia mes prieiname prie antrosios straipsnio dalies, kurioje teigiama, kad neva būtent dėl jų mes 20 (!) metų neišvystame ketvirtojo *Lietuvių kalbos atlaso* tomo ir kitų svarbių leidinių. Peršasi klausimas – negi šitie klastingi rusai atsirado vietoj lietuvių leksikografų? Išvarė kurį nors iš jų iš darbo? Užėmė kieno nors etatus? Ne – viskas liko, kaip ir buvo, atrodo, nei leksikografijos centras, nei Vardyno, nei kiti skyriai, nei institutas apskritai nenukentėjo ir nieko iš savo svarbių mokslo kryptų neatsisakė, kai prie jų prisidėjo dar trys geri specialistai, tyrinėjantys ne tolimą slavistiką ar rusistiką, o Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kalbas, taigi Lietuvos kultūrinį paveldą. Profesorius mano, kad Lietuvoje ir taip daug slavistikos centrų, kurie galėtų tuo užsiimti, bet pamiršta, kad Vilniaus universitete toks centras (Slavų kalbų katedra) ir buvo panaikintas (vadinas, valstybė ne taip jau ir nori finansuoti ir palaikyti slavistiką?). Būtent todėl šie žmonės atsirado Lietuvių kalbos institute. Jie dirba labai svarbų darbą, kurį labai seniai turėtų daryti Lietuvos filologai (ir lituanistai, ir slavistai) – nagrinėja unikalią ir nepaprastą LDK kalbinę padėtį. O tai ir reikia daryti sujungus visas pastangas – lietuviams, rusams, baltarusiams, ukrainiečiams – visiems, kurie dabar saugoja to kultūrinio paveldo liekanas. Įvairių šalių istorikai seniai suprato, kad LDK situaciją turi nagrinėti tik kartu, geriausia – įvairių sričių specialistai (negaliu nepripažinti vieno žymaus slavų

kilmės baltisto Anatolijaus Nepokupno žodžių, kad LDK istorijos tyrinėtojams tiesiog būtina filologų – ir būtent lituanistų – pagalba, nes nemokedami baltų kalbų ir apskritai lingvistinių dėsnių jie gali rimtai suklysti rašydami savo išvedžiojimus). Lietuvių kalbos institute atsiradus LDK kalbų tyrinėjimų grupei pagaliau galima tikėtis visapusiško, tikrai interdisciplininio LDK fenomeno nagrinėjimo. Tai būtų didžiulis žingsnis pirmyn pasaulio baltistikoje. Galų gale ir patiems lituanistiniams tyrinėjimams būtų tik ir naudą platesnis arealinis ir tipologinis kontekstas: užsidarius tik savo kalbos nišoje galima nepastebėti labai daug vertingų faktų.

Galų gale pateikti atitinkamą pavyzdį: Rusijos mokslų akademijos Slavistikos institute jau per 40 metų žymių baltistų Vladimiro Toporovo ir Vjačeslavo Ivanovo dėka egzistuoja Baltistikos (tiksliau – baltų-slavų tyrinėjimų) centras, leidžiamas Lietuvoje gerai žinomas periodinis leidinys *Baltoslavianskie issledovanija*. Kažkodėl niekam neatėjo į galvą nei tarybiniais laikais, nei dabar kaltinti šio centro darbuotojus, kad jie kam nors neleidžia tyrinėti slavų kalbų ar užima kieno nors vietą ir atima pinigų. Atvirksčiai – visi pritaria krypties pradininkų nuomonei, kad baltistika labai reikalinga slavistams (beje, taip pat, kaip ir baltistams – slavistika).

Žinoma, profesorius baimė suprantama, turint galvoje tarybinę okupaciją ir tamsią praeitį, kurią visai dar neseniai išgyveno lietuvių tauta ir lietuvių kalba. Šis sunkus laikotarpis išugdė žmonėms neurozę, kad „mus tuoj užpuls ir viską atims“. Turbūt dar turi ateiti ne viena karta, kad pasikeistų toks apgailėtinas požiūris į kaimynus. Vienintelė išeitis, kuri padėtų greičiau atsikratyti nepagrįstų baimių, mano nuomone, – tai pasistengti nepainioti politikos ir mokslo. Politškai Rusija – kita valstybė, ne visada draugiška. Bet moksliai (lingvistiškai) rusai – artimiausi baltų giminaičiai, jų kalba (pagal rusų mokslininkų Toporovo ir Ivanovo teoriją) kilusi iš periferinio baltų dialektų. Kam gi jei ne Lietuvių kalbos institutui tai tyrinėti! Mokslas, laimei, neturi ribų, jam nesvarbios valstybių sienos ir politiniai perversmai, jis, kaip ir kultūra, aukštesnis už visa tai. Todėl ypač stebina profesoriaus klausimas, ar Lietuvių kalbos instituto „okupantai“ yra Lietuvos piliečiai. Ar tai turi kokią nors reikšmę filologijos tyrinėjimams? Manau, yra labai daug Lietuvos piliečių, visai nemokančių lietuviškai, kita vertus, pakankamai yra ir ne Lietuvos piliečių, puikiai kalbančių lietuviškai (beje, profesorius išvardyti žymūs lituanistai – V. Smočinskis, V. Toporovas, kaip ir daugelis kitų pasaulio baltistų, nėra Lietuvos piliečiai). Net ir kalba ne viską lemia: galima laisvai nekalbėti užsienio kalba, bet puikiai ją tyrinėti (turime daug pavyzdžių), ir atvirksčiai – anaipol ne visi puikiai kalbantys lietuviškai taip pat puikiai ją tyrinėja, net ir turėdami atitinkamą išsilavinimą.

Čia mes prieiname prie trečios, nelabai su dviem pirmosiomis susijusios straipsnio dalies. Profesorius piktinasi, kad daug „slavų inteligentų“,

„Dibisota dena būs“

Skaitytojo laiškas dėl prof. habil. dr. Vytauto Vitkausko straipsnio

Lietuvos žiniuose buvo išspausdintas prof. habil. dr. Vytauto Vitkausko straipsnis *Dibisota dena būs*. Straipsnio autorius užsipuola Lietuvių kalbos institutą (LKI) ir ypač pastarojo direktorę doc. dr. Jolantą Zabarskaitę. Tarp daugelio pateikiamų kaltinimų stebėtinai įpinama ir tai, kad 2007 m. LKI buvo išleistas mano parengtas *Lietuvių–vengrų kalbų žodynas* (už kurį, be kita ko, š. m. vasario mėn. skirtas vienas žymiausių Vengrijos kultūrinio gyvenimo *Palladium* apdovanojimų, žr. www.sofar.hu/hu/node/102551).

Norėčiau atkreipti dėmesį tik į tą straipsnio dalį, kuri susijusi su šiuo dalyku, tiksliau, ištaisyti iškraipymus, nors apskritai nesu geros nuomonės apie tokį mąstymo būdą, kai dvejų mažųjų kalbų žodyno parengimas vertinamas kaip šėtoniška globalizacijos apraiška.

Pirmiausia apie faktus. Kai po septynerių metų darbo baigiau rengti žodyną, Vengrijoje, deja, nebuvo galimybės jo išleisti. Tada Lietuvos pasiuntinio Vengrijos Respublikoje p. Dariaus Semaškos dėka į Budapeštą buvo atvykusios LKI direktorė dr. Jolanta Zabarskaitė ir Leksikografijos centro vadovė dr. Zita Šimėnaitė susipažinti su parengta medžiaga. LKI nutarė žodyną išleisti.

2007 m. lapkričio mėn., bendradarbiaujant Lietuvos ambasada ir Vengrijos MA Literatūros institutui, kuriame dirbu, įvyko knygos pristatymas. Renginio metu, be abejo, dalyvavo dr. J. Zabarskaitė ir dr. Z. Šimėnaitė. Vėliau, kaip jau priimta tokiu atveju, buvo pakelta ir vyno taurė, užkasta sumuštinis. (Anot straipsnio autoriaus, tai „puotos ambasados, grupinės išvykos į Budapeštą“.)

„norinčių įsilieti į Lietuvos valstybės gyvenimą“, kraipo lietuvių kalbą. Deja, tai yra neišvengiamas jaunos demokratijos padarinys. Su tuo susidūrė ir kitos valstybės, turinčios daug imigrantų. Tarybiniais laikais visų respublikų atstovai kraipė rusų kalbą, dabar jie su rusais pasikeitė vietomis (negaliu nepripažinti „perestrojkos“ laikų anekdotą: „Ateina Estijoje rusas į parduotuvę ir bando kažką aiškinti estiškai, jam blogai sekasi. Pardavėjas estas nieko nesupranta, pagaliau šiam nusibosta ir jis sako: „Tiek to, sakykit rusiškai“. „Na jau ne! – atsako tas, – mes tiek laiko kentėme jūsų rusų kalbą, dabar kęskite jus!“). Žinoma, valstybė turi reguliuoti šiuos klausimus, pavyzdžiui, įstatymu leisti dirbti televizijoje ir radijuje tik perėjusiems specialią lingvistinę atranką ar baigusiems kirčiavimo ir tarties kursą (tai pasakytina ne tik apie kitataučius, bet ir apie lietuvius, kartais nemokančius taisyklingai kirčiuoti). Tada Lietuvos žiniasklaidos atstovai, nesvarbu, kokios tautybės ar odos spalvos jie būtų, skleis ne tik informaciją, bet ir taisyklingą lietuvių kalbą. Bet tai jau trečias, atskiras klau-

Tačiau V. Vitkauskas kaltina ir mane (už visas žodyno klaidas aš prisiimu visą atsakomybę). Smerkiama, kad žodyne yra ir žodžių „pakampių veikėjų“ – įvairių žargonizmų ir vulgarizmų, pavyzdžiui, tokių „bjaurių“ žodžių, kaip „šikti“ (straipsnio autorius nepažymi, kad prie žodžių nurodyta, kokiems kalbos sluoksniams jie priklauso). Tuo būdu esu priverstas prof. habil. dr. Vytautui Vitkauskui pranešti elementarius dalykus: šiuos žodžius sugalvojuoju ne aš, pastarieji egzistuoja lietuvių kalboje. Žodyno tikslas buvo, kad vartotojai galėtų suprasti daugiasluksnę šnekamąją ir rašytinę lietuvių kalbą. Pavyzdžiui, kad būtų galima suvokti ir tokius šiuolaikinės literatūros kūrinius, kaip Ričardo Gavelio romanas *Vilniaus pokeris* ir kt. Iš esmės jau pirmakursiui žinoma, kad kalbotyra yra aprašomasis, o ne vertinamasis mokslas. Taigi kalbos tyrimo institutas – ne „šventovė“, kaip mano autorius. Kalbotyros objektas yra kalba, o ne kalbos vartojimas, nes pastarąjį tyrinėja kiti mokslai (sociologijos atšaka – sociolingvistika, literatūrologija, psichologija ir t. t.).

Pagaliau baigdamas norėčiau išsakyti asmeninę pastabą. Daugiau nei keturiasdešimt metų mėginu tarpininkauti tarp Vengrijos ir Lietuvos kultūrų. Per šį laiką iš visų lietuvių patyriau tik ryžtą pagelbėti bei geranoriškumą ir tik teoriškai žinojau, kad tarp lietuvių – kaip ir tarp kitų tautų žmonių – yra ir piktos valios žmonių. Šį kartą šis postulatas pasitvirtino praktikoje.

Prof. habil. dr. Endrė Bojtaras
Budapeštas, 2008 07 28

simas, labiau susijęs su politika (į kurią nenorėčiau gilintis), o ne su mokslu, nuo kurio pradėtas straipsnis (kad būtų aiškiau, galima pridurti: Lietuvos instituto „rusakalbiai“ kaip tik puikiai kalba lietuviškai). Grįždama prie lingvistikos norėčiau dar kartą pabrėžti, kad nesvarbu, kaip toliau klostysis valstybių santykiai, istorinės praeities mes nebegalime paneigti. Norime mes to ar ne, bet istorija labai glaudžiai ir visapusiškai susiejo baltus ir slavus (kaip sakė amžinąjį atilį Vladimiras Toporovas: „Mes gyvenimo knygoje telpame vienoje eilutėje“). Tad geriausia, ką mes galime daryti, tai ne ginčytis, kieno „kašnis“ didesnis, o kruopščiai ir įdėmiai, giliai ir nuosekliai, remiantis kuo išsamesnėmis žiniomis, kartu, padedant vieni kitiems, nagrinėti tą bendrą praeitį, puoselėti mūsų kultūrinį turtą. Paibaigoje norėčiau priminti vieno šviesiausių Lietuvos žmonių, didžiojo intelektualo Tomo Venclovos žodžius: „Tikras patriotizmas – tai kova su savo tautos kompleksais.“

Dr. Marija Zavjalova
(ne Lietuvos pilietė)

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Rita Repečienė

Dizaineris Mindaugas Galkus

Patarejai: Vincas Būda, Stasys Goberis, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 - 5) 212 1235. Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria.

Perspauddinant ar naudojant laikraščio „Mokslas Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplus.lt/mokslas-lietuva/> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslas Lietuva“.

Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius

Tiražas 550 egz.